

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Darija Jamnik

Materinstvo v dobi neoliberalizma

Magistrska naloga

Ljubljana, 2018

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Darija Jamnik

Materinstvo v dobi neoliberalizma

Magistrska naloga

Študijski program: Socialno delo

Mentorica: izr. prof. dr. Mojca Urek

Ljubljana, 2018

ZAHVALA

Največja zahvala gre moji družinici, Ivi, Hani in Boštjanu, za vse potrpljenje in podporo pri samem študiju in pisanju tega dela. Zraven spada še opravičilo za vse zamujene izlete, za vse odložene igre in za vse objeme, ki so se prehitro končali, z obljubo, da bom vse zamujene trenutke poskušala nadoknaditi vsak dan.

Posebna zahvala gre tudi moji mentorici, ki je z razumevanjem in strokovnim usmerjanjem umirjala mojo negotovost in me spodbujala pri pisanju.

Zahvala tudi vsem udeleženkam pogovora, ki so nesebično z mano delile osebne zgodbe.

Naslov: Materinstvo v dobi neoliberalizma

Povzetek:

Neoliberalistična globalna ureditev prežema naš svet že nekaj desetletij. Posledice, ki jih taka moderna, patriarhalna usmerjenost pušča na naših življenjih, je vseobsegajoča. Zdi se, da posega najgloblje v intimne človekove odnose in jih s svojim poudarjanjem individualnosti in tekmovalnosti vodi v stran od kolektivne usmerjenosti v družbo blaginje. Strukturne spremembe, ki so pripeljale do liberalizacije, deregulacije in privatizacije delovnega trga, so vodile tudi v razstavljanje socialne države in družbe. Neoliberalni režim, katerega glavni cilj je akumulacija bogastva in izkoriščanja dobrin, temelji na nadvladi močnejšega nad šibkejšim, kar je celotno družbo pahnilo v položaj, ki ga je Darwin opisal kot svet, kjer preživijo samo najmočnejši. Delitve na javno in zasebno, na produktivno in reproduktivno, na moške in ženske so postale sredstvo uresničevanja neoliberalnih načel. Spolna delitev dela, ki je ženski pripisala zasebno in neproduktivno področje dela, je pripomogla k ponovni obuditvi patriarhalnih vrednot. Zavedanje, da je nenehna akumulacija kapitala možna samo prek neomejene reprodukcije in neplačanega ženskega skrbstvenega dela, je žensko spet postavilo v vlogo spola in biološkega telesa ter razvrednotilo delo, opravljeno znotraj družine. Kljub naraščanju neenakosti med družbami in posamezniki se zdi, da obstaja ena posebna skupina žensk, ki se v neoliberalnem kapitalizmu srečujejo z nadobremenjenostjo. To so matere. Globalna politika od mater zahteva aktivno vključenost na trgu delovne sile in hkrati celotno predanost reproduciranju in vzgajanju higiensko neoporečnih proizvajalcev in potrošnikov. Matere so tako postale pogrešljiva in poceni delovna sila, nad katerimi se vrstijo družbeni in moralni pritiski kot oblika nadzora in zagotavljanja takšnega stanja. S pomočjo kvalitativne raziskave sem ugotovila, da se tudi matere v Sloveniji srečujejo s takšnimi moralnimi in družbenimi pritiski. Neoliberalizem je tudi v našem prostoru pustil svoje sledi. Zanimivo je dejstvo, da imajo matere globoko zakoreninjen občutek moralne dolžnosti, ki je posledica patriarhalne strukture, ki je del družbenega in političnega sistema. Obremenitve, s katerimi se srečujejo, jih izpostavljajo dejavnikom socialne izključenosti. Vendar pa obstajajo razlike v teh obremenitvah, ki so determinirane z razredom, ki mu pripadamo. Obremenitve naraščajo s slabšim položajem družine v skupnosti, kakor tudi doživljanje družbene, ekonomske in spolne neenakosti, ki jih deprivilegirajo in postavljajo v položaj, ki je omejen ravno zaradi skrbstvenega dela, ki ga opravljajo v družini.

Ključne besede: neoliberalizem, neopatriarhat, spolna delitev dela, skrbstveno delo, materinstvo.

Title: Motherhood in the Era of Neoliberalism
Abstract

The neoliberal global order has been pervading our world for decades. The consequences that such a modern, patriarchal orientation leaves on our lives is all-embracing. It seems that it interferes with the deepest intimate human relations and, by emphasizing individuality and competitiveness, leads them away from collective orientation of society of prosperity. Structural changes, which led to liberalization, deregulation and privatization of the labor market, also led to the dismantling of the social state and society. The neoliberal regime, the main goal of which is the accumulation of wealth and the exploitation of goods, is based on the superiority of the stronger over the weaker, which has plunged the entire society into a position Darwin described as ... a world where only the strongest survive. The division into the public and private, productive and reproductive, on men and women, has become a means of implementing neoliberal principles. Sexual division of labor, which attributed women to a private and unproductive field of work, helped to revive patriarchal values. Awareness that continuous accumulation of capital is possible only through unlimited reproduction and unpaid care work has again put the woman in the role of gender and biological body and has devalued the work done within the family. Despite the growing inequality between societies and individuals, it seems that there is one particular group of women who face the largest burden in the neoliberal capitalism, and these are mothers. A global policy requires active involvement in the labor market and at the same time a holistic commitment to the reproduction and education of hygienically safe producers and consumers. The mothers thus became a replaceable and low-cost workforce, on which social and moral pressures are emerging as a form of control and provision of such a state. Through qualitative research, I found that mothers in Slovenia too, are facing such moral and social pressures. Neoliberalism also left its mark in our area. Interestingly, mothers have a deeply rooted sense of moral duty, which is a consequence of the patriarchal structure, that is part of the social and political system. The burdens they encounter expose them to the factors of social exclusion. However, there are differences in these pressures, which are determined by the social class to which they belong. The burden is increasing with the deteriorating situation of the family in the community, as well as the experience of social, economic and sexual inequalities, that are depriving them and placing them in a position, that is limited, precisely, because of the care work they do in the family.

Key words: neoliberalism, neopatriarchy, sexual division of labor, care work, motherhood

PREDGOVOR

Izbira teme za magistrsko nalogo izhaja predvsem iz osebnih izkušenj, bolj natančno iz izkušnje poskusa usklajevanja skrbstvenega dela za družino in zaposlitve. Nenehen trud in potiskanja osebnih mej, da bi na vseh področjih dal od sebe najboljše in največ, zraven tega pa vse to delo ostane nevidno in družbeno nepriznано, je v meni prebudilo potrebo, da izvem, kje tiči razlog za takšno družbeno deprivilegiranje. Ob prebiranju literature sem zasledila besedo neoliberalizem, ki mi do tistega trenutka ni pomenila kaj dosti. Sedaj ima velik pomen v mojem življenju in, kot je razvidno iz literature in raziskav, v življenju vsake mame. Magistrska naloga je sestavljena in napisana tako, kot je potekalo tudi moje seznanjanje z neoliberalizmom. Korak po korak želim predstaviti, kaj je neoliberalizem ter kako strukturne spremembe in sistem vrednot vplivajo na ženske oziroma matere.

Teoretični del je sestavljen iz več delov. V prvem delu poskušam opredeliti neoliberalizem in njegove značilnosti, ki so postavile temelje za deprivilegiranje vseh družbeno ranljivih skupin, še posebej pa žensk. Posvetim se strukturnim spremembam, ki imajo pomemben vpliv na vsakdanje življenje posameznika in na posledice, ki jih te spremembe puščajo na naši družbi. V drugem delu poskušam prikazati povezavo med neoliberalizmom in izkoriščanjem žensk, ki temelji na spolni delitvi dela in je omogočila ponoven vzpon (neo)patriarhata. Poglavje prikaže, kako neoliberalizem s svojo politiko izkoriščanja neplačanega skrbstvenega dela žensk omogoča akumulacijo kapitala. Na kratko se tudi dotaknem nasilja nad ženskami, ki je, s svojimi posledicami, sestavni del kapitalistične družbe. V tretjem delu predstavim različne režime, v katere je vpeto materinstvo v današnjem času, in kako ti režimi, vsak na svojstven način, vplivajo na vrednotenje materinstva oziroma ženske, ki ima otroke. Četrty del je bolj podrobno posvečen materam v Sloveniji in raziskavam na področju skrbstvenega dela. Poskušam zajeti izključujoče dejavnike, ki izhajajo iz sfere materinstva in obveznosti, ki jih ta vloga prinaša. Matere so ravno zaradi skrbstvene vloge in časovnih omejitev, ki jih zahteva ravnotežje med službo in delom, podvržene določenim diskriminacijam, zato poskušam indikatorje izključenosti razčleniti na tri pomembna področja, tj. na ekonomsko, družbeno in spolno.

Zadnji del magistrske naloge je raziskava. Raziskava daje droben vpogled v življenje mater, je brikolaž zgodb, ki izhajajo iz različnih kontekstov, tako socialnih kot kulturnih. Iz zgodb sem želela ugotoviti, kako ženske doživljajo svojo vlogo mame v današnjem času, kje se soočajo z največjimi obremenitvami in kje se kažejo indikatorji izključenosti. Zanimalo me je tudi, kako razlike v socialnih okoljih in družbenih razredih, katerim te posameznice pripadajo, vplivajo na obremenitve in na možnost svobodne izbire pri dostopanju do resursov.

Vsebina

1. Uvod.....	1
2. Opredelitev neoliberalizma	3
2.1. Vrednote neoliberalizma	5
2.2. Kritika vrednot neoliberalizma	6
2.3. Značilnosti neoliberalizma in njihov vpliv na vsakdanje življenje.....	7
2.3.1. Deregulacija, fleksibilizacija in osvoboditev gospodarskega/ekonomskega trga7	
2.3.2. Privatizacija in komodifikacija	9
2.3.2.1. Privatizacija javnih dobrin, storitev, lastnine in institucij	10
2.3.2.2. Privatizacija upravljaljskih veščin in praks	10
2.3.2.3. Privatizacija stroškov	10
2.3.2.4. Privatizacija odgovornosti	11
2.3.2.5. Privatizacija dela	11
3. Neoliberalizem in ženske	13
3.1. (Neo)patriarhat	15
3.1.1. Produktivnost vs. Reprodutivnost in spolna delitev dela.....	16
3.1.2. Politika skrbstvenega dela	20
3.1.3. Nasilje	21
4. Materinstvo.....	23
4.1. Biološki režim materinstva	23
4.2. Družbeno-kulturni režim materinstva	24
4.3. Neoliberalno kapitalistični režim materinstva	25
5. Matere v Sloveniji	29
5.1. Ekonomski indikatorji izključenosti	29
5.2. Socialni/družbeni indikatorji izključenosti	30
5.3. Spolni indikatorji izključenosti	30
6. Raziskava.....	35
6.1. Namen raziskave	35
6.2. Metodologija	35
6.2.1. Vrsta raziskave in spremenljivke	35
6.2.2. Merski instrumenti in viri podatkov	36
6.2.3. Populacija in vzorčenje.....	36
6.2.4. Zbiranje podatkov	37
6.2.5. Obdelava in analiza podatkov.....	37
7. Rezultati.....	39
7.1. Izhodiščno besedilo z izborom relevantnih delov besedila.....	39
7.2. Izpis relevantnih delov besedila in kodiranje	39
7.3. Združevanje sorodnih pojmov in kod v širše kategorije po postopku osnega kodiranja.....	40
8. Rezultati analize intervjujev	41
8.1. Doživljanje družbene neenakosti	41
8.2. Spolna delitev dela in ponotranjenost spolnih vlog	42
8.3. Doživljanje ekonomske neenakosti, ki je posledica spolne delitve dela in skrbstvenega dela v družini ter zmanjšanje števila svobodnih izbir.....	42

8.4. Usklajevanje javnega in zasebnega življenja	43
8.5. Družbene spremembe in vdanost v usodo.....	43
8.6. Izkušnje z institucijami socialnega varstva	43
8.7. Zaključek analize	44
9. Razprava	47
10. Sklepi.....	51
11. Predlogi.....	53
12. Seznam virov	55
13. Priloge.....	59

Kazalo tabel

Tabela 7.1: Koda: doživljanje in dojemanje diskriminacije na podlagi spola in vloge matere	39
Tabela 7.2: Kategorija: družbena neenakost.....	40
Tabela 13.1: Koda: Doživljanje in dojemanje diskriminacije na podlagi spola in vloge matere.	86
Tabela 13.2: Koda: Vpliv materinstva na možnost oziroma dostopnost do svobodnih izbir v javnem in zasebnem življenju.	88
Tabela 13.3: Koda: Doživljanje neodobravanja zaradi odsotnosti z dela, ki je posledica skrbstvenega dela za družino.....	90
Tabela 13.4: Koda: Izkušnje z institucijami socialnega varstva.....	92
Tabela 13.5: Koda: Izkušnje glede delitve vlog in skrbstvenega dela v družini	93
Tabela 13.6: Koda: Dojemanje podrejenosti zaradi spola in vloge matere	94
Tabela 13.7: Koda: Soočanje s časovno stisko in obremenjenostjo, ki je posledica skrbstvenega dela za družino	96
Tabela 13.8: Koda: Dojemanje družbenih zahtev in pritiskov, ki so posledica spolne delitve dela.....	98
Tabela 13.9: Koda: Vpliv ekonomske neenakosti na njihova vsakdanja življenja.....	99
Tabela 13.10: Koda: Strah pred izgubo zaposlitve zaradi materinstva.....	102
Tabela 13.11: Koda: Dojemanje finančne odvisnosti in posledice, ki jih le-ta prinaša.	103
Tabela 13.12: Kategorija: Družbena neenakost	105
Tabela 13.13: Kategorija: Spolna neenakost	106
Tabela 13.14: Kategorija: Ekonomska neenakost.....	107

1. Uvod

Neoliberalizem se že nekaj desetletij tiho vsrkava v naša življenja in pušča globoke sledi. S svojimi vrednotami in lastnostmi je spremenil naš način razmišljanja, naš sistem vrednot in iz družbe ustvaril tekmovalne posameznike, ki svojo identiteto gradijo na svobodnem ekonomskem trgu. Poudarjanje individualnosti, svobode in akumulacije dobrin kot edino možno pot do osebnega uspeha je spreobrnilo razumevanje načela enakovrednosti v družbi. Posameznik je postal vrednoten po njegovem delu, po njegovih produktivnih in potrošniških sposobnostih, kot najpomembnejše pa po njegovi dostopnosti do sredstev in po številu možnih izbir, ki jih lahko kupi na svobodnem trgu. Težnje po nenehni širitvi kapitalskega trga so vodile v strukturne politične in gospodarske spremembe, ki so s svojimi ukrepi omogočile komodifikacijo storitev in dobrin, katerih dostopnost je pred tem temeljila na podlagi državljanskih pravic ali na osebnih odnosih. S prikritim vsiljevanjem neoliberalnih vrednot in privatizacijo institucij, storitev in javnih dobrin se je zmanjševala vloga države pri urejanju ekonomskega trga, prav tako pa tudi pri zagotavljanju socialne blaginje. Prenos kolektivne odgovornosti za socialne stiske na pleča posameznika je tako še bolj obremenil že tako deprivilegirane družbene skupine. Tržna logika in modeli ekonomskega delovanja so se prenesli v vse sfere družbenega življenja, kar je povečalo že obstoječe neenakosti, saj je temelj funkcioniranja družbe in vzrok za uspeh neoliberalizma postala nadvlada močnejšega nad šibkejšim. Vse to se je uresničevalo na delitvah na javno in zasebno, na delitvi dela na produktivno in neproduktivno oz. reproduktivno in s tem na ponovno obujeni spolni delitvi dela. Čeprav so zagovorniki neoliberalizma poudarjali njegovo brezspolno usmerjenost, se je izkazalo, da je ravno spolna delitev dela omogočila brezobzirno širjenje kapitala. Ženske so bile tako spet potisnjene v zasebno sfero, kjer so bile odgovorne za reprodukcijo in za skrbstveno delo, ki v kapitalističnem svetu ni imelo vrednosti.

2. Opredelitev neoliberalizma

Neoliberalizem v naših prostorih ni nekaj novega. Več kot štiri desetletja trajajoča gospodarska, politična in kulturna ideologija ima svoje začetke v liberalizmu, kjer se je porodila zamisel o svobodnem individualistu in svobodnem trgu, kjer ima država zelo omejen vpliv. Liberalizem je zaživel v simbiozi s kapitalizmom, ki je zagovarjal akumulacijo bogastva, ki jo lahko doseže vsak svoboden posameznik. Uveljavila se je doktrina *Laissez-faire*, ki je za osnovno enoto družbe postavila posameznika in njegovo naravno pravico do svobode. Zagovorniki te doktrine so poudarjali pomembnost fizičnega reda narave, ki naj bi bil harmoničen in samoregulacijski sistem, ki pa bi ob vmešavanju države oziroma državnih pravil in predpisov lahko zapadel v kaotično stanje. Verjeli so, da lastni interes in konkurenca omogočata ravnovesje v družbi tako v socialni kot tudi v ekonomski sferi. Razumevanje gospodarskih trgov je tako bilo podvrženo logiki Smithovega¹ spontanega reda. Izraz neoliberalizem se prvič pojavi leta 1938 in označuje ekonomski koncept, ki je nasproten keynesianski² teoriji, saj slednji trdi, da je »[...] slabost kapitalizma v tem, da trg ni zmožen ustvariti učinkovitega sistema reprodukcije in distribucije, ki bi zagotavljal varnost za celotno prebivalstvo« (Stark, 2011, str. 197). V nasprotju s tem, pa je »[...] neoliberalna politična filozofija usmerjena v sprostitvev in osvoboditev samega procesa akumulacije kapitala« (Bradley, Luxton, 2010, str. 6, moj prevod).

Ideologija, ki sta jo na novo obudila in vpeljala Margharet Thacher in Ronald Reagan, je odprla nov prostor oziroma nov način za akumulacijo dobrin, ki temelji na vzgoji »[...] individualističnih, samoregulativnih subjektov kot izdelovalcev in potrošnikov samoregulativnega trga [...]« (Schild, 2007, str. 111), kjer je najbolj zaželeni vrline posameznika tekmovalnost in podrejenost kapitalu v celem smislu te besede in je glavni

¹ Adam Smith (1723–1790). Škotski ekonomist in filozof, teoretik klasične ekonomije; postavil je temelje ekonomske teorije klasičnega prostega trga, razvil je koncept delitve dela in pojasnil, kako lahko racionalni lastni interes in konkurenca vodita v gospodarsko blaginjo. Spontani red izhaja iz trdih znanosti, kjer je ugotovljeno, da so se določeni sistemi spontano uredili v navideznem kaosu.

² John M. Keynes (1883–1946) je bil eden vodilnih ekonomistov 20. stoletja, katerega ideje so temeljito spremenile teorijo in prakso makroekonomije in gospodarske politike. Zagovarjal je uporabo davčne in monetarne politike za ublažitev negativnih učinkov gospodarskih recesij in depresij.

vzrok za preoblikovanje družbenosti in subjektivnosti. Večina avtorjev se strinja, da ni enostavne definicije, ki bi lahko opisala, kaj v bistvu sama beseda neoliberalizem pomeni, vendar se vsi strinjajo glede samih usmeritev in načel neoliberalizma. Čeprav nekateri zagovorniki označujejo to usmeritev kot liberalno, veliko avtorjev poudarja pomembno razliko med neoliberalizmom in liberalizmom. Lisa Dugan (2013) poudari, da je neoliberalizem kritična beseda za skupek socialnih, ekonomskih in družbenih politik, ki so pripeljale do deregulacije, liberalizacije in privatizacije delovnega trga ter s tem do razstavljanja socialne blaginje držav. Zgodil se je »[...] velik premik od kolektivne odgovornosti za velika tveganja, kot so revščina, bolezen, smrt, na področje individualne odgovornosti in samopomoči, ki je nagrajevano in kaznovano s pogojnimi denarnimi dajatvami in odbitki« (Gowan, 2013, b. str., moj prevod). Ravno v razmahu in vseobsežnosti, ki jih takšna družbena, politična in gospodarska usmerjenost zajema, je razlika med neoliberalizmom in liberalizmom. Neoliberalizem posega najgloblje v intimne človekove odnose in jih s svojim poudarjanjem individualnosti in tekmovalnosti vodi v stran od kolektivne usmerjenosti v družbo blaginje.

Harvey (2012, str. 7) dodaja, da je neoliberalizem predvsem »[...] teorija politično-ekonomskih praks, ki pravi, da do človeške blaginje najhitreje pridemo z osvoboditvijo individualnih podjetniških svoboščin in veščin v institucionalnem okvirju, ki ga zaznamujejo močne pravice do osebne lastnine, prosti trgi in prosta trgovina«.

Connell (2010, str. 22–23, moj prevod) navaja bolj široko definicijo neoliberalizma, ki »[...] pomeni načrt ekonomske in socialne transformacije pod masko svobodnega trga, ki je zavladal globalni politiki zadnjih četrt stoletja. Pomeni tudi institucionalne prilagoditve, ki omogočajo implementacijo tega projekta, korak po korak, v vsako družbo pod neoliberalno kontrolo«.

Nekateri svetovni politiki in družboslovci te družbene spremembe razlagajo s konceptom globalizacije. Sam koncept naj bi opisal in zajel odvisnost med družbo in kapitalom oziroma kapitalskim trgom in s tem tudi pripisal pomembnost vrednotam, ki zajemajo celotno svetovno družbo. Z gotovostjo lahko rečemo, da globalizacija in neoliberalizem obstajata v simbiozi, sta skoraj eno, saj neoliberalna ideologija »[...] vključuje interpretacije politike in blaginjskega sistema s ciljem, da bi legitimirala globalizacijske procese« (Leskošek, 2005, str. 242).

2.1. Vrednote neoliberalizma

Tako kot vsaka politična, kulturna in družbena usmeritev ima tudi neoliberalizem svoje vrednote, ki so temelj te ideologije in tudi značilnosti, ki so enake ne glede na okolje, družbo ali državo, v kateri se uresničuje. Osnovni cilj globalnega neoliberalizma je, da bodo družbe, s poudarjanjem neoliberalnih vrednot in njihovo prisilno implementacijo v vsakdanje življenje, vzpostavile nov družbeni red, ki naj bi prinesel poenotenje pogledov na družbene in kulturne vrednote in norme. Same vrednote neoliberalizma so izpeljane iz liberalne ideologije, ki je posamezniku obljubljala svobodo in možnost za uresničitev svojih materialnih ciljev (Braedley, Luxton, 2010, str. 7).

Osnovna vrednota je *svobodni posameznik*, ki se uresničuje in izraža na *svobodnem trgu* s tem, da tekmuje z drugimi svobodnimi posamezniki za večjo dostopnost do sredstev, čim večjo zmožnost akumulacije *zasebne lastnine* ter najpomembnejše, za čim večje število možnih *svobodnih izbir*. Poudarjen je tudi pomen *tekmovalnosti*, ki je razumljen kot optimalna metoda družbene organiziranosti, ki deluje na principu nagrajevanja. Širjenje ideala svobodne izbire in enake dostopnosti za vse do ekonomske, materialne blaginje je vodilo v vrednotenje posameznika po njegovi vlogi potrošnika na gospodarskem trgu. S poudarjanjem *individualizma* in *potrošništva* kot ideala, h kateremu mora vsak stremeti, se je spremenilo tudi dojemanje dela. Delo oziroma pomembnost posameznega dela na družbeni lestvici je postalo vrednota, ki določa identiteto posameznika in njegov položaj v družbi. Namreč, ravno položaj posameznika v družbi oziroma vrednotenje njegovega dela, ki je nujno moralo biti *produktivno delo*, je določalo, v kolikšni meri ima ta posameznik svobodno izbiro in svoboden dostop do materialne blaginje.

S konceptom svobodne izbire, ki je temeljil na ideji, da optimiziranje lastnih sposobnosti ter vseh vidikov zasebnega in javnega življenja prinaša večjo blaginjo, se je zgodil premik v družbeni miselnosti. »Vsa področja življenja so [postala] podvržena tržni logiki, logiki optimizacije in individualnemu maksimiranju izkoriščanja« (Stark, 2011, str. 197). Zagovorniki neoliberalizma poudarjajo še eno pomembno vrednoto, in sicer *amoralnost in brezspolnost*, saj naj v svojem jedru ne bi vsebovala moralnih načel in norm, temveč temelji na tržnih vrednotah in racionalnih preračunavanjih, s tem, ko »[...] povzdiguje beneficije neomejenega ekonomskega trga, poudarja vrline osebne izbire in ekonomske individualnosti« (Nadasen, 2013, b. str., moj prevod). Nastal je nov spolni režim, ki zahteva od obeh spolov aktivno udeležbo na kapitalnem trgu in optimalno ustvarjanje dohodka.

2.2. Kritika vrednot neoliberalizma

Različni avtorji podajajo kritiko neoliberalizmu, predvsem kritiko vrednotam, na katerih sam neoliberalizem temelji, saj je drastično posegel v vsakdanja socialna življenja. Opozarjajo, da neoliberalne vrednote podajajo iluzijo družbenega stanja in ustvarjajo mite, s ciljem, da prikrijejo in zamegljujejo dejansko stanje. »Kulturne in tradicionalne vrednote (kakršne so vera v boga in državo ali stališča do družbenega položaja žensk) ter strah (pred komunisti, priseljenci, tujci ali 'drugimi') se lahko mobilizirajo z namenom prikrivanja drugih realnosti« (Harvey, 2012, str. 56). Poudarjanje individualnih svoboščin v povezavi s prej omenjenimi vrednotami je ustvarilo splošno mnenje, da je neoliberalizem prava in edina smer, ki zagotavlja svobodo. Thatcherjeva je v svojem zagovarjanju neoliberalne ideologije poudarjala, da 'alternative ni' (angl. There is no alternative; krajše TINA), in tudi zanikala obstoj socialne družbe kot take. Razvila se je družba, ki ni več povezana, kar pa je zamajalo temelj enakovrednosti v družbi, saj vrednotenje posameznika ne zajema njegove zgodovine, socialnega okolja in konteksta, v katerem se uresničuje. Posameznikove človekove pravice in enakovrednost v družbi se dojemajo kot pravica do aktivne akumulacije kapitala, vendar ostajajo slepe za okoliščine, iz katerih posameznik deluje (Bradley, Luxton, 2010). Vrednote, kot sta tekmovalnost in zasebna lastnina, za katere pristaši neoliberalizma trdijo, da so nujne, saj naj bi omogočale globalizacijo, torej delovanje prostega trga, ustvarjajo in povečujejo že obstoječe neenakosti.

Ravno zanikanje socialne komponente družbe in vzajemnih odnosov je ena najslabših lastnosti neoliberalizma. Tudi Schild (2007, str. 111) opozarja, da je etični cilj družbene agende »[...] vzgajanje individualističnih, samoregulativnih subjektov, kot izdelovalcev in potrošnikov samoregulativnega trga [...]«, s čimer se strinja tudi McChesney (v Chomsky, 2005), ki trdi, da se družba ob teh vrednotah razkraja. Neoliberalne vrednote se tako ne nanašajo samo na globalne strukturne in politične spremembe, temveč tudi na globalizacijo teh vrednot, ki naj bi bile univerzalne in že s tem delijo družbo na tiste, ki te vrednote sprejmejo, in na tiste, ki jih ne želijo sprejeti. Odstopanje od postavljenih normativnih okvirjev, se (ponovno) obravnava kot nekaj slabega in izprijenega ter subtilno uvaja politiko strahu pred drugimi (priseljenci, tujci, skupnostjo LGBT ...). Razširjenost in ponotranjenost tega strahu lahko opazimo tudi v naraščajočem krščanskem aktivizmu in poudarjanju krščanske etike, ki kot normo postavlja v ospredje heteroseksualno obliko družine kot edino pravilno in sprejemljivo (Leskošek, 2005). Globalizacija neoliberalnih vrednot, ki temeljijo na krščanski etiki, pa se v družbenem življenju udejanja na

paradoksih. Sealing Cheng (2012) kot glavni paradoks navede, da kljub promociji amorarnosti in brezspolnosti neoliberalizem vsiljuje konservativne moralne vrednote o družini, spolu in spolnosti, z namenom uvesti red v heteroseksualno reproduktivno obliko družine, da bi zagotovili rast in življenje sistema.

Nadasen (2013) dodaja, da neoliberalizem zamenjuje stare vzorce hierarhije z novimi seksističnimi in rasističnimi. Kapitalizem, katerega glavna vrednota je nadvlada močnejšega nad šibkejšim, je omogočil ponovno preveliko vpletenost patriarhalnih vrednot v vse sfere družbenega življenja. Na to opozarja tudi Campbell (2014), ki kot posledico tega vidi v spolni delitvi dela na produktivno (moško) in neproduktivno oziroma reproduktivno (žensko). Ravno na tej delitvi dela se uresničujejo neopatriarhalne kapitalistične vrednote in tako »[S]polne razlike torej niso vzrok za določeno družbeno organizacijo neenakosti, pač pa družbena organizacija neenakosti vzpostavlja spolne razlike« (Leskošek, 2002, str. 7).

2.3. Značilnosti neoliberalizma in njihov vpliv na vsakdanje življenje

Strukturne politične in gospodarske spremembe, katerih implementacijo je omogočilo ravno prikrito vsiljevanje in poudarjanje neoliberalnih vrednot, imajo približno enak vpliv in posledice na vse družbe sveta. Posledice so naraščanje družbene in ekonomske neenakosti ter izkoriščanje delavcev in okolja z namenom bogatenja bogatih. Veliko avtorjev se strinja, da so ekonomska pravila, ki so določena s strani Svetovne trgovinske organizacije (WTO), Mednarodnega denarnega sklada (IMF) in Svetovne banke, vzpostavila takšno gospodarsko okolje, kjer lahko uspeva samo neoliberalna globalna ideologija. Zagovarjanje ideje, da bo bogato gospodarstvo v fleksibilnem in dereguliranem okolju zagotovilo večjo blaginjo tudi najšibkejšim članom družbe, je bila podlaga za strukturne ukrepe. Izpeljevanje takih ukrepov je bilo upravičeno s poudarjanjem svobodnega trga, ki temelji na konkurenci in lahko uravnava sam sebe z dejavnostmi, ki so privatne in profitno usmerjene (Alkalaj, 2005).

Sama razvrščam in opisujem značilnosti, ki imajo največ neposrednega vpliva na posameznika in družbo kot celoto.

2.3.1. Deregulacija, fleksibilizacija in osvoboditev gospodarskega/ekonomskega trga

Osrednjega pomena za to značilnost je zmanjševanje vloge države pri urejanju

gospodarskega trga, in sicer s strukturnimi gospodarskimi in političnimi spremembami, katerih namen je povečanje konkurence in s tem akumulacija kapitala. Da bi ta proces tekel nemoteno, je morala država zagotoviti takšno ureditev in zakonodajo, ki je omogočila »[...] prosti pretok dobrin, storitev, kapitala in naložb« (Stark, 2011, str. 198). Svobodni trg in fleksibilizacija tega sta pripeljala do pocenitve stroškov dela in s tem se je razširilo priložnostno delo, ki je manj plačano, ni stabilno in dolgoročno, kar se odraža tudi na manjši varnosti in zavarovanju na delovnem mestu. Posledice takšnega funkcioniranja trga se najbolj opazijo na vedno večjem poglobljanju neenakosti med družbami, med razredi, med spoloma in navsezadnje tudi na neenakosti znotraj enega spola.

Osvoboditev in fleksibilizacija delovnega trga sta imela več dimenzij, in sicer (Standing, 2011, str. 10, moj prevod):

- »plačilna fleksibilnost, ki je pomenila hitrejšo prilaganje na spremembe v povpraševanju;
- zaposlitvena fleksibilnost, ki je pomenila lažje in cenejše spremembe na zaposlitvenem nivoju, kar se je odražalo na zmanjševanju delavskega zavarovanja in socialne varnosti;
- fleksibilnost delovnega mesta, ki je pomenila možnost prehajanja delavca iz enega delovnega mesta na drugo in spremembo strukture delovnega mesta brez večjih stroškov;
- fleksibilizacija spretnosti/veščin, kar je pomenilo lažje prilagajanje spretnosti zaposlenih«.

Fleksibilizacija delovnega trga zajema tudi fleksibilizacijo delovnega časa. Kot navaja Berk (2006), se je javna sfera prepletla z zasebno sfero ter izbrisala mejo med delavnikom in prostim časom. Spremenil se je način bivanja, saj se vedno več dela opravlja v okviru doma.

Delovanje svobodnega ekonomskega trga se je vpelo tudi v delovanje države, katere glavni cilj je postal, da skozi deregulacijo postane in ostane konkurenčna na svetovnem trgu. Pot do konkurenčnosti je vodila prek zmanjševanja, v nekaterih primerih celo ukinjanja socialnih storitev in s spremembami zaposlitvene politike, ki je skupaj s tehnološkim napredkom ustvarila presežek delovne sile in utrdila miselnost, da kapital prevlada nad delom. Glavni učinek fleksibilizacije delovnega trga je bil ukinjanje pravic in pravnega varstva na delovnem mestu z namenom lažjega odpuščanja in najemanja novih

začasnih delavcev z minimalnimi stroški za delodajalca, kar je vodilo v »[...] proizvodjanje vedno večjega števila začasnih, priložnostnih in pogodbenih del v samem temelju družbene organiziranosti« (Connell, 2010, str. 26, moj prevod).

Coulter (2009) navaja, da so neoliberalisti z ustvarjanjem podobe javnega državnega regulativnega aparata kot razsipnega in neučinkovitega ter posledično nezmožnega delovanja samo na temelju kolektivnih davkov, skupaj z vzpostavitvijo ustreznih mehanizmov za obstoj in uveljavljanje takšne podobe, vplivali na to, da so ljudje začeli opuščati oporo javnemu sektorju. Prenos odgovornosti z družbe na posameznika je vplival na kolektivno varstvo delavskega razreda ter bistveno prispeval k zmanjševanju moči in pomembnosti sindikalnih združenj. Delavski razred se je v celoti podredil kapitalu in tržni disciplini, saj je strah pred izgubo zaposlitve ali pred zmanjšanjem osebne blaginje pripomogel, da so bili pogoji dela brezkompromisno sprejeti, kar je vodilo veliko nazadovanje pri pravicah z naslova zaposlitve (Connell, 2010).

2.3.2. Privatizacija in komodifikacija

Privatizacija in komodifikacija storitev in dobrin sta pomembni značilnosti in tudi vrednoti neoliberalizma, do katerih je prišlo zaradi težnje po nenehni širitvi kapitalskega trga. »Potrebe, ki so bile prej zadovoljene s strani javnih služb, ki so temeljile na državljanskih pravicah ali na osebnih odnosih v družinah in skupnostih, se sedaj zadovoljujejo prek podjetij, ki storitve prodajajo na trgu« (Connell, 2010, str. 23, moj prevod). Privatizacija naj bi prispevala k učinkovitosti in produktivnosti, saj omejuje vpliv državnih regulativnih postopkov in omogoča vsakemu posamezniku večjo število izbir. Dostopnost do teh dobrin in storitev je postala pogojena s posameznikovo zmožnostjo, da te dobrine oziroma storitve kupi na trgu.

Učinki privatizacije in komodifikacije pa so večinoma vodili v povečevanje družbenih neenakosti. »Najprej zato, ker se javno dobro praviloma prodaja pod tržno vrednostjo, potem zato, ker se dobički ne distribuirajo v blaginjo, temveč v druge dejavnosti, najpogosteje v vojsko ali eno samo vejo, npr. kmetijstvo« (Leskošek, 2005, str. 243).

Armstrong (2010) navaja, da se je proces privatizacije oziroma komodifikacije zgodil na petih področjih, ki so odločilno vplivala na spremembe v družbi.

2.3.2.1. Privatizacija javnih dobrin, storitev, lastnine in institucij

To obliko privatizacije močno povezujejo s krizo v kapitalizmu, kar je povzročilo upadanje profita in iskanje novih virov zaslužka. Ena izmed rešitev je bila privatizacija javnih dobrin in institucij, storitve in javne dobrine so tako postale tržno blago. S širjenjem privatizacije pa se je krčila socialna država, ki je po neoliberalni ideologiji največji porabnik proračunskih sredstev. Privatizacija je na področjih, kot so zdravstvo, izobraževanje in socialne storitve, ki so v veliki večini temeljila na solidarnosti, ogrozila dostop do teh storitev in pravico do enakovredne obravnave. Privatizacija zdravstva prinaša boljše, dostopnejše storitve in obravnavo samo najbogatejšim oziroma tistim, ki si plačilo zdravstvenih storitev lahko privoščijo.

2.3.2.2. Privatizacija upravljavskih veščin in praks

Privatizacija upravljavskih veščin in praks se nanaša na dejstvo, da so prakse, ki omogočajo delovanje državnih institucij, v celoti prenesene iz praks, ki se uporabljajo v profitnih sferah in v tržnih strategijah. »V skladu z neoliberalnim konceptom postane država blaginje konkurenčna država, katere naloga je, da s svojo politiko zagotavlja, da država ostane konkurenčna na svetovnem trgu« (Stark, 2011, str. 197). Javne institucije, ki so delovale na temelju zavezanosti družbi, začnejo delovati na drugačnem principu; profit postavlja pred storitve. Postavijo se novi temelji funkcioniranja, in sicer metode, ki funkcionirajo v privatnem sektorju, delujejo tudi v javnem. Vedno bolj se uvaja pogodbeno delo, ki je značilnost privatnega, profitnega sektorja tudi v državne institucije (Armstrong, 2010).

2.3.2.3. Privatizacija stroškov

S privatizacijo upravljavskih veščin pride tudi do privatizacije stroškov. Cene storitev, ki spadajo med javne storitve, so narasle, posledično je prišlo do dražjega izobraževanja, čas nege v zdravstvu se je drastično skrajšal, zmanjšale so se tudi pravice ob nezaposlenosti in poškodbah na delu. Večina stroškov, ki nastajajo z aktivnim udeleževanjem na trgu delovne sile, je postalo breme delavca, kar je zmanjšalo strošek in odgovornost države na tem področju. Distanciranje oziroma umik države s tega področja naj bi posamezniku omogočila svobodno izbiro storitve in s tem boljše storitev, vendar kot

na vseh področjih je tudi tukaj prakticiranje svobodne izbire tesno povezano z razredno pripadnostjo, spolom, raso in v tem smislu tudi omejeno s socialno ekonomskim statusom. Posameznikova svobodna izbira je po neoliberalni ideologiji zagotovljena na ekonomskem trgu, od posameznika pa je odvisno, kako bo svoje osebne zmožnosti maksimalno izkoristil, da si bo povečal število možnih izbir.

2.3.2.4. Privatizacija odgovornosti

S poudarjanjem individualne svobode in izbire sovpada tudi privatizacija odgovornosti. Socialne stiske so postale privatne težave posameznikov, kar je vodilo v »[...] premik kolektivne odgovornosti za velika tveganja, kot so revščina, bolezen, smrt, na področje individualne odgovornosti in samopomoči, ki je nagrajevano in kaznovano s pogodnimi dajatvami in odbitki« (Gowan, 2013, b. str., moj prevod).

Spremembe v modelu države socialne blaginje, kjer se zagovarja in spodbuja tržno izhodišče z nagrajevanjem tistih, ki najmanj zahtevajo oziroma potrebujejo od sistema socialne blaginje, so doprinesle k večanju neenakosti in revščine. Revni, bolehní ali kakorkoli odvisni od državnih storitev pomoči so predstavljeni kot izkoriščevalci države in dosežen je bil kulturni konstrukt demonizacije revnih. Strukturne spremembe, ki so bile vpeljane, so večinoma predstavljale zmanjševanje socialnih pravic in strogo omejevanje dostopa do teh pravic. Leskošek (2014) v svojem intervjuju opozarja, da se je spremenila tudi retorika na področju obravnave revščine in brezposelnosti. Implikacije, da je vsak posameznik odvisen od svoje volje in da je tudi sam odgovoren za svojo blaginjo z izbirami, ki jih je sprejel, so povzročile premik socialnih stisk iz kolektivne sfere v individualno, zasebno.

Pristopi k reševanju revščine in brezposelnosti so temeljili na odmiku države od tega strukturnega problema in na vpeljavi različnih tržnih praks, kar je postalo tudi državna politika na tem področju. V večini držav, ki so prevzele neoliberalno ideologijo, je prišlo do drastičnih sprememb in restrukturiranja sistema socialne blaginje. Spremembe so temeljile na velikih rezih na socialnih storitvah, s ciljem, da se zmanjša število ljudi, ki so upravičeni do državne pomoči.

2.3.2.5. Privatizacija dela

Pogoj, da strukturne spremembe, ki temeljijo na privatizaciji, deregulaciji in

fleksibilizaciji ekonomskega trga, zaživijo, je privatizacija dela. »Vedno več dela se opravlja v okviru lastnega doma in je brez plačila, ne glede ali je znotraj ali zunaj formalne ekonomije oziroma gospodarstva skozi proces, ki se mu v ekonomski politiki reče dekomodifikacija« (Armstrong, 2010, str. 189, moj prevod). Proces dekomodifikacije je najbolj očiten na področju skrbstvenega dela, saj so dejavnosti, kot sta nega in oskrba, definirane in pojmovane kot neproduktivno delo in kot tako nima vrednosti na ekonomskem trgu. Sama dekomodifikacija je bila uspešna zaradi delitve dela na produktivno in neproduktivno ter s privatizacijo odgovornosti prenesena v celoti na posameznika oziroma družine.

3. Neoliberalizem in ženske

Vpogled v neoliberalno ideologijo, njene temeljne vrednote ter politične, kulturne in ekonomske spremembe dajejo jasno sliko, da je neoliberalizem intenziviral izkoriščanje in represijo žensk. Nadasen (2013) opozarja, da je zaradi občutno skrajšanih in na novo postavljenih definicij dela prišlo do prekarizacije večinoma ženske populacije. Nadalje ugotavlja, da redukcija ali ukinitvev socialnih pravic revnim, ukinjanje socialnih storitev in naslanjanje na tržne strategije vodijo v krizo socialne reprodukcije in posledično povečujejo delovno obremenitev žensk. Globalna politika od žensk zahteva aktivno vključenost na trgu delovne sile in hkrati celostno predanost reproduciranju in vzgajanju higiensko neoporečnih proizvajalcev in potrošnikov. Čeprav neokapitalistični koncept promovira brezspolne in brezrazredne subjekte, nam ravno nasprotno kažejo naraščajoči trendi spolne neenakosti in opozarjajo na to, da je večina dobro plačanih, rednih zaposlitev rezervirana za moške in da so ženske izpostavljene manjšemu zaslužku in tudi dostop do resursov, ki bi jim omogočil boljše življenje, je omejen. Dogajanja v državah, ki niso industrijsko najbolj razvite, nas opozarjajo pred še slabšim položajem žensk v družbi. Lindio-McGovern in Wallimann (ur.) (2009) navajata podatke za Južno Korejo, ki kažejo, da je ženska udeležba na trgu delovne sile najnižja med vsemi članicami OECD in tudi jasna je najvišja plačilna neenakost, ki znaša kar 38 %. Kitajska je leta 1979 s kapitalistično ureditvijo imela nižjo plačilno neenakost, kot jo ima danes. Zaradi fleksibilizacije delovnega trga in delovnega časa so ženske velikokrat primorane sprejeti slabo plačane zaposlitve, zaposlitev za skrajšan delovni čas ali pa sploh ne dobijo zaposlitve in so odvisne od svojih partnerjev. V kombinaciji z neplačanim skrbstvenim delom, ki ga opravljajo, »[...] so ženske politično, socialno in ekonomsko marginalizirane« (Olorenshaw, 2016, b. str., moj prevod). Tudi Federici (2004, str. 75) se strinja, da je [S]polna delitev dela, do katere je prišlo zaradi teh [neoliberalnih] sprememb, ne le obsodila žensko na reproduktivno delo, temveč je tudi povečala njihovo odvisnost od moških, kar je državi in delodajalcem omogočilo, da so uporabljali moško mezo kot sredstvo razpolaganja z ženskim delom«. Feministke že nekaj časa opozarjajo na nov spolni režim v neoliberalnem projektu, ki ne obstaja brez simbioze z moško dominanco. Campbell (2014) poudari, da na novo rojena oziroma vzpostavljena moška dominanca zahteva tudi novo pojmovanje. To je vzpon neopatriarhata.

Prehod od socialističnih oziroma predkapitalističnih družb v moderne, neoliberalistične tipe kapitalističnih družb je tudi v Sloveniji potekal izrazito

androcentrično in patriarhalno. Vzpostavljane nove državne ureditve je bilo zaznamovano s kritikami prejšnjih družbenih ureditev, socializem in komunizem sta tako postala nekaj nenaravnega in negativnega. Modernizacija je zahtevala vrnitev k naravnemu redu, ki bo vzpostavljen na samem trgu, s pomočjo pravih družbenih vrednot, ki so v prejšnjih družbenih ureditvah zamrle. »V socializmu (vsaj delno) omejeni androcentrizen je s tranzicijo bliskovito oživel in njegovi nosilci so v imenu velikih ciljev družbenih sprememb opravili (ali vsaj poskusili opraviti) tudi z ženskim vprašanjem. Enakost med spoloma je bila stigmatizirana kot zahteva totalitarnega režima in zavržena kot nasprotujoča naravnemu tradicionalnemu redu, [...]« (Jogan, 2011, str. 151). Ena od ključnih kritik socializma je bila, da je ženskam omogočil zaposlitev in jih s tem dodatno obremenil, posledice pa naj bi čutila družina. Zaposlitev, ki je pomenila nujni pogoj za ekonomsko neodvisnost žensk, je v tranziciji pridobila čisto drug pomen. Zaposlitev je bila krivec, da so se ženske odmaknile od svoje prave vloge, in s tem je bila ogrožena celotna družba. Z rušenjem institucionalno vzpostavljenega sistema socialne varnosti in zmanjšanjem proračunskih sredstev za javno dostopne socialne servise se je vzporedno povečal pritisk na družbe k usmerjanju na ohranjanje strukture moči. Zagovarjanje rekatolizacije in redomestifikacije žensk je bilo ključno za ponovno oživitev moralno razpadajoče družbe, saj naj bi to bila edina pot k pravemu stanju v družbi. Breme, ki je poglobljalo čustvene stiske oziroma občutke krivde pri ženskah, je bilo dodatno naloženo s poskusi nadzora nad reprodukcijo žensk. Ne dolgo nazaj, v drugi polovici 20. stoletja, sta se krščanska ideologija in zahteva po odpravi pravice do splava še vedno močno zagovarjali. Pravica, ki je bila izborjena in je zapisana v Ustavi RS, je še danes včasih na preizkušnji in zahteva nenehen boj za njeno ohranjanje. Kljub vsemu lahko na podlagi delovanja slovenske družbe rečemo, da so obstajala področja, kjer se je pokazalo, da lahko moški in ženske, neodvisno od svojih vlog in pritiskov od zgoraj, uresničujejo načelo enakih možnosti na vseh ravneh in področjih. Jogan (2011) za primer takega delovanja navede število vzgojno varstvenih zavodov, zdravstvenih domov in domov za ostarele, ki so bili zgrajeni s samoprispevkom prebivalstva in so temeljili na referendumskih odločanjih ter na vključenosti obeh spolov.

Končnost prehoda in utrditev neoliberalne miselnosti v Sloveniji se je pokazala z naraščanjem socialne negotovosti in v ponovnem potiskanju žensk v zasebno sfero. Težnji po redomestifikaciji žensk se je pridružila težnja po vključitvi žensk na trg delovne sile. Medtem ko je bila nekoč spolna hierarhija vidna in otipljiva, je v sedanjosti nevidna in toliko bolj škodljiva ter »[...] obravnavana skladno z ideologijo individualizma [...]«

(Jogan, 2011, str. 145), ki temelji na »[...] nadvladi močnejših nad šibkejšimi, bogatejših nad revnejšimi, moških nad žensko« in to je »[...] nova socialna paradigma, na kateri je zgrajena internacionalna delitev dela« (Mies, 1998, str. 4, moj prevod).

3.1. (Neo)patriarhat

Družbeni položaj žensk danes, v neoliberalnem kapitalizmu, moramo nujno gledati skozi prizmo patriarhata kot socialne institucije oziroma organizacije, katerega korenine segajo daleč nazaj v zgodovino družb. Zgodovina nam pokaže, da ženska duševnost in njeno telo že od nekdaj veljata za področje nerazumljivega, prepovedanega, pasivnega in nepredvidljivega. Skozi čas je bilo to polje različnih diskurzov, tako znanstvenih kot tudi medicinskih in duhovniških. Žensko telo je imelo poseben položaj v družbi, znotraj normativnih mej je bilo postavljeno oziroma mu je bilo dodeljeno točno določeno delovanje. In tudi družba že od nekdaj nasilno posega na področja, ki se tičejo ženske duševnosti in njenega telesa. Pogled na žensko kot na biološko čisto nasprotje moškemu je dolgo veljal za temelj neenakosti med moškim in žensko. Ženska je že s samim rojstvom pridobila vlogo in njena glavna naloga je bila, da je svojo vlogo kar se da najbolje odigrala. »Najpogostejši ženski vlogi, ki sta znani v vsej zgodovini, sta bili materinska in gospodinjska« (Leskošek, 2002, str. 13).

Kljub tej stalnici je med različnimi sistemi in ideologijami njen doprinos družbi bil različno vrednoten. V fevdalni družbeni ureditvi, na primer, je njen položaj sicer bil podrejen, vendar se je njeno delo vrednotilo kot pomembno pri preživljanju družine (Federici, 2004).

Federici (2004) navaja, da se je vzpon patriarhalnih odnosov začel v obdobju prvotne akumulacije kapitala, ko se je družba od skupnega dobrega obrnila h komercializaciji in privatnemu lastništvu. Sam koncept privatnega lastništva je »[...] temeljil na 'odkritju', da lahko z arbitrarnimi razlikami med ljudmi upravičujemo in razlagamo neenako distribucijo virov, ki je v rokah maloštevilne elite« (Leskošek, 2002, str. 19). Kapitalizem, ki za svoje širjenje potrebuje neomejene količine delovne sile, je tako posegel na področje spolnosti in rojevanja žensk z raznimi metodami discipliniranja žensk prek kriminalizacije kontracepcije, s kaznovanjem celibata in uvedbo drugih metod za prisilno višanje rodnosti. Socializacija in družbena konstrukcija vloge ženske sta vzpostavili sistem nadzora nad žensko duševnostjo in nad njenim telesom na vseh možnih ravneh. Usmerjenost na družino in vlogo ženske znotraj nje je odgovornost za zdravje celotne družbe naložilo ženskam.

Ženska je tako bila odgovorna za reprodukcijo, za socializacijo otrok, opravljanje gospodinjskih del, imela je skrbstveno vlogo v družini, ki jo je odmaknila iz javnega življenja. Della Costa in James (1971) vidita v tem ključni trenutek, ki je vodil v dihotomijo javno – zasebno, moško – žensko, saj je kapitalizem znova izoliral žensko znotraj družine in jo spet potisnil v odvisnost od moškega. Vzpostavljen je bil nov režim, s katerim se je »[...] ženskam odrekla pravica do nadzora nad lastnim telesom ter jih s tem prikrajšala za najbolj temeljne pogoje za fizično in psihološko integriteto ter materinstvo degradirala na stanje prisilnega dela« (Federici, 2004, str. 92, moj prevod). Delitev med zasebnim in javnim, med družbeno produkcijo in družbeno reprodukcijo je spremenila dožemanje razmerja med moškim in žensko, namreč v kapitalizmu se le-ta ne »[...] dožema več kot gonilna sila v zgodovini, temveč kot industrija« (Mies, 1998, str. 51, moj prevod). Vse državne institucije, ki so že tako ali tako bile patriarhalno usmerjene, vendar so zaradi priborjenih pravic do neke mere blažile neenakosti ter posegale v razmerja med moškim in žensko, so s temi delitvami zmanjšale pomen socialne solidarnosti in sistema socialne blaginje za vse (Campbell, 2014).

Od Marxove analize kapitala naprej je bilo jasno, da »[...] kapital vlada in se razvija skozi plače oziroma da je temelj kapitalistične družbe delavec in njegovo ali njeno izkoriščanje« (Federici, 2012, str. 28, moj prevod). Marxova delitev dela je doprinesla k biološki determiniranosti, ki jo srečujemo še danes in je s privatizacijo skrbi in širjenjem neoliberalnih vrednot omogočila razmah novega patriarhata.

3.1.1. Produktivnost vs. Reprodukativnost in spolna delitev dela

Spolna neenakost temelji na biološkem determinizmu in kapitalističnem vrednotenju plačanega dela ter je nikakor »[...] ne moremo razumeti brez koncepta patriarhata« (Walby, 1986, str. 243, moj prevod).

»Marx in Engels sta postavila ločnico med produkcijo novega življenja in produkcijo dnevnih zahtev skozi delo« (Mies, 1998, str. 52, moj prevod) na podlagi ločevanja naravnega in socialnega, javnega in privatnega in navsezadnje na biološki podlagi ločevanja moških in žensk. Ideologija dualizma je ženski pripisala značilnosti narave in jo s tem uokvirila v sfero zasebnosti. »Delitev na um in telo je imela za ženske skozi zgodovino usoden pomen, saj so jih različne ideologije, predvsem pa krščanstvo, vezale le na binarni pol. Pamet, razum, mišljenje in s tem objektivnost, racionalnost, zmožnost sprejemanja odločitev in produciranja znanosti so bili pridržani za moške. Čustva, čutnost,

telesnost, neracionalnost oziroma subjektivnost in preprostost v mišljenju pa so pripisali ženskam. To je postavilo ženske v podrejen položaj« (Leskošek, 2002, str. 34). Kapitalistično razumevanje človeškega telesa kot prvega sredstva za proizvodnjo je žensko telo definiralo kot podaljšek narave, saj s svojimi reproduktivnimi sposobnostmi oziroma fiziološkimi funkcijami ne deluje na zavestni ravni (Mies, 1998). »Spolno delitev dela, gledano po tej definiciji, bi lahko parafrazirali kot delitev med človeškim (ljudskim) delom in naravno aktivnostjo« (ibid: 46, moj prevod). Naravna aktivnost kot taka pa ne more biti podvržena principom tržne logike in je zato bila izvzeta iz ekonomske sfere. Koncept dihotomije se je razširil na vse sfere socialnega življenja in tudi narekuje organizacijo življenja (Marshall 1994, kot navedeno v Súmer, 2009). Spremembe, ki so posledica globalizacije in neoliberalizma ter delitev na javno in zasebno, so nujno spolni procesi. Spolna delitev dela je postala strukturni problem celotne družbe, »[...] saj se aktivno kreira in poustvarja tako v javni kot v privatni sferi« (Súmer, 2009, str. 10, moj prevod) in »[J]e odraz razrednih odnosov določene dobe in družbe ter široke nacionalne in internacionalne delitve dela« (Mies, 1998, str. 48, moj prevod).

Preobrazba celotnih družb in socialnih odnosov znotraj njih v produktivno družbo, ki temelji na produktivnih odnosih, je omogočila izkoriščanje žensk kot najcenejše in lahko manipulativne delovne sile (Mies, 1998). Feministične kritike poudarjajo, da države ravno s spolno delitvijo dela, s tem, da privilegirajo in nagrajujejo zaposlene za polni delovni čas in kaznujejo tiste, ki opravljajo neplačano delo oziroma kombinirajo skrajšane delavnike z neplačanim delom, vzdržujejo in celo spodbujajo spolno hierarhijo (Súmer, 2009).

Čeprav je neoliberalizem zajel cel svet in povečal neenakosti v vseh družbah, mnogi ugotavljajo, da negativne učinke spolne delitve dela najbolj čutijo ženske iz manj industrijsko razvitih držav. Internacionalna delitev dela (International Division of Labour), ki je temeljila na strukturnih delitvah, je povzročila osiromašenje in zastoj v razvoju v državah tretjega sveta. Delo v tamkajšnjih kolonijah ni imelo enake vrednosti kot delo v središčih velikih mest. Nizko plačilo in s tem slaba nakupovalna moč zaposlenih delavcev v teh državah sta omogočila rast in razvoj industrializiranih držav. Kriza v svetovni kapitalistični ekonomiji, ki je sledila 2. svetovni vojni, je zahtevala spremembo starega modela internacionalne delitve dela in ta naj bi zagotovil nemoteno rast kapitalističnega sistema. Stari koncept delitve dela je bil prenovljen v novega – The New International Division of Labor – NIDL (slov. nova internacionalna delitev dela), ki je temeljil na kapitalistični ideji industrializacije tretjega sveta in naj bi pripomogel k pravičnejši internacionalni delitvi dela ter s tem tudi k izboljšanju na področju spolne delitve dela.

Strategija NIDL, ki so jo sprejele Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD; angl. Organization for Economic Cooperation and Development) in ostale pomembne organizacije zahodnih držav, deluje na račun najcenejše delovne sile, nizkih produkcijskih stroškov in na račun mobilizacije žensk iz razvitih in nerazvitih držav (Mies, 2010). Pokazalo se je, da je glavni cilj neoliberalne globalizacije in NIDL totalen nadzor nad delom in naravnimi viri. NIDL je služil kot podlaga za odprtje t. i. svobodnih trgovinskih con (angl. Free Trade Zones), »[...] kjer je izvzeta vsaka regulacija dela produkcije za izvoz in organizacija 'globalnih tekočih trakov' transnacionalnih korporacij« (Federici, 2012, str. 67, moj prevod). Glavni akterji tega dela so v večini držav ravno ženske.

Skupaj z internacionalno delitvijo dela se je pojavila tudi zahteva po integraciji žensk v razvoj, kar je v tej novi delitvi dela pomenilo »[...] zaposlovanje žensk v t. i. dohodkovnih dejavnostih – aktivnostih oziroma vključitev v tržno orientirano produkcijo« (Mies, 1998, str. 118, moj prevod). Vstop na trg delovne sile pa za ženske tretjega sveta nikakor ni pomenil večje svobode ali večje dostopnosti do sredstev, ki bi jim omogočila večjo kontrolo nad lastnim preživljanjem, ampak ravno nasprotno. Doseganje najnižje možne stopnje produkcijskih stroškov in vrednosti ženskega dela je zahtevalo uresničevanje še ene strategije s strani neoliberalnega ekonomskega trga, in sicer izpostavljanje in povečevanje patriarhalnih vrednot. Spolna delitev dela, ki temelji na bioloških razlikah med moškim in žensko, je dala podlago za definiranje ženske kot gospodinje, ne pa kot delavke. Kot že omenjeno v nalogi, žensko delo ni definirano kot delo, temveč kot aktivnost. »Z globalnim širjenjem ideologije gospodinje in modela nuklearne družine kot znaka napredka je bilo možno vse žensko delo, tako v javnem (formalnem) kot tudi v privatnem (neformalnem) sektorju, definirati kot dodatno delo, njen dohodek pa kot dodatni dohodek k dohodku t. i. glavnega hranilca, moškega« (ibid: 118, moj prevod). Prenos takšne definicije ženskega dela v polje ekonomske logike je doprinesel k ogromni redukciji stroškov dela in pritegnil interese kapitala in njegovih zagovornikov. »Pogospodinjenje« (angl. Housewifization; lasten prevod) ženskega dela poteka na vseh ravneh in v vseh družbah ter je temelj funkcioniranja spolne delitve dela, »[...] večino dela, ki je izkoriščano za svetovni trg, naredi nevidno; opravičuje nizko plačilo; preprečuje ženskam, da bi se organizirale; jih prisiljuje v razpršenost; preusmerja pozornost na seksistično in patriarhalno podobo ženske, večinoma kot prave gospodinje, ki jo podpira moški, kar ne samo, da ni uresničljivo za večino žensk, ampak tudi destruktivno z zornega vidika ženske osvoboditve« (ibid: 120, moj prevod). Posledice so vidne v

velikem migracijskem premiku od vzhoda proti zahodu, katerega sestavljajo večinoma ženske. Purkayastha in Majumbar (po Farr, 2005; kot navedeno v Lindio-McGovern in Wallimann, 2009) opozarjata na to, da nedavne raziskave nakazujejo na to, da je Indija postala glavna destinacija trgovine z ženskami in deklicami iz revnejših predelov države, ter zraven potegneta vzporednice z nekaterimi evropskimi mesti. Ženske, katerih destinacije so druge evropske države, kot so Francija, Nemčija in Nizozemska, so tudi postale bolj ranljive in dovzetne za trgovino z ljudmi.

Tudi Ally (2009, str. 15, moj prevod) opozarja, da »[...] transnacionalni tok produktivnega kapitala vedno spremlja transnacionalni tok migrantskih žensk, ki delajo kot gospodinje in reproduktivne delavke«. Zaviršek (2013) navaja, da je prišlo do povečanja števila ženskih migrantk, ki iščejo priložnost za zaslužek v tujih državah in pomenijo najcenejši način zagotavljanja gospodinjanskega in skrbstvenega dela v bolj razvitih državah. Ekonomska stiska migrantskih žensk (skrb za preživetje družine) pa je omogočila ogromne prilive neoliberalnim vladam, ki so jih migracije celo spodbujale.

»[G]lobalizacija svetovne ekonomije je povzročila veliko krizo v socialni reprodukciji populacije v Afriki, Aziji, Latinski Ameriki in ta nova internacionalna delitev dela je zgrajena na tej krizi, ki žanje delo žensk iz teh regij za reprodukcijo metropolitanske delovne sile. To pomeni, da so ženske po svetu integrirane v svetovno ekonomijo kot proizvajalke delavcev, ne samo za lokalno ekonomijo, temveč tudi za industrializirane države, vključno s proizvodnjo poceni blaga za globalni izvoz« (Federici, 2012, str. 66, moj prevod).

Nova internacionalna delitev dela tako deli svet na proizvajalce in potrošnike ter znotraj te delitve deli ženske na proizvajalke in potrošnice, posledično pa povečuje tudi razredne neenakosti med ženskami. Spolna delitev dela in »pogospodinjjenje« ženskega dela na ekonomskem trgu se uresničuje globalno. »Globalizacija je posebej katastrofalna za ženske ne zaradi tega, ker je organizirana prek moško dominantnih agencij, ki nimajo uvida v potrebe žensk, temveč zaradi ciljev, ki jih nameravajo doseči« (ibid: 85. moj prevod). Neoliberalizem v praksi je tako v povezavi s spolno delitvijo dela »[...] povzročil[a] globalno upadanje ženskega položaja in materialne preskrbljenosti« (United Nations 1995, Bashevkin 1998, kot navedeno v Bradley in Luxton, 2010, str. 13, moj prevod) ter s tem postavil novo sociološko kategorijo, to je feminizacija revščine.

3.1.2. Politika skrbstvenega dela

Moralna dolžnost žensk, ki je vsiljena prek patriarhalnih vrednot in spolne delitve dela, je tudi dolžnost skrbeti za družino. Transformacija, ki se je zgodila na področju kolektivne zavesti, je vso odgovornost za zdravje in blaginjo prenesla na posameznika oziroma bolje rečeno, na ženske. Privatizacija odgovornosti in stroškov reprodukcije je omogočila še eno področje za akumulacijo dobrin. Država se je umaknila s tega področja »[...] z argumenti, da je skrbstveno delo osebna odgovornost in te storitve morajo biti zagotovljene prostovoljno s strani družine ali prijateljev ali pa s strani trga, kjer so te storitve plačljive« (Luxton, 2010, str. 164, moj prevod). Zagotavljanje blaginje je tako v večji meri postalo del ženskega neplačanega dela, saj skrb za družino sodi v privatno sfero, v sfero reprodukcije in je posledično naravna nagnjenost ženske k opravljanju tega dela, je njena potreba. Vzpostavitev družbenega prepričanja, da skrbstveno delo ni delo, ker poteka v intimni sferi in je neplačano, gre pripisati patriarhalnim strukturam, ki so, z namenom da bi zagotovili rast in razvoj kapitalističnega sistema, obudili in intenzivirali spolne delitve dela in ločili produkcijo od reprodukcije ter s tem vzpostavili tudi nadzor nad heteroseksualno reproduktivno obliko družine.

Vrednost oziroma pomembnost neplačanega skrbstvenega dela in potreba po nadzoru in vzdrževanju takšnega stanja sta se pokazali v 70. letih, ko je zaradi družbenih sprememb prišlo tudi do redukcije skrbstvenega dela. Zaposlitev in s tem tudi večji dohodek v družini sta ženskam omogočila večjo izbiro. Spremenilo se je stališče žensk do tega dela, skrbstveno delo je postalo komoditeta, ki se je prodajala na trgu, kar je prispevalo k ekspanziji storitvenega sektorja. Vsa gospodinjska dela so bila predstavljena z družine na ekonomski trg in »[...] velika večina njihovega, prej nevidnega dela, je postala tržna komoditeta, okrog katere se je zgradila celotna industrija« (Federici, 2012, str. 49, moj prevod). Spremenila se je oblika družine, veliko družin je bilo enostarševskih, opazno je naraslo število ločitev in tudi ženske so se odločale za življenje brez otrok in partnerjev. Ob takšnih družbenih spremembah je prišlo do stagnacije akumulacije kapitala, kar je povzročilo preplah med pripadniki neoliberalnih kapitalistov, ki so ob opazni povezavi disakumulacije in z zmanjšanjem skrbstvenega dela strnili vrste »[...]«, da se ponovno vzpostavi osredotočenost na spolno delitev dela, nuklearne družinske oblike, privatna odgovornost za posameznikovo blaginjo in rasno delitev dela, ki utrjuje rasizem« (Thomas, 2010, str. 166, moj prevod).

Zavedanje, da ženske s svojim neplačanim delom in z reproduciranjem delavcev

omogočajo rast in razvoj kapitala, je prišlo do reorganizacije, ki je pomenila, da je skrbstveno delo najboljše urejati znotraj družine, ter odgovornost za usklajevanje neplačanega in plačanega dela naložila ženskam. Naslanjanje na tržne strategije, ki so nujno vodile tudi v zmanjševanje socialnih pravic, je povečalo delovno obremenitev žensk, s tem pa tudi njihovo neplačano delo (Nadasen, 2013). Ustvaril se je krožni proces, ki omejuje ženskam možne izbire, saj še vedno opravljajo »[...] večino plačanega in neplačanega skrbstvenega dela in kot rezultat tega so ženske finančno prikrajšane in socialno ranljivejše« (Olorenshaw, 2016, b. str., moj prevod).

3.1.3. Nasilje

Nasilje nad ženskami je že od nekdaj prisotno v vseh sferah družbenega življenja in je sredstvo kontrole nad žensko. Je sredstvo za uveljavljanje nadmoči močnejšega nad šibkejšim. Kot navaja Campbell (2012, str. 54), patriarhalni odnosi moči delujejo skozi dominacijo in odvisnost in glede na to, da je moč hegemonika, ni nikoli absolutna, živi v kulturah in postopkih, skozi cenzuro, kontrolo in odobravanje. V patriarhalni družbi je žensko telo objekt, od katerega se zahtevata poslušnost in podrejenost. Nasilje nad ženskami, mizoginija, ki je vse bolj prisotna v naši družbi, pa ni omejena samo na najbolj okrutne posege v žensko telo, temveč se izkazuje tudi na najbolj prefinjene in nevidne načine. Diskriminacije in izključevanje žensk na podlagi spola se dogajajo vsakodnevno in predstavljajo nasilno dejanje nad integriteto žensk. Samo dejanje nasilja je bilo zamaskirano v družinsko patologijo in s tem uspešno prestavljeno iz javnosti v zasebno sfero, saj kot navede Zaviršek (1997, str. 330), »[...] se je namesto nasilja nad ženskami govorilo o 'družinskem nasilju', 'nasilju med partnerjema', 'materi, ki ne skrbi za otroka', ipd.« Patriarhalne vrednote, ki ženskam nalagajo moralne dolžnosti in prenos odgovornosti za družinsko blaginjo v zasebno sfero ter s tem neposredno na ženske, so problematiko nasilja umaknile iz javnosti. Ravno nevidnost je postala najmočnejše orodje za zatiranje žensk.

4. Materinstvo

Uvid v jedro neoliberalne usmerjenosti, vrednote, na katerih temelji, in v strukturne spremembe, ki so postale sestavni del skoraj vsake družbe, nam jasno nakaže, da so ženske tista kategorija subjektov, ki čuti in je tudi najbolj negativno prizadeta ob posledicah, ki jih pušča neokapitalizem. Znotraj te kategorije pa obstaja še ena posebna socialna kategorija in to so matere. Materinstvo je vedno predstavljalo prostor zgodovinskih, znanstvenih, političnih, kulturnih in navsezadnje tudi ekonomskih diskurzov. Skozi različne politične usmerjenosti se je marsikatera ideologija preobrazila, preoblikovala ali celo zamrla, če pa pogledamo na materinstvo in na vlogo ženske kot mame, najdemo rdečo nit, ki sega daleč nazaj in je aktualna še danes.

»Zgodovinske teorije in znanja o materinstvu pokažejo, da je konstrukt normalnega materinstva temeljil na osnovi znanja o telesu, ki se je promoviralo kot naravno. Narava materinstva je tako izhajala iz heteroseksualne aktivnosti kot manifestacija esencialnega ženskega karakterja, torej materinskega instinkta, vendar tudi kot posledica naravne verige dogodkov« (Višić, 2013, str. 95–96, moj prevod).

4.1. Biološki režim materinstva

Razumevanje ženske sposobnosti rojevanja kot z naravo dane usode je temeljilo na biološki determiniranosti in kot dejanje narave same, torej ločeno od zavestnega delovanja ženske in kot čisto fiziološka funkcija, ki je ločena od socialne dimenzije. Sposobnost ženske, da rojeva, je postala temelj razlikovanj in temelj za identifikacijo subjekta – matere, saj je njena biološka sposobnost postala kulturno oblikovana in družbeno socializirana. »Družbeno nujne in neprekinjene dejavnosti pri zagotavljanju obstoja posameznika in vrste so bile določene kot ženska dela in nižje vrednotene v primerjavi z javnimi (moškimi). Ženski je bila določena vloga (u)domače(ne)ga bitja, ki je primarno ('po naravi') mati in gospodinja ter prenašalka (spolno neenakih) vzgojnih vzorcev« (Jogan, 2001, str. 1). Materino telo je postalo družbena last, ki je znotraj normativnih mej ocenjevano, standardizirano in disciplinirano (Nenić, 2013).

Naturalistično pojmovanje materinstva je med drugim izhajalo tudi iz biološke povezanosti med otrokom in materjo. Mnoge feministične kritike poudarjajo, da je takšno razlaganje in opredeljevanje materinstva temeljilo na dominaciji moške perspektive in da zanemarljivo dejstvo, da je materinstvo tako biološko kot socialno. Višić (2013, str. 96–97,

moj prevod) navaja dva pomembna termina, ki v svojem jedru razlikujeta biološko od socialnega. Termin materinstvo se tako veže na »[...] institucijo družbeno priznanih pravil in na zakonski status ter temelji na zakonski vezi med otrokom in materjo, medtem ko termin skrbništvo/starševstvo povezuje s sklopom praks, s katerimi se vzgaja otroka (nega, hranjenje, vzgajanje, izobraževanje)«. Prvi termin tako vključuje žensko, medtem ko drugi ne, saj je znano, da lahko očetje prevzamejo to vlogo, potrditev ločevanja teh terminov pa vidimo tudi v drugačnih oblikah skrbi za otroke, kot so posvojitev, rejniške družine in marsikatera druga oblika starševstva oziroma skrbi za otroka.

4.2. Družbeno-kulturni režim materinstva

Tradicionalna vloga ženske kot mame je prisotna in ponotranjena v naši zavesti, je kulturni konstrukt, ki ohranja patriarhalne vrednote in vzdržuje delitve med spoloma. »Seksistična tradicija se ni ohranjala sama po sebi, temveč je bilo njeno ohranjanje v jedru celotne družbene ureditve in s tem tudi ključna sestavina politične kulture in institucionalno določene in varovane prakse« (Jogan, 2001, str. 50). Materinstvo je vedno predstavljalo prostor nadzora in kontrole nad življenjem žensk, bodisi s strani države bodisi s strani partnerja, konservativne vrednote pa so dolgo veljale za ideal vzgajanja otrok in funkcioniranja družine, saj je družina (bila) primarni prostor, v katerem se uresničuje nadvlada moškega nad žensko. Naloga matere je bila, da vzgoji ustrezne otroke in da poskrbi za moškega v družini, ki je bil kot glavni in edini prinašalec dohodka superioren. Moški kot oče je imel zaledje v cerkvenih krogih in tudi v vladajoči strukturi, saj je bil androcentrizem prisoten v vseh sferah življenja. Tako javnem kot zasebnem. Usmerjenost na družino in vlogo ženske znotraj nje je odgovornost za zdravje celotne družbe naložilo ženskam. Ženska je tako bila odgovorna za reprodukcijo, za socializacijo otrok, opravljanje gospodinjskih del, imela je skrbstveno vlogo v družini, ki jo je odmaknila iz javnega življenja.

V vseh družbah, ki jih je zajela industrijska revolucija (zahodna in srednja Evropa, Rusija), sta prevladovali skoraj enaka ideologija in družbena usmerjenost, »[...] na podlagi poveličevanja in polepševanja nekaterih lepih strani družinskega življenja ob hkratnem eliminiranju ter marginaliziranju vseh resničnih tegob je bila ženska določena kot »angel doma«, kot posebna odposlanka, ki varuje toplino in ljubezen na zemlji« (ibid: 4).

4.3. Neoliberalno kapitalistični režim materinstva

»Neoliberalni režim materinstva je spolno, razredno in rasno zasnovan, zaznamuje ga neokolonialni odnos centra proti margini, kot tudi vsesplošno umikanje države in individualizacija odgovornosti za reprodukcijo vsakdanjega življenja in skrb za otroke« (Vilenica, 2013, str. 11, moj prevod).

Materinstvo predstavlja dve najbolj pomembni aktivnosti, ki vzdržujeta neoliberalni kapitalizem, to sta reprodukcija delovne sile in vsakdanja priprava delavcev na odhod na delo, torej skrbstveno delo (L'Hirondelle, 2013). Zagotavljanje kontinuiranega izvajanja teh dveh aktivnosti je izpostavilo potrebo po normativno urejeni družini in znotraj te družine normativni ženski – materi. Uresničevanje tega je temeljilo na »[...] apliciranju konservativnih ideologij in promoviranju patriarhalnih vrednot, kar je pripeljalo do povečanega nasilja v družinah in do diskriminacij vseh oblik nenormativnih družin« (Vilenica, 2013, str. 20, moj prevod).

Samo skrbstveno delo ostaja namerno nevidno in prikrito, medtem ko matere »[...] nastopajo kot poslušni instrumenti v opravljanju svoje vloge, ki je vidna in merjena v javnosti prek njihovih produktov: to je vzgoja dobrih posameznikov in posameznic, to pa pomeni, da ta vloga ne sme odstopati od družbeno (javno) določenih vzorcev, ali drugače – ženske morajo nastopati tako, da omogočajo celotno reproduciranje socialne hierarhije in hierarhije po spolu« (Jogan, 1990, str. 43). Kot omenjeno v prejšnjih poglavjih, je skrbstveno delo dekomodificirano prek repatriarhizacije družbe in z razpadanjem državne blaginje, »[...] saj razpadanje temelji na strukturni predpostavki o riziku tistih, ki imajo največ za izgubiti, s trgov skrb za tiste, ki si jo lahko privoščijo, in absorpcijo tradicionalno neplačanega dela za tiste, ki si tega ne morejo privoščiti« (Vishmidt, 2013, str. 335, moj prevod).

Vzpostavljen režim materinstva se tako proizvaja na več nivojih skozi državne, zdravstvene in socialne ukrepe in z uveljavljanjem določenih družbenih vrednot, ki so temelj za definicijo dobrega ali slabega materinstva. S poudarjanjem individualizma in potrošništva se je spremenilo tudi dojemanje vloge matere. Mama kot gospodinja ni bila aktivna potrošnica in proizvajalka na ekonomskem trgu, gospodinjsko delo je bilo nevidno in brez vrednosti, zato se je pojavila potreba, da tudi mame aktivno sodelujejo na trgu delovne sile in aktivno prispevajo k akumulaciji kapitala. Uveljavi se ideologija emancipirane ženske, ki nalaga ženskam sprejemanje več vlog in več obremenitev. To vzpostavlja nove razredne odnose, saj se skrb za stare, otroke in skrb za hišo prepušča

delovni sili, ki je bistveno cenejša, ali pa se angažira druge člane družine, ki so po navadi spet ženske.

Fleksibilizacija delovnega trga in s tem prekarizacija sta imeli največji vpliv na zaposlene matere. Materinstvo močno vpliva na delovno fleksibilnost, ki je nujna v prekarnih pogojih dela. To dejstvo vodi do diskriminacij na delovnem mestu, do zamenjave boljšega delovnega mesta za slabšega, kot tudi zaposlitve za določen čas ali zaposlitve s skrajšanim delavnikom (Vilenica, 2013). Zaradi velikega števila iskalcev zaposlitve in fleksibilnih pogojev zaposlitve, ki so omogočili delodajalcem, da hitreje menjavajo zaposlene in z manjšimi stroški, je veliko posameznic in posameznikov ostalo brez služb. Matere so postale nekakšen blažilec socialnih stisk, saj so v družinskem okolju poskrbele za vse tiste, ki so izpadli iz trga. Odgovornost za nastale situacije je bila prenesena na družino, zato se je začelo socialne stiske, ki so bile posledice nezaposlenosti, dojemati kot napačne odločitve posameznika, ne pa kot družbeni problem. Izguba zaposlitve je mater vrnila domov, v zasebno sfero in s tem je spet postala odvisna od moškega, ki je bil glavni prinašalec dohodka v družini. Takšne situacije so pripomogle k ponovni vzpostavitvi tradicionalnih vrednot in patriarhata. Ideologija nesebičnega materinstva in glorifikacija gospodinjskega dela kot rešitelja naroda, sta imeli skriti namen, in sicer da se zakrije dejanski položaj in da kot takšen »[...] postane sprejemljiv za vsako posameznico in da se zakrije dejanska instrumentaliziranost« (Jogan, 1990, str. 44).

Tako so ženske, matere doživljale več vrst obremenjenosti in pritiskov s strani družbe, ki so hkrati bili kontradiktorni. Skrbstveno delo se je po eni strani povečevalo, po drugi spet zaničevalo, udeleženos na delovnem trgu je bila zaželena, če ne celo nujna, vendar so bile ravno ženske tiste, ki so najlažje in najpogostejše ostajale brez zaposlitve. Tema dvema obremenjenostma se je pridružila še moralna obremenjenost, ki je zapovedovala, kaj pomeni biti dobra mama. Matere se kaznuje, če so zaposlene in če niso zaposlene. Zaposlenost naj bi jih odmaknila od družinskega življenja in onemogočila dobro vzgojo otrok, nezaposlenost pa jim onemogoča aktivno sodelovanje v svetu potrošništva, ki je postal sinonim za posameznikovo identiteto. Socialna identiteta se ustvarja skozi družbeno vsiljene in visoko ovrednotene proizvode, katerih lastništvo je postalo merilo za družbeni status posameznika. Odgovornost za izvajanje ravnotežja *work-life* se v celoti premesti na ramena mater, v zasebno sfero, kar je v današnjem času toliko težje. Nesodelovanje na delovnem trgu zaradi skrbi za otroke pa je ekonomsko kaznovano in to kaznovanje se kaže skozi manjše pokojninske prispevke, nezmožnost napredovanja, prepuščene možnosti za izobraževanje in usposabljanje. Takšna rigorozna ocenjevanja in standardizacija, s katerimi

družba in kultura vplivata na matere, puščajo tudi posledice.

Tudi Lavee (2016, str. 502, moj prevod) poudarja, da neoliberalna ideologija ni omejena samo na neoliberalni diskurz, temveč da se je »[...] neoliberalni diskurz razpršil v materinski diskurz, kar je postavilo standarde dobrega materinstva«. Nadalje navaja, da takšno razširjanje tvori novo 'diskurzivno koalicijo', ki jo poimenuje 'neoliberalno materinstvo'. S terminom diskurzivna koalicija pozornost usmerja na dve različni usmerjenosti, to sta »[...] tradicionalna definicija dobrega materinstva in neoliberalni poziv k osebni odgovornosti in samozadostnosti – ki s križanjem in aktivnim sodelovanjem oblikujeta materino percepcijo in proces sprejemanja odločitev« (ibid, str. 502–503). Avtorica povzema rezultate raziskav, ki so kot najbolj ogroženo skupino žensk pokazale na matere z nizkimi prihodki in največjo izpostavljenost ravno te družbene skupine družbenim pritiskom in normam ter da kot take najbolj čutijo moralne pritiske.

Razvijanje svojevrstnega materinstva, kateremu lahko rečemo tudi neoliberalno materinstvo, je postavilo standarde v vsem zahodnem svetu. Thornton (2014) imenuje takšno obliko materinstva oziroma materine identitete in subjektivitete '*mommy economicus*'. Besedna zveza je izpeljanka iz besedne zveze '*homo economicus*', ki predstavlja prikaz posameznika kot agenta, ki je dosledno racionalen in osredotočen na svoj osebni interes in optimalno zasleduje zastavljene cilje. Tak posameznik poskuša maksimirati svojo uporabnost kot potrošnik in kot proizvajalec za profit. Je subjekt neoliberalizma, kot ga naslavlja Foucault. Read (2009, str. 27, moj prevod), ki se v svojem delu posveča podrobnejši razlagi Foucaultovega '*Homo Economicusa*', trdi, da je v središču Foucaultove pozornosti »[...] način, na katerega neoliberalizem ni le način upravljanja držav ali gospodarstev, temveč je tesno povezan z upravljanjem posameznika, z določenim načinom življenja«.

Prilagojena definicija '*homo economicusa*' oziroma vstavitev definicije materinstva v to kategorijo nam nakaže, »[...] da je spol – in še posebej tradicionalni konstrukt ženstvenosti – osnovna, ne pa naključna komponenta neoliberalne subjektivnosti« (Thornton, 2014, str. 272, moj prevod).

Mommy economicus je torej mama, ki funkcionira v okolju, kjer se izpostavlja svobodna individualna izbira in so meje med domom in službo postale zabrisane in kjer je njeno delo postalo nenehno (samo)priganjanje za doseganjem ideala (Thornton, 2014). To prinaša tudi osebno odgovornost za izbiro lastnega in najprimernejšega ravnotežja med domom in službo. Ta sprememba je najbolj prizadela matere iz družbenega dna. Svobodna izbira je pogojena z razredom, ki mu pripadajo. Večja je njihova socialna in materialna

stiska, slabše možnosti imajo, da dostopajo do virov moči in virov pomoči. S staranjem te posebne socialne kategorije je tudi zaposlitev skoraj nemogoča oziroma so primorane sprejeti slabo plačano delo. Ujete so v krog revščine in takšna situacija narekuje njihovo izbiro ter določa njihovo identiteto.

5. Matere v Sloveniji

Čeprav se zdi, da je Slovenija izven dosega neoliberalizma, lahko rečemo, da se je tudi v naših prostorih zgodil miselni premik od kolektivnega k individualnemu in da prevladujejo neoliberalne vrednote. Ravno privatizacija skrbi in odgovornosti se najbolj odraža na življenjih žensk, ki pa se med seboj pomembno razlikujejo po razredni pripadnosti. Kljub tem razlikam lahko rečemo, da se vse soočajo s pritiski družbe, ki zahteva določeno vedenje in pričakuje določena ravnanja. Izključujoči dejavniki izhajajo iz sfere materinstva in obveznosti, ki jih ta vloga prinaša. Če povzamem in malo priredim indikatorje izključenosti, kot jih navedeta Zaviršek in Škerjanc (2000, str. 389–390), lahko vidimo, da so matere ravno zaradi skrbstvene vloge in časovnih omejitev, ki jih zahteva ravnotežje med službo in delom, podvržene določenim diskriminacijam. Avtorici delita indikatorje izključenosti na tri področja, sama jih dodatno povezujem z materinstvom.

5.1. Ekonomski indikatorji izključenosti

Ekonomske izključenosti žensk se kažejo na več področjih in so najpogostejše posledica materinstva. Raziskava, ki je ugotavljala enakost spolov v družinskem življenju in partnerskih odnosih iz leta 2012, izvedla jo je Služba za enake možnosti in evropsko koordinacijo (Robnik, 2012), je pokazala, da je še zmeraj nekaj bistvenih razlik med moškimi in ženskami oziroma bolje rečeno med moškimi in materami. Na vprašanje, ali so *družinske obveznosti kdajkoli bile ovira za zamenjavo službe*, je pritrdilno odgovorila vsaka šesta ženska in vsak 14. moški. Tudi vprašanje, ali so udeleženci *kdaj zamenjali službo zaradi družinskih obveznosti*, je pokazalo pomembno razliko med moškimi in ženskami. Pritrdilno je odgovorilo 31,6 % žensk in samo 14,7 % moških. Raziskava nakaže tudi, da se je z *brezposelnostjo* kdajkoli v svoji delovni karieri srečalo več žensk kot moških (Ž – 43,6 % in M – 33,5 %).

Raziskava hierarhičnega položaja v službi je osvetlila dejstvo, da *delovna mesta, ki so višje na hierarhični lestvici, zasedajo večinoma moški*, medtem ko ženske prevladujejo na delovnem mestu, kjer nimajo nobenega podrejenega. Nadalje raziskava navaja, da je 98 žensk (70 % anketiranih) navedlo, da so *zaradi materinstva določen del svoje kariere ostale doma*.

Iz rezultatov raziskave lahko sklepamo, da vseeno obstajajo temeljne razlike in ekonomske neenakosti, ki jih doživljajo ženske in so povezane z njihovo vlogo matere.

Velikokrat jih izbira oziroma nezmožnost boljše izbire postavi v položaj, v katerem so ekonomsko odvisne od svojih partnerjev in posledično tudi nimajo takšne dostopnosti do resursov, ki bi jim omogočili boljšo ekonomsko situacijo. Zaradi strahu pred izgubo zaposlitve so bolj prilagodljive in se hitreje zaposlijo na slabšem delovnem mestu, ki s sabo prinaša tudi večjo obremenjenost in stiske.

5.2. Socialni/družbeni indikatorji izključenosti

Družbeni indikatorji izključenosti se kažejo predvsem v družbenem vrednotenju ženske kot matere. V prej omenjeni raziskavi se je desetina nosečnic oziroma mater srečala *s težavami pri delodajalcu po vrnitvi s porodniškega dopusta* na delovno mesto. Premeščene so bile na slabše delovno mesto. Tudi pri izbiri oblik zaposlitve, čeprav prevladuje model zaposlitve za nedoločen čas s polnim delavnikom za oba spola skoraj enako, pa so bolj *tvegane zaposlitve s slabšimi pogoji dela* v večini ženska domena. Raziskava navaja, da so ženske tiste, ki prevladujejo v *prevzemanju bolniških odsotnosti zaradi nege bolnega otroka* (Ž – 47,5 % in M – 3,0 %). V raziskavi, ki jo je izvedel Mirovni inštitut v Poročilu v okviru projekta Moškosti, enakost, skrbstvene prakse – MESP (Šori, b.d.), katera se izvaja od leta 2017 do leta 2020, zasledimo enako razporeditev obveznosti med moškimi in ženskami na tem področju, in sicer več kot 80 % vseh dni, ki se koristijo za nego bolnih, koristijo ženske. Zanimivo je tudi dejstvo, da po navedbah raziskave o enakosti spolov ženske *prevladujejo v pridobivanju socialnih transferjev*, kar jim onemogoča neke vrste nevidnosti pred državnimi službami in jih do mere tudi kategorizira. Odsotnost matere s trga delovne sile je kaznovana na več načinov. Ekonomska odvisnost, ki je posledica odsotnosti, jo tudi družbeno izključuje oziroma ji omejuje aktivno sodelovanje v današnji potrošniški družbi. Slabšalni prizvok socialnih transferjev pa jo dodatno stigmatizira, saj prejemanje socialne pomoči, otroškega dodatka in uveljavljanje znižanega plačila vrtca v današnjem neoliberalnem svetu pomeni, da si breme državi.

5.3. Spolni indikatorji izključenosti

Zaviršek in Škerjanc (2000, str. 389–390) kot tretji indikator izključenosti navajata psihološki indikator, sama prirejam in kot tretji indikator izključenosti navajam spolne indikatorje izključenosti.

Robnik (2012) in Šori (b.d) ugotavljata, da delitev dela v družini še vedno *temelji na stereotipih in delitvi med spoloma*. Predvsem skrbstveno delo, ki je povezano z otroki, šolske obveznosti, urejanje varstva, obiski pri zdravnikih, administrativne zadeve, povezane z otroki, preživljanje prostega časa (igranje in druženje) z otroki, so domena žensk. Tako tudi gospodinjska dela, ki vsebujejo vsakodnevna opravila za dom in družino, medtem ko so kakšna večja opravila domena moških. Časovna stiska in obremenjenost, ki ju takšna delitev dela prinaša, imata zagotovo posledice na več nivojih. Družbene spremembe, ki jih je prinesel neoliberalizem, in družbena pričakovanja potiskajo mater nazaj v vlogo gospodinje, zraven pa ji nalagajo določene standarde in omejitve, katerih se mora držati. Biti dobra mama je danes predvsem odvisno od statusa, ki ga imaš. Seksualizacija in objektivizacija ženskega telesa sta žensko telo spremenili v sredstvo boja na ekonomskem trgu, tako je tudi materino telo vedno znova ocenjevano in prinaša še dodatno kategoriziranje in breme. Borba matere, da preobrazi, nenehno olepšuje svoje materinsko telo ter usklajuje delovne obveznosti in dom, skoraj vedno poteka na kompromisih. Na žalost se kompromisi večinoma sklepajo na škodo družinskega življenja, saj se je vzpostavil kaotičen življenjski tempo, katerega posledica so stalno primanjkovanje časa za družino, utrujenost in izčrpanost.

Neoliberalni kapitalizem, ki temelji na izkoriščanju dela, je proizvedel specifični režim materinstva. Z organizacijo različnih plačnih sistemov in režimov so matere postale del svojstvenega delovnega trga, ki odraža njihovo identiteto in spol. Čeprav se uveljavlja brezspolna politika, je očitno, da je ravno obratno in da so spolne razlike, predvsem vloga ženske kot matere, v današnjem družbenem sistemu drugače ovrednotene in drugače obravnavane. Samouresničljivi, racionalni individuum, optimalni potrošnik, ki poskrbi za vso reprodukcijo in produkcijo življenja v zasebni sferi, je postala mama in ta vloga jo omejuje v vseh vidikih življenja.

Razkol med delom in družino ter usklajevanje obeh sfer so vzroki za marsikatero stisko in tudi faktor deprivilegiranosti. Omejitve, s katerimi se srečujejo v javni in tudi v zasebni sferi, določajo njihovo izbiro, ki je vse kaj drugega kot svobodna. Ravno pritiski, ki jih matere doživljajo s strani družbe, določajo njeno delovanje. Indikatorji izključenosti, ki temeljijo na spolni delitvi dela in na dožemanju ženske kot šibkega člana družbe, podajajo tudi uvid v dejstvo, da se patriarhalne vrednote znova obujajo ter da se družba znova obrača k tradicionalnim vrednotam, ki so v preteklosti žensko posebej zaznamovale. Družina je tako postala prostor, kjer ženska oblikuje in gradi svojo identiteto. Neopatriarhat pa spet postavlja žensko v vlogo spola in biološkega telesa, ki kot tak nima

velike vrednosti. Moralni pritiski, ki so splet neoliberalizma in neopatriarhata, ustvarjajo okolje, v katerem se materam nalaga velika odgovornost za sam obstoj družbe.

Družina, partnerstvo, vzgoja otrok, fizična in psihična konstitucija ženske, vse je postavljeno znotraj normativnih okvirov, po katerih je mater strogo ocenjena in standardizirana. Vsako odstopanje pa je deležno ostre kritike s strani družbe, države ali s strani žensk samih. Tržni model neoliberalnega življenja namreč zahteva ukvarjanje s samim seboj, z uspehom, s samorealizacijo in s kontrolo lastnega telesa, kar zahteva čas, ki ga materam primanjkuje. Globoko nasprotje med zahtevami družine in zahtevami delovnega trga, ob nevrednotenju skrbstvenega dela, prinaša številne pritiske, ki vodijo v občutke strahu in negotovosti. Velik vpliv pa imajo tudi na kakovost družinskega življenja. Čeprav razredne neenakosti, ki so vedno večje, materam iz višjih slojev dajejo nek prostor za manevriranje in ne čutijo tako velikega bremena, se matere iz družbenega dna borijo vsak dan posebej, da zagotovijo preživetje sebi in svoji družini.

Tudi čas je pomemben dejavnik, ki vpliva na možnost aktivnega sodelovanja v družbenem življenju in s tem posledično na dostopnost do resursov, ki bi ženskam omogočili boljše, kakovostnejše življenje. S tem, ko so časovno omejene zaradi služb in skrbstvenega dela za družino (to zajema tudi skrajšan delavnik, bolniške odsotnosti z dela, neprilagodljivost fleksibilnemu delovnemu času ...), jim je drastično upadlo število možnih izbir. S tem mislim na možnost dodatnega izobraževanja, napredovanja v službi, ukvarjanja s kakšnimi drugimi dejavnostmi, ki bi bile potencialni vir dohodka.

Pritiski in stiske, ki jih matere doživljajo na trgu delovne sile, imajo daljnosežne posledice. Enakost, ki naj bi bila dosežena z zaposlitvijo, ni razumljena kot osvoboditev, temveč predstavlja stisko, ker predvideva tekmovanje z drugimi ženskami, ki so na trgu delovne sile.

Pomanjkanje občutka varnosti, ki jo prineseta dolgoročna in stabilna zaposlitev in pomanjkanje sredstev za preživljanje družine, postavlja žensko v odvisen položaj ter s tem intenzivira izkoriščanje in represijo ženske. Usmerjenost družbe nakazuje, da se svet ne deli več samo na moške in ženske, temveč na matere in ostale. S plačilno neenakostjo se ženske srečujejo že na začetku, ko vstopajo na trg delovne sile, ko pa postanejo matere, se neenakost močno poveča. S poudarjanjem individualizma in potrošništva se je spremenilo dojemanje dela. Delo oziroma pomembnost posameznega dela na družbeni lestvici je postalo najvišja vrednota, ki določa identiteto posameznika in njegov položaj v družbi. Enakovrednost v družbi pa je nemogoče doseči, saj vrednotenje posameznika ne zajema njegove zgodovine, socialnega okolja in konteksta, v katerem se uresničuje.

Slovenija je kljub zavzetosti, da se neoliberalizem vzpostavi tudi v tem prostoru, ostala vsaj do neke mere socialna država. Zakonodaja na tem področju je v primerjavi z marsikatero drugo državo, če pogledamo države bivše Jugoslavije, še vedno blizu posamezniku. Enakost med spoloma se poskuša doseči na več načinov, tako zakonodajno kot tudi z raznimi projekti, s kateri želi ozavestiti družbo o trenutnem stanju. Eden takšnih primerov je neprenosljiva pravica očetov do očetovskega dopusta v trajanju 30 dni (Ur. l. RS, št. 26/2014). Posebnost je tudi to, da v Sloveniji obstaja možnost delitve starševskega dopusta (že od leta 1986), vendar se po prej omenjenih raziskavah očetje redko odločajo za to. Istega leta (1986) je bilo vpeljeno 100-odstotno nadomestilo plače za čas porodniškega dopusta.

Krčenje socialne blaginje zaradi varčevanja, kar je bila posledica neoliberalnih politik in pritiskov s strani EU, se je najbolj opazilo s sprejemom Zakona o uravnoteženju javnih financ iz leta 2012 (Ur. l. RS, št. 40/2012), ki je posegel na veliko področij, med katerimi je bila tudi socialna blaginja.

Raziskava, ki jo je leta 2013 izvedel Inštitut RS za socialno varstvo po naročilu Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve o učinkih izvajanja nove socialne zakonodaje (Dremelj et al., 2013, str. 71–72), je pokazala, da je implementacija ZUJF imela različne učinke na različne skupine uporabnikov socialnih transferjev. Ugotovljeno je bilo, da so negativne učinke teh ukrepov najbolj čutile posamezne oblike družin. Med njimi so enostarševske družine, družine s krediti za reševanje stanovanjskega problema, družine z dijaki in velike družine. Negativni učinek ukrepov se je odražal v slabšem materialnem položaju.

Čeprav je bil namen uveljavitve tega zakona pravičnejša razporeditev socialnih sredstev, se je izkazalo, da so nekateri posamezniki in določene skupnosti bolj prizadeti in tudi slabše prenašajo negativne učinke teh ukrepov. Racionalizacija socialnih prejemkov ter hitrejša in bolj ekonomična odločanja o pravicah, kar je bil tudi cilj zakona, sta, gledano s socialne perspektive, povzročila to, da so se pravice določale in podeljevale na podlagi kategorij in omejevalnih pogojev, za samo stroko socialnega dela pa je to pomenilo oddaljevanje od posameznika.

6. Raziskava

6.1. Namen raziskave

Namen raziskave je dobiti uvid oziroma bolje rečeno povedati zgodbe žensk, ki so matere in se vsakodnevno srečujejo z obremenitvami, ki so posledica neoliberalnih politik, patriarhalnih vrednot in pritiskov družbe. Odločitev, da pišem o materinstvu v neoliberalizmu, izhaja iz osebnih izkušenj, ki sem jih doživela kot nezaposlena mama in tudi kot zaposlena mama. Vsakodnevno srečevanje z družbenimi pričakovanji, ki jih nikakor ne moreš izpolniti, z medijskim bombardiranjem, ki je mešanica patriarhalnih in neoliberalnih vrednot, o vsemogoči materi, kateri uspe vse, je življenje matere v stanju nenehnega stresa. Njena kariera je na vrhuncu, otroci so lepo vzgojeni in vedno urejeni, hiša je kot iz škatlice, njen mož zadovoljen, sama pa izgleda kot top model in je vedno nasmejana in prijazna. Z raziskavo bom poskusila osvetliti neenakosti, s katerimi se srečujejo matere, kot posebna kategorija žensk v času neoliberalizma. Zanima me, če se zavedajo vpliva globalizacije na njihov položaj in na možnosti izbire, ki jih imajo v določenem trenutku, v določenem kontekstu. Posebej se bom osredotočila na družbeno, javno življenje in posebej na intimno, družinsko življenje. Z raziskavo bi rada ugotovila, ali so bile primorane spremeniti načine funkcioniranja v različnih sferah življenja in kje se negativne posledice tega najbolj opazijo. Zanima me tudi, ali se sploh zavedajo, da jih trenutna družbena usmerjenost potiska v vnaprej konstruirane vloge in jim vnaprej določa možnosti izbire in dostopa do resursov. Od intervjuvank sem želela tudi izvedeti, na katerih področjih jim primanjkuje podpore in kje se, če se, kaže odvisnost od partnerja ali države.

6.2. Metodologija

6.2.1. Vrsta raziskave in spremenljivke

Raziskava je kvalitativna in eksplorativna, saj je vse zbrano gradivo podano na opisni način, sestavljeno iz besed, stavkov, opisov in pripovedi. Prav tako je gradivo analizirano na besedni način, po metodi kvalitativnega kodiranja. Ker sem z raziskavo ugotavljala stiske žensk, ki jih doživljajo v vlogi matere, in kako te stiske oblikujejo njihova življenja, je raziskava tudi poizvedovalne narave. Raziskava ne vsebuje kvantitativnih podatkov, hkrati pa temelji na opisu neposrednega izkustva, kar mi je omogočilo, da sem se lahko

usmerila na majhno število sodelujočih v raziskavi. To daje raziskavi empirično podlago.

Spremenljivke in kode so navedene z besedami, v raziskavi so razdeljene po posameznih področjih:

- doživljanje in dojemanje diskriminacije na podlagi spola in vloge matere;
- vpliv materinstva na možnost oziroma dostopnost do svobodnih izbir v javnem in zasebnem življenju;
- doživljanje neodobravanja zaradi odsotnosti z dela, ki je posledica skrbstvenega dela za družino;
- izkušnje z institucijami socialnega varstva in tudi ostalih javnih ustanov;
- izkušnje glede delitve vlog in skrbstvenega dela v družini;
- dojemanje podrejenosti zaradi spola in vloge matere;
- soočanje s časovno stisko in obremenjenostjo, ki je posledica skrbstvenega dela v družini;
- dojemanje družbenih zahtev in pritiskov, ki so posledica spolne delitve dela;
- vpliv ekonomske neenakosti na njihova vsakdanja življenja;
- strah pred izgubo zaposlitve zaradi materinstva;
- dojemanje finančne odvisnosti in posledice, ki jih le-ta prinaša.

6.2.2. Merski instrumenti in viri podatkov

Podatke za raziskavo sem pridobila s pomočjo intervjujev, pogovorov, ki sem jih opravila z materami, ki so privolile v sodelovanje v raziskavi. Za merski instrument sem izbrala nestandardiziran intervju, tako da vprašanja niso bila do potankosti vnaprej pripravljena, ampak sem sledila spremenljivkam in tako prilagajala vsak pogovor posamezni udeleženci. Osrednja tema je bila pri vseh enaka, vprašanja pa sem oblikovala med samim intervjujem, glede na »vzdušje« med pogovorom in na komunikacijske spretnosti posameznice. Neposredni pogovor mi je tudi omogočil, da sem se v interakciji s posameznico vedno vračala k osrednji temi in preprečila morebitne nesporazume.

6.2.3. Populacija in vzorčenje

Populacija oziroma vzorec zajema sedem žensk, izključno samo tiste, ki imajo otroke, v starosti od 25 do 45 let. Vse sem spoznala in srečala naključno oziroma prek znank. Pomembno se mi je zdelo, da v raziskavi zagotovim raznolikost po starosti in družbenem

statusu, saj sem hotela zajeti čim več zornih kotov, zato sem se odločila za neslučajnostni vzorec populacije.

6.2.4. Zbiranje podatkov

Vsem udeleženkam sem najprej posredovala prošnjo za intervju po elektronski pošti ali z ustnim izročilom. Ko sem pridobila njihovo soglasje za sodelovanje, sem jih kontaktirala ter dogovorila dan in uro prihoda. Intervjuji so potekali na domu posameznic, v časovnem obdobju od 15. 8. 2018 do 10. 9. 2018, trajali so približno od pol ure do uro in pol. Intervjuje sem snemala in jih nato prepisala. Sodelujočim sem zagotovila zaupnost in anonimnost.

6.2.5. Obdelava in analiza podatkov

Pogovore oziroma intervjuje sem posnela, nato naredila prepis in jih analizirala po postopku kvalitativne analize in interpretacije. Najprej sem v prepisih podčrtala relevantne dele besedila, ki so predmet raziskovanja, in jim nato v postopku odprtega kodiranja pripisala pojme I. reda ter jih združila pod določeno kodo. Na koncu sem združila sorodne pojme in kode ter še enkrat analizirala po postopku osnega kodiranja in določila skupne kategorije.

7. Rezultati

7.1. Izhodiščno besedilo z izborom relevantnih delov besedila

Zaradi obsežnosti besedila je celotno besedilo predstavljeno v prilogi.

7.2. Izpis relevantnih delov besedila in kodiranje

Tabela 7.1: Koda: doživljanje in dojemanje diskriminacije na podlagi spola in vloge matere

(Št. int./št. izjave) IZJAVA	POJEM I. REDA	KODA
I/16: »Nato se začneš umikati iz družbe, kot da moraš vsakič znova govoriti, da nimaš službe in da se ti mudi domov za štedilnik.«	Umikanje iz družbe zaradi občutka sramu	Doživljanje in dojemanje diskriminacije na podlagi spola in vloge matere
I/17: »Saj sem rekla ... prav pomilovali so me ... kot da sem brez službe izgubljena duša.«	Odnos družbe do posameznice zaradi brezposelnosti	
I/18: »Čutiš pritisk, da se zaposliš, da dobivaš svojo plačo.«	Pritisk družbe	
I/33: »Ne vem, kako naj se izrazim ... bolj enakopraven član sem postala.«	Pomen zaposlitve na občutek samovrednotenja	
II/9: »Ja, dobiš dopust, ampak ne takrat, ko si ga želiš, takrat, ko ti ga določijo.«	Pomanjkanje podpore v službi	
II/10: »Mož ne naredi nič, nič ni priden.«	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/11: »Pride iz službe in vidi samo vse, kar je narobe.«	Pomanjkanje podpore pri skrbstvenem delu	
II/20: »Mislim si, da sem slaba mama, ker nimam veliko, da bi mu dala.«	Pritiski družbe	
II/22: »Jaz urejam vse. Jaz imam bolj red pri tem.«	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/27: »Veste, me ženske moramo malo potrpeti. Nam ni nikoli lahko.«	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/28: »Ženska mora skrbeti za družino, za otroka.«	Delitev dela v družini na podlagi spola	Doživljanje stiske zaradi finančne odvisnosti
II/29: »Jaz brez plače svojega moža ne bi zmogla sama in zato potrpim in to ni nič takšnega. Za še kaj hujšega sem slišala.«		

(Izsek iz tabele 13.1: Koda: doživljanje in dojemanje diskriminacije na podlagi spola in vloge matere iz priloge C, kjer je predstavljeno celotno odprto kodiranje.)

7.3. Združevanje sorodnih pojmov in kod v širše kategorije po postopku osnega kodiranja

Tabela 7.2: Kategorija: družbena neenakost

POJEM I. REDA	KODA	ŠT. IZJAVE	KATEGORIJA
Umikanje iz družbe zaradi občutka sramu	Doživljanje in	I/16, I/17, I/18,	Družbena neenakost
Odnos družbe do posameznice zaradi	dojemanje	I/33, II/9, II/10,	
brezposelnosti	diskriminacije na	II/11, II/20, II/22,	
Pritisk družbe	podlagi spola in	II/27, II/28, II/29,	
Pomen zaposlitve na občutek	vloge matere	IV/30, IV/34, V/12,	
samovrednotenja		V/13, V/14, V/30,	
Pomanjkanje podpore v službi		V/31, VI/9, VI/10,	
Delitev dela v družini na podlagi spola		VII/14, VII/15,	
Pomanjkanje podpore pri skrbstvenem delu		VII/16, VII/17	
Doživljanje stiske zaradi finančne odvisnosti			
Občutek nemoči in sprejemanje situacije			
Pomanjkanje podpore pri skrbstvenem delu			
Obremenjenost z vsakodnevnimi opravili			
Usklajevanje plačanega in neplačanega dela			

(Izsek iz tabele 13.14: Kategorija: družbena neenakost iz priloge C, kjer je predstavljeno celotno osno kodiranje.)

8. Rezultati analize intervjujev

Iz analize pogovorov je razvidno, da so področja, kjer se matere srečujejo z neenakostmi, neločljivo povezana in neposredno vplivajo eno na drugo. Zdi se, kot da se ena neenakost uresničuje znotraj druge. Ne glede na zgodovinske, kulturne in politične diskurze je položaj matere dokaj determiniran z razredom, ki mu pripada.

8.1. Doživljanje družbene neenakosti

Slabši je položaj matere, večji vpliv imajo na njeno življenje družbene in moralne norme in pričakovanja, ki naj bi jih izpolnila. Čeprav je pa tudi jasno, da se ženske ne glede na položaj srečujejo z diskriminacijo na podlagi spola, kot je razvidno iz naslednje izjave: *»Moja služba se odvija v moškem svetu in zato moram biti toliko bolj ostra in zagrizena«* (VII/14). Izjava: *»Redno se srečujem z dvomi o svoji zmogljivosti,«* (VII/15) nakazuje, da se mora ženska nenehno potrjevati in boriti za svoje mesto. Intervjuvanka I/33 pravi, je postala bolj enakopraven član, in opisuje občutek ob zaposlitvi, kjer gre za občutek lastne integritete in samovrednotenja iz udeležbe na trgu delovne sile. Zaposlitev je postala pogoj, da je ženska vsaj do neke mere samostojna. Diskriminacija in deprivilegiranost se še povečata, ko ženska vstopi v svet materinstva. Družbene zahteve, da je zaposlena, da je aktivna proizvajalka in potrošnica kapitala, gredo težko z roko v roki z moralnimi zahtevami, da poskrbi za družino in dom. Visoki moralni standardi in naklonjenost družbe zdravim, urejenim, heteroseksualnim družinam so razvidni iz izjave matere samohranilke, ki je pritiske družbe strnila v stavek: *»Kot, da sem slaba mama, ker me je tista zguba zapustila,«* (V/31) in izjave matere otroka s posebnimi potrebami: *»[....] kot da sem jaz kriva, da je otrok takšen [...]«* (VI/10). Pritiski po normativnih družinah in normativnih materah se odražajo na vseh področjih. Do izraza pridejo predvsem njihove čustvene stiske in občutki krivde, saj nikakor ne morejo doseči ideala, ki jim ga je družba postavila, kot je razbrati iz naslednje izjave: *»Mislim si, da sem slaba mama, ker nimam veliko, da bi mu dala«* (II/20). Družbeno kategoriziranje je razbrati tudi iz izjave: *»[....], saj kot mi pravijo, leta bežijo, ženske z otrokom pa noče katerikoli«* (V/14). Izjava pokaže, kako pomemben in vpliven dejavnik so družbene norme.

8.2. Spolna delitev dela in ponotranjenost spolnih vlog

Iz pogovorov z intervjuvankami sta razvidni tudi ponotranjena delitev dela in usmerjenost k patriarhalnim vrednotam. Izjava, da mora ženska poskrbeti za družino, za otroka (II/28), nakazuje, da v naši družbi še vedno prevladuje mnenje, da je skrbstveno delo ženska obveznost. S tem so povezani občutki krivde, kot je povedala mama iz pogovora št. VI: *»Mene je, recimo, vest pekla, če dva dni zapored nisem skuhal kosila«* (VI/31). Občutek dolžnosti je jasno izražen z naslednjo izjavo: *»[...] OK, partner dela in prinaša denar za račune, ti pa drgneš, kuhaš, vzgajaš otroke, opravljaš taksi službo. V glavnem prevzameš vso drugo gospodinjsko delo«* (I/15). Vpetost patriarhalnih vrednot v družbeni sistem se kaže tudi v izjavi: *»Ko sem jaz v kuhinji, nima moški kaj tam delati«* (III/10).

8.3. Doživljanje ekonomske neenakosti, ki je posledica spolne delitve dela in skrbstvenega dela v družini ter zmanjšane števila svobodnih izbir

Kljub temu da naj bi svobodna izbira posameznika bila zagotovljena na ekonomskem trgu, za matere to ne velja. Dostop do resursov je omejen ravno zaradi zaposlitve, ki je v večini primerov slabše plačana in nižje ovrednotena kot partnerjeva, na kar nakazuje naslednja izjava: *»Moja služba ni bila tako pomembna, ni preživljala naše družine«* (I/28). Sklepamo lahko, da svobodna izbira poteka v določenem socialnem in kulturnem kontekstu, ki ga neoliberalizem ne upošteva. Iz izjav: *»Pa saj cel čas sklepaš kompromise, ko imaš enkrat otroke,«* (IV/24) in *»Potem pač izbereš tisto, od česa si odvisen za preživetje, in to je služba,«* (IV/25) lahko jasno vidimo, da sprejemanje odločitev vedno temelji na trenutni socialni situaciji posameznika, v tem primeru matere in njene družine. Večina intervjuvank tudi izrazi brezizhodnost iz trenutnega položaja. Kompromisi, ki jih sklepajo, običajno pomenijo, da se izogibajo kakšnim drugačnim načinom funkcioniranja, saj za njih to pomeni določeno tveganje. Kot je izraženo v izjavi: *»Včasih pač nimaš izbire, nič ne moreš spremeniti in potem delaš s tem, kar imaš,«* (II/36), ujetost v krog omejitev pomeni tudi sprejemanje dejanskega položaja.

Dejanski položaj tako narekuje njihovo izbiro, s tem določa njihovo identiteto in prisiljuje matere, da sprejmejo kakršno koli delo, kar je opisano v izjavi: *»Mogoče bi si lahko privoščila, da si izbiram, kako in kaj, sedaj pa je pač tako, da greš s tokom«* (V/25). Kot je lucidno povedala mama iz intervjuja št. I: *»Pač ... nisem imela kontrole nad tem«*

(I/24). Omejenost izbir velikokrat vodi v finančno odvisnost od partnerja ali tudi od države, kar se dojema kot neke vrste parazitiranje.

8.4. Usklajevanje javnega in zasebnega življenja

Zahteva po dvojnem dohodku, torej zaposlitvi žensk in prenos odgovornosti za preživetje družine na pleča mater, ni doprinesla k večji svobodi, temveč predstavlja stisko. Usklajevanje družinskega in družbenega življenja postavlja tudi omejitve pri aktivnem sodelovanju v družbenem življenju in ukvarjanju z dejavnostmi, ki bi lahko bile potencialni vir dohodka. Še posebej so pod pritiskom matere brez zaposlitve, kot je razvidno iz izjave: »*Cel čas te spremlja slaba vest, da ne prispevaš dovolj,*« (I/20) kar vodi v stisko, saj kot je navedeno v istem intervjuju: »*Čutiš pritisk, da se zaposliš, da dobivaš svojo plačo*« (I/18). Materinstvo je v javni sferi deležno posebne obravnave, tudi večina intervjuvank navaja neprijetne izkušnje, ki so jih doživele zaradi odsotnosti v službi, katera je bila posledica nege za otroka. Kot je povedala mama iz pogovora št. I: »*[...] počutiš se neprijetno in prestrašeno, ko moraš klicati zjutraj, da te ne bo [...],*« (I/31) je s tem povezan tudi strah pred izgubo zaposlitve in vira dohodka. Pomoč pri skrbstvenem delu, da ne bi manjkale v službi, največkrat poiščejo pri družinskih članih, kot je razvidno iz izjave: »*Zato niti ne grem več na bolniško za otroka, pride babica v Ljubljano,*« (IV/28) ali pa si plačajo storitev varstva, če imajo to možnost.

8.5. Družbene spremembe in vdanost v usodo

Družbene spremembe, ki so posledica neoliberalnih politik, so vidne in se jih vse zavedajo, vendar jih doživljajo kot stranski učinek lastnih postopanj, kot je razbrati iz izjave: »*[...] same smo si krive po moje, ker se ženemo za temi stvarmi, ker to pomeni, da smo OK*« (I/54). Sprejemanje individualizma in tekmovalnosti je prisotno v izjavi: »*Tako pač je, vsak dela in skrbi zase, da bo njemu najboljše,*« (V/35) kar pomeni, da so neoliberalne vrednote, vsaj do neke mere, postale del naših življenj in naših odnosov.

8.6. Izkušnje z institucijami socialnega varstva

Prejemanje pomoči oziroma podpore ustanov se dojema kot znak šibkosti, izključenosti oziroma bolje rečeno kot znak nekega odstopanja od družbeno postavljenih

norm. Izjava: *»Boljše bi bilo, da imam tako dobro plačo, da jih ne bi rabila,«* (II/21) nakazuje, da je razumevanje prejemanja pomoči povezano s slabšim statusom. Na tem področju se prav tako kaže vpetost neoliberalnih vrednot in privatizacija odgovornosti. Družinske stiske se največkrat rešujejo znotraj družine, v krogu znancev in prijateljev, saj jim to zagotavlja določeno neodvisnost in nevidnost od državnih ustanov. Izjava: *»Če bi bila v stiski, bi najprej prosila za pomoč prijatelje in družino, CSD bi bil zadnja možnost,«* (III/15) in izjava: *»Na njih se ne bi obrnila kot mama v čustveni stiski [...],«* (VI/26) kažeta na to, da se vedno bolj oddaljujemo od razumevanja kolektivne skrbi za socialno blaginjo k individualni, zasebni odgovornosti za reševanje stisk. Kljub vsemu pa se pokaže vrednost razvejanosti in dostopnosti socialnih storitev za tiste posameznike, ki se znajdejo v nepremagljivi stiski, kot je razvidno iz intervjuja št. V, kjer je bila izkušnja pomoči pozitivna in je pomembno prispevala k izhodu iz stiske. Izjava: *»Jaz sem bila takrat čisto zgubljena, ona pa mi je pomagala [...],«* (V/33) daje vedeti, da se socialne stiske ne obravnavajo samo strogo kategorizirano in na podlagi izključujočih dejavnikov, temveč je pristop bolj individualen in hkrati bolj realen, saj upošteva socialno in kulturno okolje posameznika, ki vstopi v proces pomoči.

8.7. Zaključek analize

Iz analize je razvidno, da matere čutijo deprivilegiranost in marginaliziranost iz subjektivnih izkušenj, ki so povezane z brezposelnostjo, prav tako zaradi slabega finančnega stanja družine, katero je, v enem primeru, povezano s statusom priseljencev. Ena intervjuvanka je izpostavila občutek marginaliziranosti zaradi tega, ker je mati samohranilka, naslednja pa je takšne občutke povezala predvsem pri soočanju s stiskami, ki jih je doživljala kot mama otroku s posebnimi potrebami. Zanimivo je dejstvo, da ena izmed intervjuvank takšnih občutkov ni imela, medtem ko je mama iz zadnjega intervjuja, ki je po izobrazbi in družbenem statusu najvišje od vseh, deprivilegiranost povezala z zahtevami, s katerimi se kot ženska sooča na svojem delovnem mestu.

Čeprav mora v svoje delo vložiti veliko več truda in se veliko bolj dokazovati od svojih moških kolegov, se zaveda svojega nižjega statusa in to tudi sprejema. Razredne neenakosti najbolj izstopajo pri svobodni izbiri oziroma pri pogojenosti teh izbir. Razvidno je, da imajo tiste matere, ki so bolj finančno samostojne in niso tako obremenjene z gospodinjskim delom in skrbjo za otroke, tudi več možnosti za svobodno izbiro. Iz izjav je možno sklepati, da je večina odločitev, ki jih matere sprejmejo, povezanih z dobrobitjo

družine oziroma otrok. Vsaka odločitev je sprejeta v nekem subjektivnem kontekstu in na samo odločitev vpliva ogromno dejavnikov iz okolja. Mama iz prvega intervjuja je izpostavila dejstvo, da je bila zaradi svoje nezaposlenosti vezana na določene ukrepe zavoda za zaposlovanje, ki ji je pomagal pri iskanju zaposlitve tako, da jo je tudi omejeval v določenih pogledih in postavljajl pogoje, ki jih je morala izpolniti. Večina jih je izpostavila občutek nemoči in dejstvo, da niso imele oziroma nimajo kontrole nad svojimi življenji ali vsaj nad določenim področjem življenja, pa naj je to zaradi nezaposlenosti, slabe izobrazbe, ki potem vpliva na izbiro zaposlitve in možnosti boljše plače.

Na izbire vpliva tudi čas, ki ga vsem primanjkuje zaradi službenih obveznosti in skrbi za dom in otroke. Mama iz intervjuja št. III, ki je brez zaposlitve po lastni izbiri, je poudarila ravno to, da se lahko posveti vsaki stvari posebej, saj ima čas in ni omejena. Na možnost svobodnih izbir prav tako vpliva pomoč, katere je mama deležna pri gospodinjskem delu in skrbi za otroke ne glede na to, ali prihaja s strani družinskih članov ali je pomoč plačana zunanjim delavcem. Skoraj vse so imele slabo izkušnjo na delovnem mestu zaradi odsotnosti, ki je bila posledica nege in skrbi za otroka. Čeprav nobena od teh ni izgubila zaposlitve, so se skoraj vse počutile neprijetno in v stiski, predvsem zaradi pripomb sodelavcev. Neprijetni občutki so povezani z občutkom dolžnosti, da morajo biti v službi, iz besed je zaznati strah, da mogoče lahko izgubijo zaposlitev ali pa da jim bo bolniška odsotnost prinesla nevšečnosti. Mami iz intervjujev št. III in št. VII takih izkušenj nimata. Razlika se pri njima kaže v tem, da sta obe imeli možnost dodatne pomoči takrat, ko so bili otroci bolni in ni bilo veliko odsotnosti.

Zaupanje v javne ustanove, ki nudijo pomoč družini, je pri intervjuvankah zelo različno. Nekako ne pričakujejo njihove pomoči oziroma bi se najprej po podporo obrnile na prijatelje in družino. Večinoma so prek teh služb urejale formalne zadeve, kot so otroški dodatek, subvencije vrtca. Mama iz intervjuja št. V je izpostavila pozitivno izkušnjo in podporo pri urejanju nujnih potrebščin za otroka in pomoči pri soočanju s stisko, ko je ostala sama z otrokom. Mama iz intervjuja št. IV je navedla slabo izkušnjo, medtem ko mama iz intervjuja št. VII s temi službami sploh ni imela stika.

Delitev skrbstvenega dela v družini je še vedno v večini domena žensk. Večinoma navajajo preobremenjenost s skrbjo za dom in otroke. Zanimivo je dejstvo, da navajajo skoraj moralni občutek dolžnosti, da vse to delo opravijo, saj moški tega niti ne bi zmogli ali vsaj ne tako dobro kot one same. Izstopa mama iz pogovora št. VII, ki je deležna pomoči pri gospodinjskih opravilih in pri varstvu otrok.

Iz izjav je razvidno, da se ženske zavedajo svojega podrejenega položaja in delitve

delo na podlagi spola. Vse to sprejemajo, nekatere še poudarjajo, da so tako vzgojene, da so jim takšni vzorci funkcioniranja privzgojeni. Čeprav izražajo nestrinjanje, ne kažejo velikega odpora oziroma upora. Kaže se neka vdanost v usodo, v vlogo ženske. Časovna stiska in časovna obremenjenost sta zelo izraženi pri vseh, razen pri mami v pogovoru št. III. Vse na račun pomanjkanja časa sklepajo kompromise, kar po navadi pomeni, da sebi odrekajo določene stvari.

Vse matere so prav tako povedale, da se zavedajo družbenih sprememb in vrednot, ki prevladujejo v današnjem času. Po eni strani jih to bremeni, saj jim nalaga vedno več obveznosti in moralnih dolžnosti, pa tudi strah, da ne bodo uspele ujeti tempa, ki ga narekuje življenje. Po drugi strani pa to sprejemajo kot neko vdanost v usodo in kot situacijo, katere ni možno spremeniti. Ekonomsko neenakost oziroma prikrajšanost v odnosu, ki skoraj vedno pomeni tudi odvisnost od partnerja, je izrazilo pet intervjuvank. Poudarijo tudi pomembnost finančne samostojnosti, saj prinaša občutek varnosti in samospoštovanja. Odvisnost od partnerja, ki jo finančna nesamostojnost prinaša, opisujejo kot nekaj slabega, nekaj, kar vpliva na njihovo samozavest, svobodo. S tem se ne srečujeta mami iz pogovorov št. III in št. VII, čeprav se zavedata pomembnosti ekonomske neodvisnosti, s tem nimata slabih izkušenj.

Skoraj vse izrazijo skrb in stisko, ki bi jo doživljale ob izgubi zaposlitve. Svojo plačo dojemajo kot pomembno pri preživljanju družine in se tudi bojijo, da bi materinstvo vplivalo na njihovo zaposlitev. S tem se ne sooča le mama iz pogovora št. III, ostale na zaposlitev gledajo kot na zelo pomemben dejavnik. Odvisnost od partnerja izražata le mami iz pogovorov št. I in II. Obe povesta, da sami ne bi zmogli preživljati družine. V enem primeru je finančna odvisnost tudi razlog za to, da žena ostaja s partnerjem, čeprav je nasilen in plačo velikokrat zapije. Mama iz pogovora št. VI poudari, da je odvisna od partnerja, vendar je to ne omejuje, z večjimi stiskami se sooča na drugih področjih.

9. Razprava

Z magistrsko nalogo sem bolj kot raziskati želela opozoriti na družbene spremembe, ki smo jim priča v zadnjih treh desetletjih. Neoliberalizem, ki je docela spreobrnil naš sistem vrednot, temelji na izkoriščanju žensk in na ponovni vzpostavitvi patriarhalnega sistema, ki žensko ponovno postavlja na slabši položaj. Ob prebiranju literature in na podlagi raziskav je mogoče izločiti prav eno posebno skupino žensk, ki so najbolj izpostavljene neoliberalnemu režimu, to so matere. Kvalitativna raziskava služi kot dodatek za vpogled v neenakosti, s katerimi se srečujejo matere in katere jih izpostavljajo socialni izključenosti na različnih področjih življenja. Je brikolaž zgodb žensk, ki so med seboj zelo različne, izhajajo iz različnih socialnih okolij in vsaka na svoj način občuti stiske in pritiske današnje družbene in politične usmerjenosti. Zanimalo me je predvsem, kako ženske funkcionirajo v vlogi matere z vsemi obremenitvami, s katerimi se soočajo, in kako doživljajo to novo definiranje ženske kot matere, kako doživljajo skrbstveno delo za družino in kako se nenehno iskanje ravnotežja med službo in delom odraža na njihovem življenju.

Vsi posamezniki se srečujemo s pritiski in zahtevami, ki so posledica kapitalistične družbene ureditve, ki diktira naša socialna, družbena in politična življenja. Sistem vrednot, ki jih promovira neoliberalizem, negativno vpliva na razvoj družbe kot skupnosti, katera naj bi bila usmerjena v kolektivno dobro. Strukturne spremembe na področju zaposlitvene politike in urejanja delovnega trga so razredne neenakosti še povečale in že tako ranljive družbene skupine izpostavile večji ranljivosti (Zaviršek, Škerjanc, 2000). Posebej ženske, ki so matere, se nahajajo v takšnem položaju, saj jim ravno njihova vloga in odgovornosti, ki jim jih le-ta prinaša, onemogoča enakopravno participacijo v družbeni sferi, kar ima širok krog posledic. Materinstvo močno vpliva na delovno fleksibilnost, ki jo zahtevajo današnje zaposlitve. Prekarni pogoji dela, ki zraven tega, da ne nudijo zadovoljive socialne varnosti, pomenijo še izmensko delo, delo za vikend in podaljšane delovne urnike, postavljajo matere v slabši in diskriminiran položaj. Zaradi težjega usklajevanja skrbstvenega dela za družino in zaposlitve so velikokrat primorane sprejeti odločitve, ki imajo pomemben vpliv na njihova zasebna in javna življenja (Vilenica, 2013).

Zahteve družbe po dvojnem prihodku v družini in po brežhibnem opravljanju družinskih obveznosti za matere velikokrat pomenijo položaj odvisnosti od partnerja ali od države ter jim s tem onemogočajo enakovredno tekmovanje z drugimi udeleženi na trgu dela, ki se ne soočajo s takšnimi odgovornostmi. Individualizacija skrbi in odgovornosti,

skupaj s poudarjanjem tekmovanja in svobodne izbire, ki jo narekuje neoliberalizem, ustvarja začaran krog vzrokov in posledic, ki uspešno zadržujejo matere v deprivilegiranem položaju. Čeprav neoliberalizem zagovarja spolno nevtralnost, je več kot očitno, da je današnja družbena struktura prežeta s seksizmom, saj se privilegiji nekaterih ohranjajo ravno s povečano obremenitvijo žensk in s ponovnim obujanjem patriarhalnih vrednot.

Opravljanje skrbstvenega dela in reprodukcije, ki poteka v zasebni sferi in je nevidno, predstavlja temeljne pogoje za obstoj kapitalizma, saj ženske zagotavljajo kontinuiran človeški kapital, katerega za svoje nemoteno funkcioniranje potrebuje trg. Zraven tega pa je zasebna sfera postala blažilec socialnih stisk in glavni nosilec odgovornosti za vsa morebitna odstopanja od postavljenih družbenih norm. Prenos odgovornosti v zasebno sfero je omogočil umik države in družbene odgovornosti s tega področja, katerega cilj je nižanje stroškov dela in socialne varnosti. Ravno te okoliščine so botrovale večji nestabilnosti, ki je skupaj s tradicionalnimi (patriarhalnimi) vrednotami privedla med drugim tudi do povečanega nasilja v družini in do povečanja neenakosti, s katerimi se na vseh področjih srečujejo matere (Vilenica, 2013). Iz izvedenih intervjujev je razvidno, da se neenakosti povečujejo s slabšim materialnim stanjem družine, povečuje pa se tudi obremenjenost, ki je poleg ekonomske in družbene tudi moralna. Matere iz družbenega dna občutijo večje stiske in obremenitve, predvsem moralne. Ponotranjene družbene in patriarhalne vrednote imajo na njihova življenja večji vpliv.

Zanimivo je dejstvo, da so skoraj vse matere iz intervjujev navedle, da se zavedajo svojega podrejenega položaja, vendar v isti sapi povedo, da tako pač je. Sprejemajo svoj položaj, nekatere zaradi ponotranjenih stereotipnih vlog, nekatere pa zaradi sprijaznjenja s trenutno situacijo. Lahko bi tudi rekli zaradi omejenih izbir, ki jih imajo na voljo. Pri vseh je tudi zaznati občutek krivde, če ne opravijo svojih obveznosti kot ženske in matere, kar je uspešen mehanizem nadzora in vzrok, da matere sprejemajo odločitve, ki temeljijo na žrtvovanju svojega časa, ambicij, kariere, ter sprejemajo kompromise na vseh življenjskih ravneh (Jogan, 1990).

Iz intervjujev je možno sklepati, da je družbeno življenje organizirano na način, da ne samo omogoča, temveč tudi spodbuja družbeno in ekonomsko neenakost. Temeljni pogoj za vzdrževanje takšne družbene strukture pa je spolna neenakost. Celostno razumevanje položaja žensk v današnjem neopatriarhalnem svetu je pomembno, saj zajema politično, kulturno in družbeno sfero, znotraj katere se ženske, matere uresničujejo. Vpliv neplačanega skrbstvenega dela, spolne delitve dela, slabe dostopnosti do služb, omejevanje

virov in razmah mizoginije se občutijo sedaj in se še bodo v prihodnosti. Ženske predstavljajo večinoma revne populacije in revščina je postala socialna bolezen današnje družbe. Deprivilegiranost, podrejanje in marginalizacija žensk pa se ne odražajo samo v visoki stopnji revščine, temveč tudi na vseh drugih področjih, kot sta zdravstvo in izobraževanje. Materinstvo je tukaj na posebnem udaru. Mame so postale potrošni material na trgu delovne sile. Zaradi fleksibilizacije delovnega trga in delovnega časa so primorane izbrati zaposlitve z bolj stalnim delovnikom, z zaposlitvijo, ki od njih ne zahteva celodnevne aktivne participacije in službenih odsotnosti, saj je velik del bremena skrbstvenega dela znotraj družine preložen na njih. Velika večina teh služb je slabo plačanih in ne zagotavljajo socialne varnosti, ki bi omogočila ženskam preskrbljeno prihodnost ali vsaj lepši pogled v prihodnost. Brezposelne matere so skoraj dehumanizirane, saj po definiciji in usmeritvi družbe ne prispevajo h kapitalistični blaginji države. Socialni transferji in sama socialna politika se zdijo slepi za težave, s katerimi se soočajo matere. Njihova podpora oziroma ukrepi imajo kaznovalni in nadzorovalni namen. Spodbujanje mater, da se vključijo na trg delovne sile, ki je do njih nepravičen in izkoriščevalski, ter obenem poskrbijo za reprodukcijo družbe, je še en način, kako nadvladati ženski svet in jo spet prikovati na zasebno sfero doma.

Po govoricah sodeč, se približujemo koncu neoliberalizma. Vprašanje je, kaj nas čaka sedaj. Kakšna ideologija lahko prevlada sedaj, ko je neoliberalizem, ki je mizogin, tradicionalen in antiegalitaren, ki temelji na povečevanju neenakosti ter na izkoriščanju dela in delavcev, predvsem žensk, pustil posledice, ki so spremenile celoten moralni kompas družbe? Neoliberalizem je iz človeških bitij, socialno povezanih posameznikov ustvaril potrošnike ter dialog spremenil v tekmovanje in zatiranje.

Menim, da v Sloveniji neoliberalizem ni razvil svojega celotnega rušilnega potenciala. Vzrok za to je mogoče majhnost te države in povezanost med ljudmi, ki izhaja iz solidarnosti in vzajemne pomoči. Kljub vsemu pa je razvidno, da so patriarhalne vrednote globoko ponotranjene in da so ženske na veliko slabšem položaju kot moški.

V Sloveniji imajo ženske 8 % nižjo plačo od moških, še vedno v veliki večini zasedajo manj cenjena delovna mesta in še vedno prevzemajo levji delež odgovornosti za neplačano skrbstveno delo. Vsa ta dejstva jih izpostavljajo višji stopnji tveganja revščine in s tem so tudi njihove t. i. svobodne izbire omejene oziroma vnaprej določene. Zato se mi zdi, posebej sedaj, pomembno, da se položaj mater znotraj neoliberalizma prouči bolj poglobljeno.

10. Sklepi

V raziskavi sem prišla do naslednjih sklepov:

- dejavniki, kot so brezposelnost, slabo ekonomsko stanje družine in nenormativnost družinskih oblik, močno vplivajo na samovrednotenje žensk. To po eni strani kaže na močan občutek odgovornosti, ki je posledica ponotranjenih patriarhalnih vrednot, po drugi strani pa nakaže družbeno usmerjenost k določenim idealom in vrednotam, ki delujejo kot kriteriji izključenosti;
- svobodna izbira je pri materah omejena s časovno komponento, ki je posledica skrbstvenega dela za družino, in ekonomsko komponento, ki je lahko posledica odvisnosti od partnerja, slabše in necenjene zaposlitve. Pri omejevanju dostopnosti do resursov se kaže neka vdanost v usodo, v vlogo matere in sprijaznjenje s slabšim položajem;
- odsotnost z dela zaradi materinstva predstavlja stisko zaradi strahu pred izgubo zaposlitve. Skoraj vse dojemajo zaposlitev kot zelo pomemben dejavnik pri njihovi samostojnosti. Zaposlitev je tudi zelo pomembna pri samovrednotenju in samodefiniranju. Na tem področju spet pridejo do izraza neoliberalne vrednote, po katerih se posameznik vrednoti na podlagi udeležbe na delovnem trgu, prav tako pa zahteve družbe po emancipirani materi, ki je uspešna tako na javnem kot na zasebnem področju;
- pri usklajevanju dela in družine se skoraj vse intervjuvanke naslanjajo na svoje socialne mreže. Pomoč in podporo iščejo najprej pri prijateljih in družinskih članih. Poudarjena je pomembnost podpore socialnih mrež, ki je tudi odločujoč dejavnik pri stopnji obremenitve mater. Prenos skrbi in odgovornosti v zasebno sfero predstavlja za tiste brez podpore socialne mreže veliko stisko. S tem je povezana finančna obremenitev (plačana pomoč), prav tako moralna (težave se rešujejo znotraj družine), največja obremenitev pa se tukaj kaže v ovirani dostopnosti do resursov in ostalih virov za preživetje. Matere brez socialne mreže ali brez možnosti, da bi si plačale za pomoč, so v veliko večji meri vezane na dom in skrbstveno delo kot ostale;
- skrbstveno delo je še vedno domena žensk. Delno zaradi ponotranjenih družbenih vlog in patriarhalnih vrednot, katere so še vedno družbeno sprejete in dajejo občutek odgovornosti, delno pa zaradi ekonomske slike družine. Skrb za otroka prevzame tisti, katerega dohodek je nižji in ne predstavlja ogroženosti za blaginjo

družine. V večini primerov je to mama v družini;

- družbene spremembe se doživljajo kot stranski učinek lastnega delovanja. Vse izkazujejo zavedanje, da družbena organizacija življenja terja veliko žrtev tako na družinskem kot na individualnem področju, hkrati pa je med vrsticami zaznati strah pred izključenostjo iz družbe. Pokaže se nezavedna potreba, da se dosega neoliberalne vrednote in norme, kar je posledica politike strahu in povečevanja neenakosti med skupnostmi in posamezniki;
- razlike in obremenitve so determinirane z družbenim razredom, kateremu matere pripadajo. Slabši je materialni položaj matere oziroma njene družine, bolj je prisoten konformizem na področju spolnih vlog in več je možnosti za ekonomsko odvisnost od partnerja ali od države. Sklene se krog, kjer se družbene in ekonomske neenakosti razraščajo na podlagi spolnih neenakosti;
- pri intervjuvankah je zaznati tudi nezaupanje v institucije socialnega varstva. Prejemanje pomoči se povezuje z znakom šibkosti in deprivilegiranosti. Samo ena intervjuvanka je imela pozitivno izkušnjo s službami socialnega varstva. Za razliko od ostalih je bila njena stiska realna in jo je resno ogrožala. Pri reševanju svoje stiske se je morala zaradi pomanjkanja drugih možnosti obrniti po pomoč na te ustanove. Ostale so s socialnim delom prišle v stik samo prek urejana pravic, ki jim pripadajo z naslova starševstva.

11. Predlogi

- Kot je razvidno iz teorije in tudi raziskave, je področje socialnega dela, ki zajema ženske ali bolj specifično matere zelo kompleksno in takšen mora prav tako biti pristop podpore in pomoči. Delo z materami mora upoštevati mikro in makro raven organizacije življenja z nujnim upoštevanjem družbenih usmeritev in vplivov, ki jih le-ta ima na posamezničino funkcioniranje v določenem kontekstu.
- Matere se velikokrat soočajo s pomanjkanjem podpore socialne mreže, kar pa neposredno vpliva na njihove odločitve oziroma na pomanjkanje izbire v svojem življenju. Vlogo socialnega dela tukaj vidim kot pomoč in podporo pri vzpostavljanju in širjenju socialnih mrež, tako formalnih kot neformalnih. S tem bi se jim tudi omogočilo večje število možnih izbire, kar bi privedlo do opolnomočenja pri sprejemanju odločitev, ki bi sicer pomenile stisko za njo in njeno družino.
- Pomembna vloga socialnega dela je ozaveščanje o posledicah neoliberalnih politik, ki usodno vplivajo na življenja žensk. Socialno delo mora pozornost iz problema posameznika preusmeriti na problem družbe, kar obremenitve, s katerimi se srečujejo matere, tudi so. Torej izhajati iz individualnih stisk in potreb ter jih umestiti v širši, družbeni kontekst.
- Repatriarhalizacija družbe in moralni pritiski, ki izhajajo iz tradicionalnih krščanskih usmeritev, imajo veliko vlogo pri povečevanju neenakosti mater, prav tako v povečanem nasilju nad ženskami. Zavedanje neoliberalnih politik in ovir, ki so nastale kot posledica prestrukturiranja družbe (ponovno) v patriarhalno družbo, vodi v razumevanje položaja žensk in s tem mogoče tudi v strukturne spremembe, ki bi družbo spet pripeljale k humanizaciji žensk ter k spoštovanju in pozitivnemu vrednotenju neplačanega skrbstvenega dela.
- Socialno delo mora nujno postati tudi feministični boj, ki se zraven boja za pravice žensk bori tudi za splošno socialno pravičnost in proti kapitalizmu, ki spodbuja razredne neenakosti. Te so namreč pogoj za spolno neenakost, prav tako pa za vse druge neenakosti, s katerimi se srečujejo različni posamezniki in skupnosti, ki so izključeni iz okvira normativnosti.
- Za samo stroko socialnega dela je pomembno, da v svojem jedru ostaja zvesto svojemu namenu in to je blaginja posameznikov, skupin in celotne družbe. Treba se je oddaljiti od vsesplošne ekonomizacije stroke, ki je v teh časih zelo aktualna in priljubljena, ter ponovno za njene temelje postaviti solidarnost.

- Odgovornost stroke socialnega dela je, da kontinuirano, kolektivno in glasno opozarja na posledice neoliberalnih politik, ki jih čutijo matere. Kajti če je cilj neoliberalizma, da nas razdvaja s politiko ustrahovanja, s spodbujanjem neenakosti in izkoriščanjem žensk, je edino sredstvo boja kolektivno združevanje in upor, ki bi ponovno postavil temelje socialni in pravični družbi, znotraj katere bi matere, ženske, zasedale cenjeno mesto.

12. Seznam virov

- Ally, S. (2009). Globalization and Regional Inequalities. Regional Divisions of Reproductive Labour: Southern African Migrant Domestic Workers in Johannesburg.
- V Lindio-McGovern, L., Wallimann, I. (ur.) (2009). Globalization and Third World Women. Exploitation, Coping and Resistance. England: Ashgate Publishing Limited.
- Alkalaj, M. (2005). *Neoliberalizem in neokonzervativizem; Najmočnejši politični struji sodobnega sveta*. Mladina 24. 8. Pridobljeno 13. 8. 2018 s <https://www.mladina.si/96840/neoliberalizem-in-neokonzervativizem/>.
- Antić Gaber, M. (ur.) (2011). *Ženske na robovih politike*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Armstrong, P. (2010). *Neoliberalism in Action. Canadian Perspective*. V Braedley, S., Luxton, M. (ur) (2010). Neoliberalism and Everyday Life (str. 184-202). Canada: McGill-Queen's University Press
- Braedley, S., Luxton, M. (ur) (2010). *Neoliberalism and Everyday Life*. Canada: McGill-Queen's University Press.
- Berk, K. (2006). *Utopistika. Nematerialno delo na preizkušnji*. Revija Borec; Revija za zgodovino, antropologijo in književnost. LVIII, št. 630-634.
- Campbell, B. (2013). *End of Equality; The only Way is Womens Liberation*. London, New York: Seagull Books.
- Campbell, B. (2014). *Neoliberal Patriarchy: the Case for Gender Revolution*. Pridobljeno 17. 8. 2018 s <https://www.opendemocracy.net>.
- Cheng, S. (2013). *Embodying the Sexual Limits if Neoliberalism*. The Scholar & Feminist Online. Issue 11. 1.- 11. 2.. Pridobljeno 10. 6. 2018 s <http://sfoonline.barnard.edu/gender-justice-and-neoliberal-transformations/domestic-work-neoliberalism-and-transforming-labor/>.
- Chomsky, N. (2005). *Profit pred ljudmi*. Ljubljana: Založba Sanje.
- Clarke, S. (2005). *The Neoliberal Theory of Society*; The ideological foundations of neoliberalism. Pridobljeno 12. 7. 2018 s https://www.researchgate.net/publication/265190115_The_neoliberal_theory_of_society.
- Connell, R. (2010). *Understanding Neoliberalism*. V Braedley, S., Luxton, M. (ur) (2010). Neoliberalism and Everyday Life (str. 22-36). Canada: McGill-Queen's University Press
- Coultier, K. (2009). *Women, Poverty Policy and the Production of Neoliberal Politics in Ontario Canada*. Journal of Women, Politics & Policy. Volume 30, str. 23-45 Issue 1. Pridobljeno 12. 7. 2018 s

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15544770802367788>.

Della Costa, M. & James, S. (1971). *Women and the Subversion of the Community*. Pridoboljeno 18. 8. 2018 s <https://libcom.org/library/power-women-subversion-community-della-costa-selma-james>.

Federici, S. (2004). *Caliban and the Witch*. Brooklyn: Autonomedia.

Federici, S. (2012). *Revolution at Point Zero*. Oakland: PM Press

Gowan, T. (2013). *Thinking Neoliberalism, Gender, Justice*. The Scholar & Feminist Online. Issue 11. 1.- 11. 2.. Pridobljeno 10. 6. 2018 s <http://sfonline.barnard.edu/gender-justice-and-neoliberal-transformations/domestic-work-neoliberalism-and-transforming-labor/>

Harvey, D. (2012). *Kratka zgodovina neoliberalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Jogan, M. (2001). *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Jogan, M. (1990). *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, družbene vede in novinarstvo.

Kobolt, K. (2011). *Nezadovoljna bela žena od dvostrukog do trostrukog opterećenja iti zatočenica dialektike vica*. V Vilenica, A. (ur.) (2013), *Postojanje majkom u vreme neoliberalnog kapitalizma* (str. 37-47). Beograd: (uz)bu))na))).

Lavee, E. (2015). *The Neoliberal Mom: How a discursive coalition shapes low-income mother's labor market participation*. Vol. 19, No. 4, 501-518. Pridobljeno 12. 8. 2018 s <http://dx.doi.org/10.1080/13668803.2015.1078288>.

Leskošek, V., Smolej, S., Rihter, L., Boškić, R., Kresal, B., Breznik, M. (2013). *Revščina zaposlenih*. Ljubljana: Založba Sophia.

Leskošek, Vesna (ur.), (b.d.). *Interno študijsko gradivo. Ženske in moški v socialnem delu, 1. del – Spol*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo..

Leskošek, Vesna (2002). *Zavrnjena tradicija; Ženske in ženskost v slovenski zgodovini od 1890 do 1940*. Ljubljana: Založba *cf.

Leskošek, Vesna (2014). *Pojmovanje revnih kot lenih in izkoriščevalskih, kar je posledica populističnih zmot in poenostavljanja, omogoča politiki, da je represivna*. Mladina 38, 19. 9. Pridobljeno 30. 8. 2018 s <https://www.mladina.si/160381/dr-vesna-leskosek/>.

L'Hirondelle, S. (2004). *Kučni rad u kapitalizmu. Neplaćeni rad majki*. V Vilenica, A. (ur.) (2013), *Postojanje majkom u vreme neoliberalnog kapitalizma* (str. 32-36). Beograd: (uz)bu))na))).

Lindio-McGovern, L., Wallimann, I. (ur.) (2009). *Globalization and Third World Woman: Exploitation, Coping and Resistance*. England: Ashgate Publishing Limited.

- Luxton, M. (2010). *Doing Neoliberalism. Perverse Individualism in Personal Life*. V Braedley, S., Luxton, M. (ur) (2010). *Neoliberalism and Everyday Life* (str. 163-183). Canada: McGill-Queen's University Press .
- Mies, M. (1998). *Patriarchy and Accumulation on a World Scale: Women in the International Division of Labour*. London, New York. Zed Books Ltd.
- Nadasen, P. (2013). *Domestic Work, Neoliberalism and Transforming Labor*. The Scholar & Feminist Online. Issue 11. 1.- 11. 2.. Pridobljeno 10. 6. 2018 s <http://sfonline.barnard.edu/gender-justice-and-neoliberal-transformations/domestic-work-neoliberalism-and-transforming-labor/>.
- Nenić, I., Zaharijević, A. (2013). *Izaći iz kože: o mišljenju i politikama materinstva*. V Vilenica, A. (ur.), *Postojanje majkom u vreme neoliberalnog kapitalizma* (str. 259-274). Beograd. (uzbu))na))).
- Olorenshaw, V. (2016). *All Woman's Work and No Pay: The Maternal Misfits in the Neoliberal Machine*. Pridobljeno 6. 7. 2018 s <http://www.autonomyinstitute.org/portfolio/womens-work-no-pay-part-one/>.
- Read, J. (2009). A Geneology of Homo-Economicus: Neoliberalism and the Produktion of Subjectivity. *Foucault Studies*, No. 6., str. 25-36. Pridobljeno 27. 8. 2018 s <https://rauli.cbs.dk/index.php/foucault-studies/article/viewFile/2465/2463>.
- Robnik, S. (2012). Raziskava; *Enakost spolov v družinskem življenju in partnerskih odnosih*. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Služba za enake možnosti in evropsko koordinacijo. Pridobljeno 27. 8. 2018 s http://www.mdds.gov.si/si/delovna_podrocja/enake_moznosti/tematski_posveti/saj_mi_ka_r_pomaga_posvet_o_enakosti_spolov_v_druzinskem_zivljenju/.
- Rousseau, Jean Jacques (1993). *Razprava o izvoru in temeljih neenakosti med ljudmi*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze v Ljubljani.
- Schild, V. (2007). *Horizonti zgodovine; Razkroj drugega vala feminizma v Čilu in izzivi neoliberalne sodobnosti*. Revija Borec; Revija za zgodovino, antropologijo in književnost. LXI, št. 644-647.
- Stark, C. (2011). *Neoliberalizem – Izzivi za prakso in etiko socialnega dela*. Socialno delo, 50 (3-4), 197-294.
- Standing, G. (2011). *The Precariat; The New Dangerous Class*. London: Bloomsbury Publishing.
- Sümer, S. (2009). *European Gender Regimes and Policies; Comperative Perspectives*. University of Bergen: Norway: Ashgate.

Šori, I. (b.d.). *Statistični podatki o vključenosti moških v zasebni sferi v Sloveniji. Poročilo v okviru projekta Moškosti, enakost, skrbstvene prakse-MESP*. Mirovni inštitut – Inštitut za sodobne družboslovne in politične študije. Pridobljeno 29. 8. 2018 s <http://www.mirovni-institut.si/projekti/moskosti-enakost-skrbstvene-prakse-mesp/>.

Thomas, M. (2010). Neoliberalism, Racialization and the Regulation of Employment Standards. V V Braedley, S., Luxton, M. (ur) (2010). *Neoliberalism and Everyday Life* (str. 68-89). Canada: McGill-Queen's University Press .

Thornton, D. (2014). *Essays. Transformation of the Ideal Mother: The Story of Mommy Economicus and Her Amazing Brain*. *Women's Studies in Communication*, 37, 271-291. Pridobljeno 20.6. 2018 s <https://www.tandfonline.com/doi/abs>.

Vilenica, A. (ur.) (2013). *Postojanje majkom u vreme neoliberalnog kapitalizma*. Beograd: uz)bu))na))).

Vilenica, A. (2013). *Postojanje majkom: Od neoliberalnog režima ka radikalnoj političkoj subjektivizaciji*. V Vilenica, A. (ur.), *Postojanje majkom u vreme neoliberalnog kapitalizma* (str. 9-32). Beograd: uz)bu))na))).

Vishmidt, M. (2006). *Oči svih devica na svetu napravljene su od stakla*. V Vilenica, A. (ur.), *Postojanje majkom u vreme neoliberalnog kapitalizma* (str. 333-338). Beograd: uz)bu))na))).

Višić, T. (2010). *Nacionalne populacione politike i konstrukcija materinstva u post-socialističkoj Srbiji*. V Vilenica, A. (ur.) (2013), *Postojanje majkom u vreme neoliberalnog kapitalizma* (str. 91-130). Beograd: uz)bu))na))).

Walby, S. (1986). *Patriarchy ar Work*. Cambridge: Polity Press

Zaviršek, D. & Škerjanc, J. (2000). *Analiza položaja izključenih družbenih skupin v Sloveniji in predlogi za zmanjšanje njihove izključenosti v sistemu socialnega varstva*; Poročilo o raziskavi. *Socialno delo*, 39(6), 387-419.

Zaviršek, D. (2013). *Od krvi do skrbi; Socialno starševstvo v globalnem svetu*. Maribor: Založba Aristej

Zaviršek, D. (1997). *Diskurzi o nasilju in pomoči*. *Socialno delo*, 36(5/6), 329-345.

Zakon za uravnoteženje javnih financ (ZUJF) (2012). Ur. l. RS. št. 40/2012.

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP-1) (2014). Ur. l. RS, št. 26/2014.

13. Priloge

Priloga A: Izhodiščno besedilo z izborom relevantnega dela besedila

Intervju št. I.

- Kraj: Ljubljana
- Datum: 22. 8. 2018
- Trajanje: 2 uri
- Starost udeleženke: 37
- Število otrok: 2
- Zaposlitev: javni sektor
- Izobrazba: univerzitetna

Zdaj, ko sva malo predebatirale o kapitalizmu in neoliberalizmu, greva kar k intervjuju. Ko sva se, pred časom, dogovarjale za ta intervju ste omenili, da ste bili kar nekaj časa brez zaposlitve, nato ste se zaposlili za polovični delovni čas, sedaj ste zaposlena za polni delovni čas. Kako je to vplivalo na vašo vlogo mame? Obstajajo razlike med temi obdobji?

Hmmm, a začnem kar z obdobjem, ko sem bila brez službe? Ja, takrat je bila kriza, pa ne samo finančna (smeh). Vse skupaj se je začelo, da sem izgubila službo, zaradi prestrukturiranja delovnih mest, kar ukinili so moje delovno mesto, skoraj preko noči. No, takrat sem še enkrat zanosila....sem si mislila, bo nekaj vode preteklo, pa bo boljša situacija in se po porodniški zaposlim. Porodniška je šla mimo, prvi otrok je šel v šolo, drugi v vrtec, jaz pa sem bila doma. Vsak dan sem poslala ne vem koliko prošenj, pa nič. En trenutek sem si že mislila, da je nekaj narobe z mano. Prišla sem, recimo, do razgovora in kljub mojemu občutku, da je razgovor šel super, službe nisem dobila. Ta čas se je kar vlekel, zdelo se mi je, da je situacija vsak da slabša.

Ste bili v tem času prejemnica kakšnih socialnih transferjev?

Dobivali smo otroški dodatek, to je vse. No, pa subvencijo vrtca. Stroški vrtca in šole so bili visoki, tako, da je vsak evro subvencije prišel še kako prav. Za denarno pomoč, pa nisem izpolnjevala pogojev. Moj partner je imel tako plačo, da jaz nisem bila upravičena do denarne pomoči. Saj sem šla vprašat, ampak mi je rekla tista socialna delavka, da naj bom srečna, da ne padem v to kategorijo, saj bi to pomenilo, da sem res ubožana. Pa sem vprašala, če lahko dobim vsaj enkratno denarno pomoč in me ona nazaj vpraša, če mi je zgorelo stanovanje ali smo imeli poplavo...v glavnem neka katastrofa nad katero nimaš vpliva se ti mora zgoditi, da dobiš ta denar.

Kaj pa nadomestilo za brezposlenost?

Ja prve tri mesece, potem pa nič več.

Kakšna pa je vaša izkušnja s temi ustanovami? S CSD in Zavodom za zaposlovanje?

Kaj naj rečem....na Centru sem prišla tako skozi. Imajo določen cenzus in mi smo ga oziroma plača mojega partnerja je bila dovolj visoka, da smo ga presegli. Tam izpolniš nek obrazec, oni te popredalčajo in jaz sem nažalost izpadla. Kaj pa se tiče zavoda...joj tam so mi najedali živce. Vsakič, ko sem prišla, ista vprašanja, koliko prošelj sem poslala, komu vse sem povedala, da iščem zaposlitev.... Tista gospa mi je vedno govorila, da moram širiti mrežo, naj čim več ljudi ve, da iščem službo, da naj bom aktivna. Ja, to je vedno poudarjala...aktivna. Tudi podpisati sem morala, da bom aktivna pri iskanju zaposlitve, iskreno povedano, še danes ne vem kaj točno to pomeni. Z mano so se pogovarjali kot z otrokom...pa kako pišem prošnje...madona sem si mislila, če imam diplomo, bom verjetno tudi zmogla eno prošnjo napisati.

Imate še kje takšno slabo izkušnjo, ki je vezana na vašo vlogo matere in dejstva, da ste bila takrat brez službe?

Ah seveda....v zdravstvu. Moj partner ni dobil bolniške za otroka, ker sem jaz bila brez zaposlitve. Tudi pri zdravniku moraš podpisati nek obrazec, kjer te določijo, da moraš kot brezposelna oseba ti skrbeti za otroka. Enkrat me je zavod (Zavod za zaposlovanje) napotil na neko izobraževanje in ta mala je zbolela. Udeleženos na tem izobraževanju je bila nujna, saj te v nasprotnem vržejo iz zavoda. Takrat me je to še zelo skrbelo, zdaj, ko gledam nazaj vidim, da me je skrbelo za nič. Zavod mi ni pomagal poiskati službe, zame je pomenil še eno obveznost več, da sem se hodila tja kazat kako sem aktivna.

No in jaz to razložim pediatriji, da moram na izobraževanje in je ratal cel kaos. Zdravnica je bila čisto panična, da ne more partner prevzeti bolniške, če sem jaz brez službe, da bo ona morala plačati kazen, saj imajo strog nadzor, da to ne gre. Ko sem prinesla vse papirje in zagotovila zavoda, da res grem na izobraževanje, sem morala pri zdravnici še podpisati izjavo, da v primeru, da bo kaj narobe, da bom sama odgovorna. To je bilo kar nekaj.

Kako je to vplivalo na vašo družino, odnose v družini?

Ah...na trenutke sem bila tako živčna, na trenutke čisto depresivna, ampak nimaš kaj, zaradi otrok moraš funkcionirati. In seveda zaradi partnerja. Saj veste kako je, denar je vedno razlog za kreg. Ne pravim, da smo bili čisto ubobožani, ampak gledaš na vsako malenkost, še posebej, če samo partner prinaša plačo domov. Življenje pa gre naprej. Otroci morajo biti oblečeni in obuti, računi plačani, hrana mora biti na mizi. Ne želim si predstavljati kako je tistim, ki res nimajo ničesar.

Torej ste v celoti bila finančno odvisna od partnerja?

Ja, v celoti. Mislim, saj je tako, da smo družina in imamo skupno gospodinjstvo, vendar sem za vsak higienski vložek morala k M. po denar. To mi je bilo najhuje. Če sem hotela na kavo s prijateljicami, sem morala partnerja prositi za denar....pri mojih letih. Vsakič, ko sem po pošti prejela zavrnjeno prošnjo za zaposlitev sem se jokala, ker je to pomenilo, da se bo takšno stanje spet vleklo naprej.

Kako je to vplivalo na vaše družbeno življenje?

Čez čas se kar malo umakneš. Moram priznati, da me je pekla vest, če sem šla ven s prijateljicami. Pa ne samo zaradi denarja, ki mi ga je moral posoditi partner, ampak tudi zaradi otrok in dejstva, da je partner v

službi cel dan in ko pride domov, mora še skrbeti za otroke, jaz pa sem bila cel dan doma, zdaj pa grem na drink.

Torej ste mislili, da imate manj pravice do družbenega življenja, ker ste brez zaposlitve, kot partner, ki je imel zaposlitev?

Ja nekako tako, čeprav se grozno sliši, ko poveste na glas. Ma, nekako si misliš...ok partner dela in prinaša denar za račune, ti pa drgneš, kuhaš, vzgajaš otroke, opravljaš taksi službo. V glavnem prevzameš vso drugo gospodinjsko delo. Da imaš občutek, da nekaj prinašaš družini. To me je okupiralo cele dneve, vedno se mi je mudilo, da sem vse uredila preden so prišli domov, da je bilo videti, da sem nekaj delala.....na koncu pa nihče ni opazil, da se kopalnica sveti in da je super kosilo na mizi. Ko sva se pričkala, mi je vedno in mi še zdaj, če bolje pomislim, vrže pod nos, da jamram koliko naredim, pa se nikoli nič ne vidi. Tako, da ne samo pravice tudi dolžnosti sem imela. (smeh) Čeprav M. nikoli ne bo priznal, da je tako, ampak nekako samoumevno jim je bilo, da sem za vse poskrbela jaz. Če kaj ni bilo narejeno ali pripravljeno sem bila na tapeti jaz.

Družbenega življenja niste nič pogrešali?

Joj, a veste mogoče na trenutke, ko sem imela že vsega dovolj. Vendar, ko sem se dobila s kolegicami na kavi, sem bila cel čas nemirna, sem gledala na uro. So mi na koncu že rekle, da imam več dela od vseh, pa sem brez službe. In nato še tisto vprašanje: "A si še vedno brez službe? Nato je sledilo še malo pomilovanja: "Pa saj bo se že kaj našlo, ne obupaj." Nato se začneš raje umikati iz družbe, kot, da moraš vsakič znova govoriti, da še vedno nimaš službe in da se ti mudi domov za štedilnik.

Kako pa mislite, da je družba gledala na vas v vlogi nezaposlene matere?

Saj sem rekla, prav pomilovali so me...kot, da sem brez službe zgubljena duša. Mogoče sem res bila, tako sem se vsaj počutila. Čutiš pritisk, da se zaposliš, da dobivaš svojo plačo. Ena kolegica, ki je bila v isti situaciji kot jaz, mi je rekla, da sva midve "sponzoruse", ker pač moški skrbijo za nas. Ni dober občutek. Če se v družini pojavi kakšen nepričakovan strošek, ki močno načne proračun, se počutiš odgovoren. Cel čas te spremlja ta slaba vest, da ne prispevaš dovolj.

Kako se je situacija za vas spremenila, ko ste se zaposlili?

Pred to zaposlitvijo sem dobila službo za polovični delovni čas, za 4 ure. Takrat je šele bil šok. Moji otroci in moj partner so bili navajeni, da vse uredim jaz. Da kuham, da likam, da mislim na vse in vsakogar. In to sem si tudi jaz želela. Mislila sem, da bom lahko stvari urejala kot sem prej. Tempo mojega vsakdana se je povečal za 200%. Hodila sem v službo, prišla domov, kuhala, likala, čistila, šla po otroke, nato naloge, učenje, še kakšne dodatne aktivnosti, zvečer spet priprava večerje, pospravljanje, pripravljajanje za naslednji dan....se mi zdi, da sem mi je cel čas mudilo, da lahko vse obveznosti spravim v en dan.

Gospodinjska dela se torej niso zmanjšala? Kaj pa finančna odvisnost od partnerja?

Vse je bilo tako kot prej, le da sem jaz še delala zraven. Res je, da sedaj nisem rabila za vsako kafe k mojemu, ampak polovična plača je res hitro šla. Dvakrat v trgovino, gorivo za avto, saj sem se z avtom vozila

v službo...pa plače več ni bilo. Finančna slika se ni kaj dosti spremenila. Moj partner je še vedno plačeval vse račune. Pač...nisem imela kontrole nad tem. Če bi lahko bi se seveda zaposlila za polni delovni čas, ampak sem bila srečna, da sem dobila vsaj to. Prošnje sem pošiljala na vse mogoče strani in na vse mogoče razpise....čistilke, proizvodne delavke.....glavno mi je bilo, da se zaposlim, ne glede na to, da imam diplomu.

Kako je dejstvo, da ste mama vplivalo na vaše delovne razmere? Ste zaradi tega doživeli kakšno diskriminacijo?

Ja seveda se je takoj zataknilo, ko so otroci zboleli. Jaz sem že na razgovoru za to službo zelo suvereno napovedala, da z bolniškimi staleži ne bo težav, saj bo ta del prevzel zdaj partner. Pa sem se, po domače povedano, zaj..... .

V kakšnem smislu?

Ker partner ni mogel na bolniško za otroka za 8 ur, ker sem jaz bila zaposlena samo za 4. Tako je on lahko koristil samo 4 ure. Nisem mogla verjeti, da je to res. Celo prepričevala sem medicinsko sestro, da je to neka napaka, da ne more biti tako. Pa sem klicala na zdravstveno zavarovalnico in so me soočili z dejstvom. To drži. Joj lahko bi se pojedla od besa. Niti dejstvo, da imam službo bolj oddaljeno in da ne morem priti v takšnem času iz službe, da bi lahko moj partner šel v službo za 4 ur,e da takšna menjava ni mogoča v praksi. Kljub vsem dokazilom, ki bi jih prinesla iz službe, se glede tega ni nič dalo narediti. Tako sem spet jaz bila tista, ki je morala na bolniško, kar je bilo tudi samoumevno konec koncev. Moja služba ni bila tako pomembna, ni preživljala naše družine.

Kako pa so to sprejeli v službi?

Najprej mi niso rekli nič, no, ko pa sem šla že tretjič na bolniško, recimo časovno gledano v štirih mesecih, vsakič za nekaj dni....so mi pa rekli, da imam veliko odsotnosti, kar pa ni najbolj zaželeno. Saj sem poskusila obrazložiti situacijo v kateri sem, ampak ni bilo nekega razumevanja. Od takrat naprej sem vedno trepetala kdaj nas bo spet doletela kakšna viroza. Ma počutiš se neprijetno in prestrašeno, ko moraš klicati zjutraj, da te ne bo, ker so otroci zboleli.

Prestrašeno?

Ja. Bojiš se za svojo službo, ki si jo komaj dobil. Res, da nisem družine pripeljala do finančne brezskrbnosti, ampak sem se počutila drugače, ker sem bila zaposlena. Ne vem kako naj se izrazim...bolj enakopraven član sem postala.

V družini ali v družbi?

Oboje.

Kako pa ste si pomagali pri urejanju varstva za otroke? Babice, dedki? Varuške?

Ah kje. Sama sma bila za vse. Privatno varstvo je drago. Varuška stane 5 evrov na uro, babice in dedki pa so predaleč, da bi lahko prišli kadar je bilo nujno. Ja, čez počitnice že, ampak drugače ne. V vsem si sam, še posebej mi, ki smo se preselili v Ljubljano iz bolj oddaljenih, vaških koncev. To, da nimaš pomoči, vpliva na

vse.

Kako to mislite?

To vpliva na organizacijo dneva, na odnose s partnerjem in tudi na mene. Ni prostega časa, zanemarjaš veliko stvari, ki si jih prej počel. Mislim....nimaš časa, da bi imel razne hobije, da bi več časa preživel sam s partnerjem....da o karieri niti ne govorimo. Pa saj....jaz niti nisem karierni tip ženske, ampak, ko takole razmišljam ne vem kam bi stisnila še to. Dan ima premalu ur. Če živiš na vasi, blizu dedkov in babic je verjetno drugače, tam imaš več pomoči pri vsakodnevnih opravilih, vsaj mislim si tako, ko poslušam prijateljice, ki imajo to srečo ali pač nesrečo, kakor katera, da živijo doma.

Pa sedaj, ko ste zaposlena za poln delovnik?

Zdaj pogrešam tiste čase, ko sem bila brez službe (smeh). Ampak res, takrat sem lahko bila v trenerki cel dan, več sem se ukvarjala s svojimi otroci. Ja res je, da sta sedaj v hiši dve polni plači, ampak se je s tem povečala tudi položnica za vrtec, zmanjšal se je otroški dodatek, življenje pa laufa 100 na uro. Cel čas so neki pritiski....otroci morajo kvalitetno preživljati čas, bog ne daj, da bi eno popoldne gledali risanke, da bi jaz lahko v miru kaj naredila. Stanovanje mora biti urejeno, kosilo skuhan, jaz pa nasmejana in nikoli utrujena. Se mi zdi, da čas kar brezveze mine, nič kakovostnega nimamo eden od drugega.

Kako pa je sedaj v službi?

No, vsaj glede bolniških sem zdaj v enakopravnem položaju s partnerjem. Zdaj tudi on včasih prevzame ta del, ampak samo za par dni...potem že govori, da bo ga gora dela počakala v službi. Sedaj nimam občutka, da bi mi kolegi zamerili oziroma, da bi bilo kaj grozno narobe, ker sem odsotna. Je ostal tisti grenak priokus iz prejšnje službe in se mi na čase zdi, da mi šef z malo drugačnim tonom odobri bolniško, ampak ne gre drugače. Ja, tiste mlajše kolegice, ki so še brez otrok mi včasih rečejo, da so moji otroci velikokrat bolani, ampak zaradi njih se ne obremenjujem toliko. Skrbi me bolj to, da mi ne bodo podaljšali pogodbe, ko pride čas, saj sem zdaj zaposlena za določen čas.

Zato se toliko bolj trudim in naredim toliko več, da mi potem nima kdo kaj za reči.

Kje bi rekli, da doživljate največ diskriminacije zaradi spola, materinstva? Doma, v službi, v svoji neformalni družbi?

Ne vem, če bi rekla ravno diskriminacija. Doma pač je tako kot je. Res je, da včasih rečem, da je dovolj, da ne bom služkinja in da naj nekaj sami naredijo, da nimam dvajset rok, ampak potem vseeno vse naredim jaz. Vem, da ni ok, verjetno sem se tako naučila od svoje mame, da ženska ima pač svoje mesto v družini. Kar je grozno po eni strani, ker sebe doživljam kot osebo modernega nazora. V službi pa je spet drugače, tam si drugačen. Privatne stvari ne sodijo v službo, tam nikogar ne zanima, da nisi spal celo noč, ker ti je otrok celo noč bruhal in driskal, biti moraš urejen, točen in opraviti svoje delo. Ko pa prideš domov, pa nikogar ne zanima, da si v službi imel slab dan. Tako pač je. Glede neformalne družbe....pa ne vem kaj naj rečem. Seveda so neka pričakovanja, ki naj bi jih izpolnili in verjetno se nezavedno to tudi trudim.

Kakšna pričakovanja mislite?

Ah glede vsega. Glede otrok...kako so oblečeni, kako se obnašajo. Tudi glede mene, kakšna sem kot mama. Ampak vseh kriterijev pač ne moreš zadovoljiti.

Kje čutite, da vam manjka podpore v vaši vlogi matere?

Vsepovsod! Malo za hec, malo za res. Takrat, ko sem bila brez službe bi res potrebovala več podpore oziroma razumevanja, da pač nisem sama kriva, da sem brez službe. Rabila bi nekoga, da bi v prvi vrsti prepričal mene. Sedaj situacija je takšna kot je. Nimam finančnih sredstev, da bi si lahko privoščila eno žensko, ki bi mi skuhalo in počistila ali da bi popazila na otroke, za vse sem skoraj sama. Sedaj se mi zdi, da delam krivico svojemu partnerju....ampak moški niti ne opazi teh tisoč drobnih stvari, ki jih opraviš čez dan, ki so pomembne, da stvari funkcionirajo. Mame drugače gledamo na svet.

Služba? Ostale institucije?

Kakšne velike podpore v službi ne pričakujem, tam se vsak bori za svojo rit. Saj smo si vsi ok, ampak verjamem, da če bi se situacija zaostrila, bi najprej potunkali mene, sem za določen čas, nekaj je bolniških odsotnosti. Glede ostalih institucij pa nimam kaj za reči. Glede na izkušnje je najboljša možna opcija, da z njimi sploh nimam stika, razen v primerih, ko sem primorana v to, zaradi otroškega dodatka, vrtca.

Je za vas prihodnost svetla ali temna?

Dobro vprašanje. Zdaj izgleda bolj temna kot svetla. Če gledam samo zaradi službe. Vsi mi govorijo, da sem staromodna, kaj se tega tiče, da službe za nedoločen čas več ne obstajajo. Jaz pa si želim, meni to pomeni neko varnost, ki jo potrebujem zaradi otrok ne zaradi mene. Pokojnine pa po vsem sodeč sploh ne bom imela.

Kaj mislite zakaj je tako? Je to kapitalizem?

Mogoče res. Kdo pa pravi, da moraš imeti veliko bajto in super avto v garaži, da morajo otroci imeti vse kar si zaželi, da mora vsak dan biti kot iz pravljice....same smo si krive po moje, ker se ženemo za temi stvarmi, ker to pomeni, da smo ok, da se nam nič hudega ne bo zgodilo, pa ni tako. Vse se lahko obrne v sekundi, a ne?

Intervju št. II.

- Kraj: Ljubljana
- Datum: 23. 8. 2018
- Trajanje: 1 uro
- Starost udeleženke: 45
- Število otrok: 1
- Zaposlitev: privatni sektor
- Izobrazba: osnovnošolska

Najprej naj se vam zahvalim, ker ste privolili v ta intervju. Če se vam bodo vprašanja zdela preveč osebna ali kakor koli neprimerna, da ne boste želeli odgovoriti, me kar opozorite na to. V uvodu sem vam predstavila namen tega intervjuja in bi vas zdaj prosila, da mi poveste kaj o sebi, o vašem življenju v vlogi mame, zaposlene. Delovnega mesta ni treba navesti, če ne želite.

Pa saj ni skrivnost, delam kot čistila za enega privatnika. Delam po blokih v različnih koncih Ljubljane. Imam enega otroka, moža....živimo v tem malem stanovanju.

Kako poteka vaš dan?

S službo začnem že ob 5:30 zjutraj, ko pa sem popoldan pa ob dveh. Moj fant hodi v srednjo šolo. V službi sem različno, odvisno od tega kako hitra sem in koliko moram narediti. Ponavadi dopoldan končam okrog treh. Pridem domov, skuham kosilo, sin me že čaka doma in dela nalogo. Jaz mu pomagam koliko lahko. Veliko se imajo za učiti. Potem uredim stvari po stanovanju. Mož je tudi zaposlen, tukaj v tej firmi, *(ime podjetja sem namerno izpustila)* veliko dela, vsak dan pride domov umazan, tako, da mora stroj vsak dan delati. Pride utrujen.

Kako pa poteka vaš dan, ko ste popoldan v službi?

Ko sem popoldan, naredim vse zjutraj, skuham kosilo, vse pripravim, da sin, ko pride iz šole, da ima vse skuhan, pa tudi mož. Mož tudi dela popoldan. Menjava se, tako, da ni fant nikoli sam doma.

Kakšni pa so delavski pogoji v vaši službi?

Ah slabi, slaba plača, veliko dela. Šef je strog in nas res priganja. Ne smem se pritoževati, boljše to kot nič. Vsaj delovna doba mi teče.

Ste razmišljali, da bi zaradi tega zamenjali službo?

Ne, kam pa naj grem. Nimam velike šole, delam kar lahko. Imam nekaj svojega vrta, da si pridelam kakšno salato, peteršilj. Ne rabim veliko. Upam, da se bo sin pridno učil v šoli in da njemu ne bo treba, pa saj je priden.

So v podjetju zaposlene večinoma ženske ali je tudi kaj moških?

Samo ženske. Vse smo tam iz Bosne, skoraj vse. Imamo tri moške, ampak oni delajo kot šoferji, prevažajo

stvari, material.

Kako dolgo ste že zaposlena v tem podjetju?

Ojoj, počasi bo 22 let. Dolgo. Čas res hitro mine. Pred tem sem delala v eni drugi firmi, tudi kot čistilka, pa sem dobila odpoved. Nato mi je sosedka pomagala, da sem dobila službo tukaj.

To pa je res že dolgo. A se je v teh letih kaj spremenilo v službi na boljše ali tudi na slabše? Pogoji, plača?

Ja, seveda se je spremenilo. Prej je bilo lepše, boljše, bolj sproščeno, zdaj pa moraš samo drgniti. Če te dobijo, da v službi, tam v bloku kjer čistiš, da klepetáš, te takoj opozorijo. Plača pa je slabša. Mislim, plača je ista, samo težje je preživeti danes s to plačo.

A vas nadrejeni kontrolirajo pri delu?

Ja, pride šef pogledat kako je počiščeno. Nekaj časa nazaj so se eni pritoževali, da ne počistimo dobro in zdaj nas pride nenapovedano kontrolirat.

Kaj pa se zgodi, če ugotovi, da ni delo dobro opravljeno oziroma ni opravljeno tako, kot bi si on želel?

Hitro dobiš odpoved. Veliko mladih punc je dobilo odpoved, ampak revice niso same krive. Ne znajo še one tako delati kot me, ki smo tukaj že toliko let. Jaz poznam že vsak blok na pamet in vsak kotiček.

Moraš imeti sistem.

Kako pa je glede bolniških odsotnosti? Ste doživljali kakšno neodobravanje s strani šefov, ko je na primer bil vaš sin bolan in ste morali biti doma?

Sem imela srečo, da sva se z možem menjala in ni bilo treba jemati bolnišk. Včasih sem res morala vzeti kakšen dan prosto, da sem kaj uredila, ampak sem raje zamenjala s kakšno kolegico, kot pa da sem prosila šefa za dopust. Me smo si med sabo pomagale, v firmi niso imeli radi, da greš na bolniško, niti na dopust.

Ampak dopust vam po zakonu pripada.

Ja dobiš dopust, ampak ne takrat, ko si želiš, takrat, ko ti ga določijo. Takrat, ko je najmanj dela.

Kako pa je doma z gospodinjskimi opravili? A vam mož kaj pomaga? Pa sin?

Mož ne naredi nič, nič ni priden. Pride iz službe in vidi samo vse kar je narobe. Ima težko delo, je utrujen, včasih si tudi zaradi tega preveč spi. Ni mu lahko, niti meni. Sina pa ne pustim nič delati, njegova dolžnost je, da se uči in nekaj naredi iz sebe.

Vam vaša plača zadostuje za preživetje?

Sama ne bi zmogla. Še dve plači nas komaj preživita. Stanovanje ni naše, stroški so visoki, sin rabi vedno nekaj za šolo. Denar pride, pa gre. Mož ima malo večjo plačo od mene, ampak jo veliko krat zapije. Rad ima družbo in ga vedno zanese. Prej ko sem bila mlajša me to ni toliko motilo, zdaj pa me vedno bolj.

Bi živeli sami, če bi vam finance to omogočale?

Pride trenutek, ko si mislim, da bi, ampak kaj bi pa drugi rekli. Sama s sinom. Težko bi sama preživljala sebe in sina. Z mojo malo plačo ne, pa tudi tista socialna pomoč mi ne bi kaj dosti pomagala.

Prejemate kakšno denarno pomoč?

Zdaj ne. Prej sem dobivala, ker je mož bil nekaj časa brez službe. Dobro je, da sedaj dela. Grem, da mi pomagajo pri hrani, za sina mi kaj dajo za oblečiti, pomagali so mi pri šolskih stvareh za sina. Pomagajo koliko lahko. Pa sin noče vedno nositi teh stvari, ki jih tam dobimo (RK). Jaz ga učim, da mora vse ceniti in spoštovati, ampak veste kakšna je mladina danes. Vsi bi radi imeli moderne stvari. Saj mu kupim vsake toliko kaj lepega, vedno pa ne morem.

Vas to spravlja v stisko? Se zaradi tega počutite slabo?

Ja kako se ne bi. Težko je, ko otroku ne moreš privoščiti več. Mislim si, da sem slaba mama, ker nimam veliko, da bi mu dala.

Kakšne so vaše izkušnje s temi institucijami, ki vam pomagajo? S Centrom za socialno delo, Rdeči križ? Ste zadovoljni?

A zadovoljna? Boljše bi bilo, da imam tako dobro plačo, da jih ne bi rabila. Oni pomagajo koliko lahko. Sto evrov, pa sto evrov. Nekaj dajo, nekaj malega. Tista socialna pomoč, je bila res mala, smo pa napolnili hladilnik, pa je nekaj bilo.

Kako pa si z možem delita obveznosti, stroške? Kdo plačuje račune?

Jaz vse urejam. Jaz imam bolj red pri tem. Nikoli ne pozabim plačati položnice, bojim se, da mi izklopijo elektriko ali da dobim kakšen opomin. Sosedji so enkrat prišli po stvari, ker dolgo ni plačala računov. Joj meni, kakšna grozota in kakšna sramota. Ne bi rada, da se mi to zgodi. Cel blok je videl kaj se je dogajalo.

Torej vas skrbi kako sosedje gledajo na vas?

Ja, saj veste, mi smo tujci, na nas že tako ali tako gledajo drugače. Nočem, da si mislijo, da smo slabi ljudje zato, ker smo bolj skromni. Tudi moja slovenščina ni preveč dobra, tukaj sem že tako dolgo, pa še vedno govorim bolj po bosansko, kot po slovensko. Doma in tudi v službi se pogovarjam bosansko. Včasih mi sin reče, če grem na sestanek, naj govorim bolj slovensko. Pa mu rečem, sine mama je stara, pa se ne more več naučiti.

Kaj pa to kako na vas gledajo kot na žensko, na mater?

Ja tudi to. Saj ste videli po televiziji s kakšno lahkoto ti vzamejo otroka. Saj, če je slaba mama naj ji ga vzamejo, ampak, če je dobra mama, če je delavna, pridna, potem nima noben kaj. Tudi jaz se trudim kolikor lahko. Doma vse naredim, da ima sin vse prištmano, oprano, zlikano....ne morem mu veliko pomagati okrog šole, ampak vse drugo pa naredim.

Veste, me ženske moramo malo potrpeti. Nam ni nikoli lahko. Te mlade punce nič ne potrpijo, zato pa je toliko ločitev in tega, da so matere same z otroci.

Torej mislite, da mora ženska potrpeti, ne glede na vse?

Ženska mora poskrbeti za družino, za otroka. To je prvo, otrok je prvi. Jaz, brez plače mojega moža ne bi zmogla sama in zato potrpim in to ni nič takšnega. Za še kaj hujšega sem slišala. Mož ni super, ampak so še slabši, brez skrbi.

Kje bi kot ženska in mama rabili največ podpore?

A mislite pomoč? Ne vem, kaj bi rekla. Glavno je, da jaz imam službo, ki jo še lahko opravljam. Vprašanje je kako dolgo bom lahko. In da lahko poskrbim za otroka, za družino. Drugo je vse postranska stvar. Pač naredim, kar moram in to je to. Tukaj nimam družine, imam pa prijateljice, ki mi pomagajo, kadar je treba. Veliko žensk je v slabi koži, so brez služb, bolani otroci, slabi možje. Veliko slabega lahko prenesejo, ker ni druge, morajo. Tako je z vsemi nami.

Pa mislite, da tako pač je ali je kriva družba v kateri živimo?

Ah ni cel svet kriv, če si brez službe ali če imaš slabega moža. Včasih pač nimaš izbire, nič ne moreš spremeniti in potem delaš s tem kar imaš.

Intervju št. III.

- Kraj: Ljubljana
- Datum: 23. 8. 2018
- Trajanje: 30 minut
- Starost: 43
- Št. otrok: 3
- Zaposlitev: brez/ gospodinja
- Izobrazba: srednja šola

Kako gledate na svojo vlogo mame? Kako se v njej počutite?

Uživam v vlogi mame, saj nisem v službi. Otrokom se lahko posvetim 100%. V miru se posvetim tem stvarim, nisem pod takim pritiskom, kot tiste ženske, ki so zaposlene. Partner je v službi, jaz pa opravljam delo doma. Niti od njega ne zahtevam, da bi kaj delal doma. Pri prvih dveh otrocih sem bila zaposlena in takrat je bil bolj tempo, z razvažanjem otrok, kuhanjem, pranjem, čiščenjem...vse naenkrat in ogromno opravkov.

Ko so bili vaši otroci še majhni pa ste bila zaposlena. A ste takrat doživljala kakšno neodobravanje ali pritiske s strani nadrejenih glede odsotnosti zaradi nege otrok?

Nobenh težav nisem imela, mama mi je vedno priskočila v pomoč. Pa že od prej sem se poznala s šefinjo in mi glede tega ni nikoli komplicirala.

Glede na to, da ste že dolgo brez zaposlitve, a čutite kakšne pritiske s strani družbe, da bi se zaposlili?

Sedaj ne čuti nobenih pritiskov. Edino, ko so bili majhni in so bili doma, ker sem jaz bila brez zaposlitve, je bil pritisk, da dam otroke v vrtec. Vsi so govorili, da rabijo vrtec in vrstnike...pa jim ni nič manjkalo.

Lahko rečemo, da ste ekonomsko odvisna od partnerja? Kako to vpliva na vas? Negativno ali s tem nimate težav?

Imava skupne finance, ni nobenih težav. Računi so skupni in ne rabim za vsak evro dobesedno prositi. In okrog tega nimava nobenih konfliktov. Mož ceni moje delo v družini in je hvaležen. Tudi otroci. Enkrat bi mi samo rekel, da je nekaj samo njegovega, bi takoj šla v službo.

Vas ekonomska odvisnost od partnerja omejuje v vašem družbenem življenju?

Takrat, ko sem delala so mi starši zelo pomagali, so super. Sedaj pa sem zapečkarca, družina mi je vse in tako se dobro počuti. Babica in dedek sta bila z veseljem na razpolago. Ne predstavljam si tistih žensk, ki delajo in nimajo kam z otrokom. Imam hobi, ki me veseli, ustvarjam ročna dela. Za to imam čas.

Kakšen pa je vaš pogled na spolne delitve vlog in na splošno družbeno gledanje na ženske? Mislim predvsem na to, ali mislite, da je ženski mesto v kuhinji, da mora vedno biti urejena in vedno na voljo moškemu.

Ko sem jaz v kuhinji nima moški kaj delati tam. Jaz delam žensk opravila, moški pa moška...ne bom jaz šla gumo menjat. V gospodinjstvu jaz ne rabim moškega. Jaz tudi ne znam menjati gume na avtu in mislim, da to mora narediti moški. Glede urejenosti pa....ja rada sem urejena, rada dobro izgledam in mislim, da bi se vse ženske morale urediti, ne glede na to kaj delajo in kdo so.

Imate kakšne izkušnje s spolnom nasiljem? Verbalnim, psihičnim? Kakšne neprimerne opazke s strani drugega spola, ki so vas spravile v neprijeten položaj?

Nič slabega. Ja, še vedno dobim kakšno opazko, vendar nič slabega. Nisem tak tip osebe, da bi takoj zamerila. To so pač moški.

Kako pa na vas vpliva to današnje potrošništvo in dejstvo, da se od vseh pričakuje, da smo optimalni potrošniki?

Sem mnenja, da ne rabijo vsega imeti zaradi tega ker imajo pač njihovi vrstniki. Ni težava v tem, da si tega ne moremo privoščiti, ampak določenih stvari pa pač ne rabijo. Ne letim takoj v trgovino, ampak priznam, da imajo veliko več kot nekateri njihovi rstniki, ker si to lahko privoščimo.

Kakšna so vaša načela pri vzgoji otrok? Ste moderna mama?

Nimajo nobenih omejitev, se pogovarjamo, dogovarjamo, sklepamo kompromise, z njimi nimam težav in zato nisem obremenjena z pričakovanji kar otrok sme in kaj ne sme. Šola je na prvem mestu in to je to.

Imate kakšne izkušnje s CSD?

Trenutno nič, že par let nisem dala vloge za otroški dodatek. Trenutno nisem nikjer prijavljena in se vodim kot vzdrževani član...mislim, mož me ima prijavljeno. S centri nimam veliko izkušenj, ampak imam o njih slabo mnenje. Razočarana sem nad temi institucija, zaradi primerov, ki jih spremljam iz javnosti. Nimam vpogleda v to kako delajo, kakšni so postopki in na podlagi česa se odločajo. Ne razumem njihove odločitve. Če bi bila v stiski, bi najprej prosila za pomoč prijatelje in družino. CSD bi bila zadnja možnost.

Kakšno pa je vaše mnenje glede usmerjenosti družbe? Smo optimalni kapitalistični potrošniki. Smo si sami krivi?

Sami smo si krivi, samo kimamo. Posameznik itak ne more nič narest, cela družba bi se mogla upret. Na vrh je težko pridet pa nekaj dopovedat. Vsak skrbi zase.

Intervju št. IV.

- Kraj: Ljubljana
- Datum: 24. 8. 2018
- Trajanje: 60 minut
- Starost: 40
- Št. otrok: 2
- Zaposlitev: javni sektor
- Izobrazba: visokošolska

Pozdravljeni. Povejte mi kaj o sebi. Predvsem o svoji vlogi mame. Kako se počutite oziroma kako gledate na to svojo vlogo?

Ja, rada imam svoji dve deklici. Res je, da je naporno, vendar ne predstavljam si življenja brez njih.

Vaša služba je kar zahtevna. Delovno mesto, ki ga zasedate, je malo višje na lestvici in zato verjetno imate tudi več obveznosti. Kje se to v vašem družinskem življenju pozna? Kako usklajujete družino in delo?

Srečo imam, da imam še starše toliko pri močeh, da mi pomagajo. Vsaj kaj se bolniških in počitnic tiče. Res pa je, da so dnevi prekratki. V službi sem skoraj vsak dan do petih, včasih še dlje in ne ostane nič časa za kakšne druge stvari. Še posebej za pospravljanje (smeh). Vedno hitimo, tako, kot vsi ostali se mi zdi.

Kaj pa vaš partner? Vam pomaga pri skrbi za otroke, pri opravljanju gospodinjskega dela?

Žal, z izbiro partnerja nisem imela sreče. Ni ravno vzorni moški.

Kako to mislite? Če ne želite odgovoriti, ni potrebno.

Ah, kaj naj rečem....čisto nesposoben je. Preveč pije, preveč se dere, premalo pomaga. Ma nima smisla govoriti.

Težko se razumemo...po eni strani je dobro, da smo veliko od doma, da delamo in se zato niti toliko ne srečujemo.

Torej ste za vse sami?

Ja,večinoma. Pa kaj morem, tako sem se odločila. Imam starše, ki mi pomagajo. Ne vem kaj bo, ko ne bodo več zmogli.

Ste kje iskali pomoč in podporo pri razreševanju vaših stisk?

Iskala nisem ravno. Sosedje so nas enkrat prijavili, ker je razbijal po stanovanju in je prišla policija. Takrat sem tudi morala na center (CSD) in smo tam poskusili reševati situacijo, ampak to je, kot da trobiš v prazno. Njemu se ne da dopovedati, da se ene stvari delajo drugače predvsem kaj se otrok tiče. Tam so mi nato rekli, da moram na neke delavnice za samopomoč. A jaz rabim pomoč? Namesto, da bi njega nekam poslali na zdravljenje, so meni naložili še to.

Verjetno je bilo to mišljeno bolj v smeri, da vam pomagajo, da dobite več moči, da razrešite situacijo? Da sprejmete kakšne drugačne odločitve?

A mislite, da bi zapustila? Pa kaj naj? Kaj pa bodo rekli? Otroci morajo imeti oba starša.

Mislite, da je boljše, da sta prisotna oba starša, ne glede na družinsko situacijo?

Ja...ne vem. Mislim si, da se bo spremenil, da bo čas prinesel svoje.

Kje pa rabite največ podpore oziroma ste jo takrat, v tisti situaciji potrebovala?

Veste, jaz pravim, da če ne moreš pomagat, potem tudi ne škoduj. Pričakovala sem takrat, da mi bodo pomagali urediti družinsko situacijo. Da bodo njega poslali na zdravljenje. Pa sem nazadnje jaz hodila na neka predavanja in na razgovore.

Kaj pa sedaj?

Sedaj bi rabila pomoč pri vzgoji otrok, zvečer ko delamo in se učimo za šolo (smeh). Ženska rabi pomoč in podporo vseh, ampak večinoma pa nazadnje vse naredi sama. A, ne?

Glede na to, da ste izobrazena ženska, finančno samostojna, je ta vaš pogled na celotno vašo situacijo, če se lahko tako izrazim, precej tradicionalen, staromoden. Pa ne zamerite.

Ne, ne zamerim. Vem, da je tako. Jaz sem takšna in tako vzgajam tudi svoji deklici. Tako je mene vzgajala mama. Nekatere stvari pač morajo imeti neko formo, biti takšne kot morajo. Saj si večkrat rečem, da bom zamenjala ključavnico na vratih, pa potem tega ne naredim. Ne vem kaj naj potem rečem puncam.

Se vam ne zdi, da so vaše punce že dovolj velike, da opazijo napetosti in neprijetnosti znotraj družinskih odnosov? Vas ne skrbi kakšno vizijo družinskih odnosov jim boste predali? Še bolj pomembno, kako si bodo predstavljale žensko v tem odnosu?

Ja, vem. Jaz sem zrasla v takem okolju in zdaj se mi enako dogaja. Vedno nekako si mislim, da bom jima zmogla dokazati, da kljub vsemu, to kar se dogaja ni prav in da bosta v svojem življenju zmogli drugače, če že jaz ne zmorem sedaj.

Vam partner vsaj kaj finančno pomaga ali kako drugače?

Nič. Svojo plačo on porabi zase. Še dobro, da imam službeno stanovanje, da ni tako velika položnica, saj ne vem kako bi. Na njega ne morem računati, nikjer, nikoli.

Pa zmorete sama vso finančno breme?

Loviš se iz meseca v mesec. Ni tako, da smo lačni, vendar vedno iščeš najcenejše variante. Najcenejšo hrano, najcenejša oblačila, čevlje. Pač postaneš tudi bolj skromen, malenkosten. Upaš, da se pralni stroj ne pokvari ali da avto ne crkne in to je to. Včasih greš v kak večji minus, da gre skozi. Vse možne variante, da preživiš. Saj gre, ko se enkrat navadiš.

Kako pa to vpliva nas? Kje vse se poznajo posledice takšnega življenja?

Ah, vsepovsod. Saj sem zbolela...zelo. Kar dol sem padla...pljučnina in sladkorna. Še to imam zdaj, da si dajem inzulin. Pa človek dobi trdo kožo. Čez čas ni več tako hudo, lažje prenašaš stvari.

To spada v vlogo matere?

Lahko bi rekla, ja. Saj vse pade na mame. Vso delo doma in za otroke. Pa še služba...vse je na meni.

Kako pa je v službi? Omenila ste prej, da vam starši pomagajo pri varstvu otrok, če so bolani?

Sedaj, ko sta že večji, ja. Prej, ko sta bili manjši, sem bila več z njima. Bilo je težko. V službi me je vso delo čakalo, poznalo se je, da me ni.

Večinokrat je bilo kaj narobe in je potem bil cel kaos, ta kaos pa sem na koncu urejala jaz. Veste kako je to? Ko si v službi in imaš bolnega otroka doma, te skrbi kako je otrok, imaš slabo vest, ker si bolanega otroka prepustil nekmu drugemu. Ko pa si doma z bolanim otrokom, pa te skrbi, kako je v službi, kaj bo šlo narobe, koliko časa boš spet vse skupaj spravljaj v red. Ni prijetno.

Vas je kdaj, v vsej vaši dosednji karieri, skrbelo, da bi zaradi materinstva izgubili službo ali, da bi bili prisiljeni izbirati med boljšo in slašo možnostjo?

Pa saj cel čas izbiraš in sklepaš kompromise, ko imaš enkrat otroke. Nažalost, večino krat na škodo otrok in samega sebe. Težko uskladiš to dvojje, tako, da bi za obe plati bilo pozitivno. Potem pač izbereš tisto od česa si odvisen za preživetje in to je služba. Ja, cel čas te skrbi. Glede na to, da od njega nimam nič, bi bila v zelo težki situaciji. Zato niti ne grem več na bolniško za otroke, pride babica v Ljubljano.

Glede na vse povedano a lahko rečete, da vas družba prisiljuje, da funkcionirate v tej svoji vlogi mame, tako kot funkcionirate? Ali menite, da je to vse odvisno od posameznika?

Menim, da imajo ženske določene odgovornosti več, kot moški. To vidim v službi in tudi doma. Ženska je pač ženska, moški pa moški. Njim je lažje, ne rabijo se ukvarjati z vsemi malenkostmi, katere morajo biti urejene, da življenje teče naprej. Tako je bilo od nekdaj. In verjetno še bo nekaj časa.

Kako pa se razbremenjujete? Najdete kaj časa zase?

Čas zase? Hmmm...morala bi dobro razmisliti, če sploh še vem kaj to pomeni (smeh). Ni časa zase. Pa saj vi ste tudi mama, saj veste, kako to gre. No, jaz za sebe lahko rečem, da težko najdem čas zase. Grem ven, popijem kavo in pokadim cigaret, da se malo umirim in potem naprej v nove boje. Mogoče, ko otroci zrastejo, potem bo mogoče več časa.

Se čutite kaj obremenjeni z zahtevami potrošniške družbe? Se to pozna na vzgoji otrok in na vlogi matere?

Pozna se, pozna. Veste kakšni so otroci, vsi bi radi vse in če jim tega ne nudiš, nisi dobra mama. Današnji otroci ne cenijo kaj se vse naredi za njih, družba pa jih v tem podpira. Tako, da si prisiljen otroku kupiti točno tiste čevlje, ki si jih želi in katere imajo vsi drugi, da ga vrstniki ne izločijo. Če otrok ni oblečen v skladu s pričakovanji ali tudi če jaz nisem oblečena v skladu s pričakovanji, sem takoj deležna pogledov in tudi

obrekovanj. Zadnjič mi je sodelavka v službi rekla, da nosim čevlje iz pradavnin in da naj si že kupim druge, da je to res sramotno, da jih tako dolgo nosim. Lahko njej, ki je še samska, brez otrok in živi pri starših. Meni pa rečejo, da izgledam 20 let starejšo, ker se oblačim v stare cunje. Tako. Včasih me to bolj prizadene, včasih manj, odvisno kak dan imam. Glede otrok sem bolj obremenjena, me bolj skrbi. Nočem, da se počutijo kot, da živimo v revščini, da smo ubogi. Rada jim privoščim marsikaj, zato se pač jaz odrečem novim čevljem.

Je to moderna družba?

Ne vem. Tako kot ste rekla, sem staromodna ženska, vsaj kar se enih področij življenja tiče. Mislim, da smo izgubili stik s tistimi dobrimi vrednotami. Krivi smo, seveda, mi, saj se ženemo za čistimi bedarijami.

Intervju št. V.

- Kraj: Ljubljana
- Datum: 4. 9. 2018
- Trajanje: 60 minut
- Starost: 27
- Št. otrok: 1
- Zaposlitev: privatni sektor
- Izobrazba: srednejšolska

Ste mama samohranilka. Mi lahko poveste kako je to? Kako doživljate svojo vlogo matere?

Ne vem kaj naj rečem, kje naj začnem. Ja, brez partnerja sem ostala v času nosečnosti. Že pred tem odnos ni bil super, je bilo skoraj za pričakovati. No, potem pa je šel. Na začetku je bila kar kriza, strah kako bom zmogla. Mlada sem bila, no, saj sem še zdaj.

Živela sem v, še manjšem, stanovanju kot sedaj, tudi najemniško in nič nisem imela urejeno. Službo sem sicer imela, delam kot prodajalka v trgovini, vendar plača niti takrat ni bila zelo velika. To je bilo stresno. Starši mi niso mogli veliko pomagati, saj sami nimajo veliko, tako, da sem res bila prepuščena sama sebi.

Kako pa je sedaj?

Sedaj sem že nekako osamosvojila, če lahko tako rečem, ampak je še vedno zahtevno. Sama sem s tem otrokom, finančno sem zelo omejena...pa za vse si v glavnem sam. Prej, ko je malček hodil v vrtec, je bilo mogoče malo lažje, saj ni bilo treba delati z njim domačih nalog in vsega, sedaj pa je vse to še zraven.

Če delate kot prodajalka, imate večizmensko delo?

Ja, delam popoldan in dopoldan.

Kako pa poskrbite za varstvo? Imate kakšno pomoč?

Ko sem popoldan v službi imam cel dan organiziran do potankosti. Trikrat na teden si plačujem varuško. Ta mau, obiskuje razne dejavnosti v šoli in je v šoli skoraj vsak dan do štirih, pol petih. No, trikrat ga dvigne K. (varuška), ga odpelje domov in je z njim 3 ure, največ. To je ponavadi ob torkih, sredah in četrtek. V ponedeljek, ga iz šole dvigne prijateljica, ki ima tudi sina v isti šoli in me počaka pri njih. V petek, ga pa pridejo iskat moji starši.

Kar zahtevna logistika!

Ja, ni šlo drugače. Srečo imam, da ne delam zelo pozno, da delam samo do osmih. Ko si v takšni situaciji se pač moraš znajt.

Kako pa je z življenjskimi stroški? Vam oče otroka plačuje preživnino, kaj pomaga finančno?

Včasih plača, včasih ne. Zdaj več ne računam na to, ker nikoli nisem sigurna, če bo plačal. Moja plača ni ravno velika, vendar zmorema čez mesec. Najemnina za to stanovanje ni visoka, saj je tudi stanovanje

majhno, dobivam še subvencijo od občine. Otrok ima v šoli subvencionirano prehrano, dobivam otroški dodatek in nekako gre. Tudi mama mi pomaga s kakšno zelenjavo, mi napolni hladilnik, pa je spet lažje.

Bi bila situacija zelo drugačna, če te državne pomoči, mislim na subvencijo, otroški dodatek, ne bi bilo?

Ja, bi, zelo drugačna. Ne vem, če bi preživela oziroma če bi zmogla vse sama. Zdaj pač živima skromno, nič preveč si ne privoščima, varčujema na vsaki stvari, da lahko pridema čez mesec. Šola je velik strošek. Otroka moraš obleči, obuti, vse te knjige, zvezki...vse stane. Pa tudi rad kupiš otroku kaj lepega. Pa še varuško si moram plačati, 4 eur na uro.

Se počutite obremenjeni s tem, da morate otroku zagotoviti vse te stvari?

Ah, seveda se. Moj malček še ne razume, da ne more vsega imeti, kar si zaželi. Niti jaz ne morem imeti vsega. Težko je, ko bi rad kupil otročku nekaj, pa ne moreš. Pač nima vsega kar imajo nekateri njegovi sošolci, ampak mislim....upam, da je srečen fantek.

Kako pa je z bolniškimi odsotnostmi v službi, če je vaš otrok bolan? Vaši nadrejeni to sprejemajo ali ste bila kdaj deležna kakšnega neodobravanja?

Ah...seveda nimajo radi, če greš na bolniško in na začetku je bilo kar nekaj trenj. Ampak, hvala bogu, smo se dogovorili. Mislim, da razumejo, da sem sama in da ne zmorem drugače. Vidiijo, da se trudim, da sem pridna v službi in mi zato tudi tolerirajo, ko manjkam. Slabše je to, da se mi pozna pri plači, če sem predolgo na bolniški. Vsak evro, ki ga dobim manj se mi pozna.

Za današnjo družbo, bi lahko rekli, ste mlada mama. Ste kdaj doživeli kakšne pritiske s strani družbe, vezane na vlogo ženske, matere?

Ne razumem vas prav. A mislite to, kaj družba misli o meni?

Ja, lahko tako rečemo.

Ko sem zanosila so mi vsi govorili, da sem premlada in da nimam nič urejeno, da ne bom zmogla.... govorili so marsikaj. Jaz sem, pač jaz. V šoli mi ni šlo preveč dobro, če bi se kaj več učila bi mogoče dosegla kaj več, tako pa sem komaj končala srednjo trgovsko šolo in zdaj sem tu kje sem. Nisem imela nekih velikih ciljev. Hitro sem se zalubla, se zaposlila po končani šoli. Takrat mi je bilo super, končno sem imela svoj keš, lahko sem počela kar sem si želela. Pa saj, ko si sam, ne rabiš velik. Vse je bilo lažje. Moji starši so bili zelo jezni, ko sem zanosila, niso marali mojega fanta, no pa saj je hitro odpeketal, ko je postalo resno.

Kaj pa sedaj?

Ne vem, včasih, ko grem domov, k mojim na vas, se mi zdi, da me sosedje še vedno malo čudno gledajo...češ ubogi otrok, ki ima tako mamo. Po eni strani se jim smilim, ker sem sama, po drugi strani, pa mi govorijo, da si moram nujno poiskati enega moškega, ki mi bo pomagal.

In to čim hitreje, saj kot mi pravijo leta bežijo, ženske z otrokom, pa noče katerikoli.

Kaj pa je vaše mnenje glede tega?

Seveda, bi rada imela spet neko zvezo, ampak ni tako enostavno. Kje pa bom spoznala moškega? In kje bom našla čas za njega. Trenutno je vsega preveč.

Saj bo moj fante enkrat zrastel, pa bo bolj samostojen, takrat bo več časa.

Lahko bi rekli, da je vaše družbeno življenje precej omejeno?

Je, ja. Imam prijateljice in gremo včasih ven na kakšno kavo, večinoma smo na igrišču pred blokom, skuhamo si kafe doma in ga prinesemo ven in klepetamo, medtem ko se mulčki igrajo. Tako, da bi šla ven žurat, to pa že dolgo nisem. Ni ne časa, ne denarja.

Kaj pa kakšne druge stvari? Hobiji? Kakšna izobraževanja?

Hobijev nimam nobenih. Včasih sem še dobivala kakšna vabila za razne tečaje iz Ceneta Štuparja, ampak nisem šla. Preveč časa mi to vzame in ni tako enostavno urediti varstvo za otroka izven rednega urnika. Vse se mi podre, če je kaj takšnega. Pa potem raje ne grem.

Imate, kot mama samohranilka, kakšne strahove, glede prihodnosti?

Najhuje bi bilo, če bi izgubila službo. Ampak sem pripravljena delati kar koli. Težava je, da pač niso vsi za to, da zaposlijo mamo samohranilko.

Kako to mislite?

Ja, to pomeni, da ne more delati karkoli in kadarkoli, da ostaja doma za vsako bolniško. Sem se pogovarjala s svojim šefom in mi je iskreno povedal, kako je. Da sem jaz pridna in res dobro delam in mi ne bodo delali težav. Vendar je materam samohranilkam težko. Težko si najdeš takšno službo, ki bo upoštevala vse to. Po mojem niti ne obstaja. Verjetno bi bilo drugače, če bi bila bolj izobražena, imela boljšo plačo. Mogoče bi si lahko privoščila, da si izbiram kako in kaj, sedaj pa je pač tako, da greš s tokom. So ženske, ki so na slabšem kot sem jaz.

Kako pa vi doživljate spolne vloge? To delitev na moške in ženske, kar se dela tiče?

Ne vem kaj naj rečem. V službi je nekako razdeljeno kaj so moška dela kaj pa so ženska. Tako je naprimer, samoumevno, da zjutraj ženska skuha kafe za vse in da potem tudi pomije šalce za vsemi. Meni to ni problem in nikoli se nisem zaradi tega kaj preveč vznemirjala. Pred dvema letoma, je prijateljica želela zamenjati delovno mesto, da ne bi bila več na blagajni, da bi delala v skladišču, tudi plača je malo večja, ampak res za par evrčkov. Pa ji je šef rekel, da tega ne bo zmogla, ker naj bi bla prešvoh. Pa je kar ornk baba. Ampak ni mogla, ker je ženska. Kaj vem....tako pač je. Doma sem sama za vse, delam vse, pomivam posodo in menjavam žarnice.

Kaj pa vaše mnenje bolj nasplošno? Se vam zdi pravično? Da tako mora biti? Podpirate takšno mišljenje?

Če gledam iz svojega položaja, lahko rečem, da ženske zmoremo vse, tako verjetno tudi moško zmore vse. Tako, da je to, moško, žensko, kr neki.

Na katerem področju se vam zdi, da doživljate največ diskriminacije zaradi spola?

Ne vem.

Ste kdaj bili v kakšni situaciji, kjer se vam je zdelo, da vas zaradi tega ker ste ženska, ker ste mama obravnavajo drugače?

Meni se zdi, da je to zaradi tega ker sem sama z otrokom. Moj fantek je malo bolj živahen in me ob živce spravi to, ko mi rečejo: "Ja, se mu pozna, da mu manjka moška roka." To me vžge. Kaj mu manjka? Nič! Kot, da sem slaba mama, zato ker me je tista zguba zapustila. Ah ljudje, vedno imajo kaj za povedati. Pa običajno nič pametnega.

Povedali ste, da prejimate subvencijo za stanovanje in otroški dodatek. Se velikokrat obrnete po pomoč na te ustanove? Jim zaupate?

Imam srečo, da imam zelo dobro gospo, tam na centru. Veliko mi je pomagala, ko sem ostala sama. Jaz sem takrat bila čist zgubljena, ona pa mi je pomagala, da sva poiskali poceni opremo za otroka, da sem uredila vse te stvari, ki jih je bilo treba. Takrat mi je uredila tudi to enkratno denarno socialno pomoč. Gospa je super. Včasih jo pokličem samo za nasvet, pa mi vedno pomaga. Ful sem ji hvaležna.

Še zadnje vprašanje. Kako pa vi gledate na ta svet potrošništva in tekmovalnosti? Na vse te delitve med nami? Smo sami krivi za to ali nas družba oziroma sistem sili k temu?

Ne razmišljam o tem. Tako pač je, vsak dela in skrbi zase, da bo njemu najboljše. Jaz tudi gledam nase in na svojega otroka. Da se znajdem v kakšni situaciji, kjer bi morala biti komolčarska, da poskrbim zase in za mojega otroka, bi.

Tudi jaz si želim za svojega otroka, da bi imel vse lepo in več, ampak mu tega ne morem dati. Mogoče, ko dobim na lotu. Na koncu koncev vsak je sam, a ne?

Intervju št. VI.

- Kraj: Ljubljana
- Datum: 4. 9. 2018
- Trajanje: 80 minut
- Starost: 42
- Št. otrok: 2
- Zaposlitev: javni sektor
- Izobrazba: višja strokovna

Povejte mi kaj o sebi, o svoji vlogi matere. Ste mam otroka s posebnimi potrebami? Kako je biti mama takšnemu otroku v današnjem času?

Uf, kakšno vprašanje. A ne bi začeli s čim lažjim (smeh). Biti mama otroku s posebnimi potrebami je težko. Še posebej, če imaš zraven še enega otroka, kateri tudi potrebuje tvojo pozornost in ljubezen. Da ne govorim še o možu.

Povejte s kakšnimi situacijami ste se srečevali na začetku te poti? Ko ste izvedeli, da je vaš otrok otrok s posebnimi potrebami?

Ja, naš malček se je rodil kot vsak drug otrok, čisto vse je bilo ok, normalno. Normalno je shodil, govoril je sicer bolj malo, ampak zdravnica je rekla, da še ni panike, da ima čas. Da je drugačen se je začelo kazati v pri starosti enega leta, ko je začel hoditi v vrtec. Ne vem...vsi so me spraševali, kako to, da doma nisem opazila, da pač nekaj ni uredu. Ja nisem. Jaz sem pač mislila, da takšen je. Nisem ga primerjala s starejšo hčerko, ker sem si mislila deklice so pač drugačne in ne vem, nisem gledala na njega tako. Pa priznam, da smo ga crkljali, ker je bila hčerka toliko starejša, on pa pač dojenček, bil je naš medvedek. Vsi smo ga crkljali, dedki in babice še posebej.

Kako pa je bilo v tistem obdobju, ko je začel v vrtec?

Takrat smo se malo več družili s starši in otroci njegove starosti in takrat je prišla do izraza ta njegova drugačnost. Smo bili na igrišču in naš tamalček, je izstopal z vedenjem. Ko sem njegovo igro gledala od daleč, se mi je zdelo najprej, da ni nič takšnega, pa čeprav me je marsikatera mamica gledala bolj postrani. No, takrat sem začela razmišljati, da pa je res drugačen, bolj otroški, ne vem, na trenutke, kot, da je v svojem svetu. Nato so se začeli njegovi izpadi stopnjevati, prej sem jih pripisala pač starosti in preizkušanju mej, naenkrat pa je šlo vse preko mej.

Kako je šlo naprej?

Nato so me v vrtcu začeli opozarjati na njegovo vedenje in na njegov razvoj. Vzgojiteljica mi je rekla, da se ji zdi, da je daleč, daleč nazaj za vrstniki. Bila sem zgrožena. Imela sem občutek, da mi to govori zato, ker je razvijen in navajen doseči svoje. Zelo sem bila prizadeta ob tem, celo rekla sem ji, da pa je mogoče ona stara in se ji ne ljubi več delati z otroki. Sem se ji kasneje opravičila, iskreno in je razumela, da sem bila takrat v šoku. No potem pa vsa ta diagnostika in nazadnje mnenje strokovnjakov.

Ne bova zdaj izpostavljale vašega sina, tako, da ne bova šle preveč v detajle. Prosila pa bi vas, da poveste, kaj je njegova diagnoza pomenila za vas? Za vašo celo družino?

Diagnoza je pomenila, da nikoli v življenju ne bo čisto samostojen, vedno bo rabil nekoga, da ga usmerja. Zaradi njegovih zelo znižanih mentalnih sposobnosti in pridruženih motenj avtističnega spektra, bo zelo težko sam funkcioniral.

Za mene in mojo družino je to pomenilo, da moramo za njega nenehno skrbeti, ga vedno nadzirati in predvsem se njemu prilagajati. V vrtcu je tako obiskoval razvojni oddelek, sedaj obiskuje posebno šolo.

Kako pa ste vi kot mama doživljala vse to?

Najprej sem krivila sebe. Cel čas sem se spraševala kje sem ga polomila, kaj sem naredila narobe, kaj bi lahko naredila drugače. Ampak pride trenutek, ko se zaveš, da tako pač je, tako se je zgodilo, nihče ni kriv in ko to sprejemš je vse ok.

Kako pa sta to doživljala vaš mož in hčerka?

Priznam, da sta oba trpela. Jaz sem se čisto poglobila v iskanje vzroka in rešitve za nastalo situacijo, verjela sem, da obstaja način, neka metoda, neko zdravilo, da vse popravim.

S ta malim sem se cele dneve učila, trenirala določene stvari, da bi le dokazala, da se je sposoben naučiti in da nisem zaj....na celi črti. Zjutraj sem bila v službi, popoldan pa med ta malim in vsem drugim delom, ni bilo časa za niti za spanje včasih. Tisto obdobje je bilo za mojo celo družino, kar težko.

Kako pa se vam zdi, da vas je sprejemala družba? Kako je bilo takrat v službi? Predstavljam si, da ste bila veliko odsotna? Ste doživljali kakšno neodobravanje s strani sodelavcev, nadrejenih?

Družba je lahko zelo kritična, to vem iz prve roke. Izkušnje iz igrišč so mi dale vedeti, da ima družba zelo visoke kriterije in te hitro povozijo, če tem kriterijem ne ustrezaš. Druge mame so name gledale, kot, da sem jaz kriva, da je otrok takšen, kot je, da ga nisem dobro vzgojila. Še sama sem to na začetku verjela. Spraševale so me, zakaj ne pustim službe, če vem, da je otrok bolan. Jaz pa sem jim govorila, da on ni bolan, on pač takšen je in da moram hoditi v službo, saj drugače moja družina ne bo preživela. Samo z možev plače ne bi zmogli pokriti vseh stroškov.

Kaj pa služba?

Na začetku sem res veliko manjkala. Vsi ti obiski zdravnikov, raznih terapij, se mi zdi, da smo bili prav zmešani, vsak dan naročeni k nekemu specialistu. Nadrejeni mi niso nič rekli, niti ne smejo po zakonu (smeh). So mi pa kaj rekle sodelavke, ki so morale prevzeti toliko več dela, ko sem jaz manjkala. Mislim, bolj so pojamrale. Saj sem se počutila slabo, odgovorno, da prevzemajo moj del dela, ampak takrat ni šlo drugače.

Kako pa je bilo delo deljeno doma? Med vami in možem?

Mož je delal in še vedno dela skoraj cel dan. Takšno ima službo in obveznosti. Že od nekdaj je tako, da je imel takšen nestalen urnik, da nikoli nisem vedela kdaj bo doma. Jaz sem prevzela vso skrb za družino, mislim za otroke, za dom. Še dobro, da je prišla mama vsake toliko in mi kaj zlikala in popucala, saj bi

drugače utonili v smeteh. Bilo je res noro. (smeh)

Torej ste zraven vsega še prevzeli vso skrb za gospodinjska opravila?

Ja, kako pa. Saj sem rekla, včasih nisi imel časa niti za spanje.

Prej ste omenili, da brez moške plače ne bi zmogli. Predvidevam, da imate nižjo plačo od moža? Vas to spravlja v odvisen položaj? Vas v čem omejuje?

Priznam, ja, da brez njega ne bi zmogli. Mislim, mogoče bi, ampak veliko težje. Tako, da ja, lahko bi rekli, da sem v odvisnem položaju. Ampak me to ne omejuje, bolj kot finance me omejuje skrb za otroke. Cel dan se vrti okrog tega, okrog otrok in skrbi za njih.

Doživljate kakšne pritiske družbe oziroma ste jih kdaj doživljali v svoji vlogi zaposlene mame? Ste kdaj doživeli kakšno diskriminacijo zaradi vaše vloge matere, ženske?

So bili trenutki, ko se mi je zdelo, da je cel svet proti meni, da sem slaba mama in da me vsi kritizirajo. Zdaj, ko gledam nazaj, se mi zdi, da je bilo to bolj subjektivno, da sem bila pač v takem neuravnovešenem stanju, da me je vse prizadelo. Ne vem. Tako ali tako družba cel čas zahteva, da si tip top, ne glede na to, kaj imaš doma za štirimi stenami.

Kje bi v svoji vlogi mame največ potrebovali podporo?

Uf....odvisno od obdobja in vsepovsod. Mame smo, tako ali tako, deklice za vse (smeh).

Kakšno pa je vaše mnenje o državnih ustanovah, katere so namenjene, da pomagajo in nudijo podporo? Predvidevam, da imate izkušnje s CSD-ji?

Nimam nobenega posebnega mnenja. Na centrih sem vedno urejala samo formalne zadeve, nikoli se ne bi obrnila na njih po podporo. Mislim, ne me razumet narobe, na mislim na finančno podporo.

Nisem nikoli bila v situaciji, da bi jo potrebovala, urejala sem otroški dodatek in nekaj pravic zaradi otroka s posebnimi potrebami. Na njih se ne bi obrnila kot mama v čustveni stiski...ne vem, če so sploh kvalificirani za to! (smeh) A so? Ne vem. Vedno se najprej obrneš na najbližje, a ne?

Povejte mi še kaj o vašem družabnem življenju? Vas dejstvo, da ste mama omejuje pri tem? Pri hobijih, izobraževanju?

Hobijem sem se že zdavnaj odpovedala. Mislim si, da bi bilo tako tudi, če ne bi imela dva otroka. Tudi z izobraževanjem je tako. Včasih sem si še mislila, da bom šla še kaj študirat, ko se zadeve umirijo, ampak sem že prestara, sedaj se mi ne ljubi več.

Kaj pa družabno življenje?

Tudi temu sem se odpovedala (smeh). Ja, tako pač je. Ah, hec....nič pretresljivega se mi to ne zdi. Mislim, da vsem to dogaja, da enostavno nimaš več energije, da bi se družil in hodil ven. Zraven vseh obveznosti, ni volje, ne časa.

Kakšen je vaš pogled na delitev spolnih vlog?

Menim, da je tega še vedno preveč, ženske smo res obremenjene. Ne vem ali smo si same krive za to, ali je to samo v naših glavah, da moramo vse same narediti, da mora biti vse po reglcih. Mene je, recimo, vest pekla, če dva dni zapored nisem skuhala kosila in posesala po tleh, če mož ni imel zlikane srajce, če nisem imela pobarvane lase.....preveč se obremenjujemo, za brezveze. Druge stvari so bolj pomembne, nažalost na njih pozabimo, ko laufamo sem in tja za tiste zgrešene stvari.

Torej pravite, da smo si sami krivi, da smo postali takšni kapitalistični potrošniki?

Ja, sami smo krivi. Mislim, vem, da je pač treba držat tempo, ki ga narekuje svet, ampak kaj hudega pa bi se nam zgodilo, če bi za par korakov zaostajali? Če bi se vsi strinjali, da moramo malo upočasniti naš tempo, bi bilo življenje dosti lažje.

Intervju št. VII.

- Kraj: Ljubljana
- Datum: 5. 9. 2018
- Trajanje: 40 minut
- Starost: 36
- Št. otrok: 2
- Zaposlitev: privatni sektor
- Izobrazba: univerzitetna

Ste mama dveh otrok, polno zaposlena. Kako je v današnjem času biti mama, z zaposlitvijo za poln delovni čas?

Mislím, da mi gre kar v redu. Nimam se kaj pritoževati.

Kako usklajujete družino in dom?

Moram povedati, da imam srečo, da si lahko privoščim tudi kakšno zunanjo pomoč. Oba z partnerjem imava službi, ki zahtevata veliko energije in zavzetosti, veliko je službenih potovanj in ne moremo drugače, kot tako. Imava varuško in tudi eno gospo, katera pride enkrat na teden počistiti po hiši. Sami ne bi uspeli. S partnerjem sicer poskušava uskladiti svoje delo tako, da je popoldan vsej eden od naju z otroci, vendar vedno ne gre. Včasih na pomoč priskočijo tudi dedki in babice.

Ne glede na to, da imate zunanjo pomoč pri urejanju doma in pri varstvu, pa vseeno znotraj tega obstajajo kakšne delitve dela po spolu med vami in partnerjem?

Tega pri nama ni. Vse delo je deljeno, ko jaz ne morem poskrbi partner, ko on more poskrbim jaz. Glede gospodinjskega dela nimam preveč skrbi, niti mi ne vzame toliko časa. Kot sem omenila, imam pomoč. Čas, ki mi ostane raje preživim z otrokoma, da počnemo kaj zabavnega, da smo skupaj.

Skozi pogovor se mi je zazdelo, da ste zelo karierno usmerjena mama. Ste kdaj doživeli kakšno neodobravanje s strani družbe glede tega? Kakšni očitki, da ste preveč odsotni?

Nikoli nisem imela takšnega občutka. Mojim otrokom nič ne manjka. In ni me sram povedati, da imam varuško in da plačujem, da mi počistijo hišo.

Kako pa bi drugače, vsega pa ja ne zmorem sama, pa saj bi se mi zmešal. Če si lahko to privoščim, zakaj pa ne. In ja, vedno sem si želela uspešno kariero in trdo delam na tem, da sem uspešna.

Se vam zdi, da to terja določene kompromise na družinskem področju? Ali pri vas osebno?

Seveda terja, vendar je to pač cena, ki jo plačaš. Ne moreš biti na vseh področjih 100%, jaz pač nisem dobra gospodinja. Mislím pa, da sem dobra mama. Otroci morajo videti, da tudi mama dela in da je uspešna in da stem ni nič narobe. Seveda jih pogrešam, ko sem na službeno odsotna, ampak takšno je pač naše življenje, smo že utečeni.

Ste kdaj odsotna iz službe zaradi nege bolanega otroka?

Redko, takrat mi pomagajo starši. Mogoče prvi dan ostanem jaz z otrokom, da se prepričam, da ni nič hujšega, potem pa pridejo starši ali varuška. Odvisno kako boln je otrok.

Ste kdaj doživeli kakšno diskriminacijo zaradi svoje vloge matere ali zaradi tega ker ste pač ženska?

Moja služba se odvija v moškem svetu in zato moram biti toliko bolj ostra in zagrizena, če ne, te kaj hitro vržejo iz igre. Redno se srečujem z dvomi o svoji zmogljivosti, ker sem pač ženska in povrh še mama. Veliko dela moram vložiti v določeno zadevo, biti mora popolna, po mojem se moram potruditi dosti bolj, kot kak moški kolega. Pri svojem delu moram res pokazati resnost in zavzetost, nažalost, to še vedno.....po mnenju mnogih...ni kompatibilno z vlogo mame. Zaenkrat mi uspeva, vendar kot pravim, z veliko truda in veliko vloženega časa.

Se vam zdi pravično, da morate delati toliko več, kot moški?

Pravično? Ne ni, ampak tako je v moji službi, je realnost. Kako je drugje ne vem. Verjetno bi me to bolj skrbelo, če ne bi imela podpore od partnerja in če bi cela družinska situacija bila drugačna.

Kako drugačna?

Če bi, na primer, finančna situacija bila slabša. Sedaj, ko nam gre tako kot nam gre, se s tem ne obremenjujem preveč. Vem, da je tako in da bo verjetno cel čas tako. Vzpenjanje po družbeni lestvici, pač za ženske poteka malce drugače kot za moške.

Vaša služba od vas zahteva tudi določene vrednote. Je vrednote zunanje lepote visoko cenjena?

Ženska pri nas mora biti vedno urejena poslovno, vendar nikoli preveč. Še vedno je treba poudariti svojo ženstvenost. Smo pač ženske, tudi če si obečemo moško srajco in damo kravato, bomo še vedno ženske. Ja, zunanjí izgled daje pomemben vtis pri sklepanju poslov.

Pa vas skrb za zunanji videz obremenjuje? Se vam to zdi podcenjujoče?

Glejte takole je...tudi sama gledam, da kakšna je stranka, s katero poslujem, po zunanosti. To je tudi neke vrste pokazatelj, kako resna je stranka. Žal, vem, da je grdo slišati, ampak v realnosti je pač tako. Veliko raje sklenem pogodbo z nekom, ki je lepo urejen, kot z nekom, ki pride na sestanek v umazanih čevljih in raztrgano srajco. Tako, da ja, urejen zunanji videz je cenjen.

Vam delo na urejanju zunajnega videza vzame veliko časa?

Vsak drug dan hodim na organizirano vadbo, zvečer od desetih do enajstih. Največ časa mi vzame nakupovanje novih oblačil, kar mi je naporno, predvsem zato, ker ne rada nakupujem. Vsake toliko pa moram osvežiti svojo garderobo. Tako, da ja, mi vzame kar nekaj časa.

Torej svet drvi 100 na uro in vi z njim?

Ja, lahko bi tako rekli.

Kako pa gledate na potrošništvo in na tekmovalnost za dobrinami z vidika mame?

V naši družini smo sami optimalni potrošniki (smeh). Ne res, smo potrošniki, radi kupujemo vedno nekaj novega, si želimo olajšati in olepšati življenje. Tudi otrokoma veliko privoščimo. Vem, da preveč in da vsega ne rabita, ampak rada ju razveselim. Moja mama mi včasih reče, da ju preveč zalagam z nepotrebni stvarmi, ampak sta pridna in zaenkrat se mi ne zdi, da bi ju to pokvarilo.

Ste kdaj čutili kakšno pomanjkanje podpore pri svojem delu, v družini? Ste jo kje potrebovala kot ženska, kot mama?

Ne, nikoli. Vedno sem se lahko obrnila na svoje starše, na partnerja. Vedno sem imela podporo pri vsaki moji odločitvi. Tudi pri napačni (smeh)...ne res, lahko sem si privoščila tudi kakšen kiks, saj sem imela dobre ljudi okrog sebe in me nikoli ni skrbelo.

Nikoli nisem občutila strahu, da bi kakšna moja odločitev slabo vplivala na mojo družino in da bi ostala brez svojih najbližjih.

Glede na vse povedano, ste finančno povsem samostojna. Imate večjo plačo od vašega partnerja?

Ja, imam.

Prihaja do kakšnih trenj med vama? Je vaš partner bolj tradicionalne sorte mož in se počuti zaradi tega ogroženo?

(Smeš) Ja, ga včasih hecam, da sem jaz glavna in da naj kar bo tiho. Malo heca, ampak ne....slučajno je tako, pa ni dolgo, še do pred kratkim je on imel večjo plačo. Višina plače nikoli ni bila pomemben faktor v najinem odnosu.

Kakšno je vaše mnenje glede delitve spolnih vlog?

Ja, čeprav bom rekla, da mi zdi, da je to zastarelo in da je družba sedaj drugačna, ja, obstajajo te delitve. Zase, lahko rečem, da sem srečna, da me te delitve ne prizadenejo preveč oziroma jih ne čutim preveč negativno. V službi se srečujem z določenimi pričakovanji glede žensk, ampak vseeno verjetno v veliko blažji obliki, kot se nekatere druge ženske, katere doživljajo čisto drugačno situacijo, živijo čisto drugačno življenje.

Priloga B: Izpis relevantnih delov in kodiranje

Tabela 13.1: Koda: Doživljanje in dojemanje diskriminacije na podlagi spola in vloge matere.

(št. int./št. izjave)	IZJAVA	POJEM I. REDA	KODA
I/16	Nato se začneš umikati iz družbe, kot, da moraš vsakič znova govoriti, da nimaš službe in da se ti mudi domov za štedilnik.	Umikanje iz družbe zaradi občutka sramu	Doživljanje in dojemanje diskriminacije na podlagi spola in vloge matere.
I/17	Saj sem rekla..prav pomilovali so me..kot da sem brez službe izgubljena duša.	Odnos družbe do posameznice zaradi brezposelnosti	
I/18	Čutiš pritisk, da se zaposliš, da dobivaš svojo plačo.	Pritisk družbe	
I/33	Ne vem kako naj se izrazim...bolj enakopraven član sem postala.	Pomen zaposlitve na občutek samovrednotenja	
II/9	Ja dobiš dopust, ampak ne takrat, ko si ga želiš, takrat, ko ti ga določijo.	Pomanjkanje podpore v službi	
II/10	Mož ne naredi nič, nič ni priden.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/11	Pride iz službe in vidi samo vse kar je narobe.	Pomanjkanje podpore pri skrbstvenem delu	
II/20	Mislim si, da sem slaba mama, ker nimam veliko, da bi mu dala.	Pritiski družbe	
II/22	Jaz urejam vse. Jaz imam bolj red pri tem.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/27	Veste me ženske moramo malo potrpeti. Nam ni nikoli lahko.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/28	Ženska mora skrbeti za družino, za otroka.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/29	Jaz, brez plače svojega moža ne bi zmogla sama in zato potrpi in to ni nič takšnega. Za še kaj hujšega sem slišala.	Doživljanje stiske zaradi finančne odvisnosti	
II/34	Veliko slabega lahko prenesejo, ker ni druge, morajo. Tako je z vsemi nami.	Občutek nemoči in sprejemanje situacije	
IV/11	Ženska rabi pomoč in podporo vsepovsod, ampak večinoma pa nazadnje naredi vse sama. A, ne?	Pomanjkanje podpore pri skrbstvenem delu	
IV/20	Saj vse pade na mame. Vso delo doma in za otroke. Pa še služba...vse je na meni.	Obremenjenost z vsakodnevnimi opravili	
IV/24	Pa saj cel čas sklepaš kompromise, ko imaš enkrat otroke. Nažalost večino krat na škodo otrok in samega sebe.	Usklajevanje plačanega in neplačanega dela	
IV/25	Težko uskladiš to dvoje, tako, da bi za obe plati bilo pozitivno. Potem pač izbereš tisto od česa si odvisen za preživetje in to je služba.	Usklajevanje plačanega in neplačanega dela	

IV/29	Menim, da imajo ženske določene odgovornosti več kot moški.	Delitev dela na podlagi spola v družini
IV/30	Njim je lažje, ne rabijo se ukvarjati z vsemi malenkostmi, katere morajo biti narejene, da življenje teče naprej.	Delitev dela v družini, občutek odgovornosti
IV/34	Če otrok ni oblečen v skladu s pričakovanji ali tudi če jaz nisem oblečena v skladu s pričakovanji sem takoj deležna pogledov in obrekovanj.	Pričakovanja družbe
V/12	Ko sem zanosila so mi vsi govorili, da sem premlada, da nimam nič urejeno, da ne bom zmogla...	Pritisk družbe
V/13	...sosedje me še vedno malo čudno gledajo...češ ubogi otrok, ki ima tako mamo. Po eni strani se jim smilim	Pritisk družbe
V/14	...saj kot mi pravijo, leta bežijo, ženske z otrokom pa noče katerikoli.	Pritisk družbe
V/30	Meni se zdi, da je to zaradi tega, ker sem sama z otrokom.	Pritiski in pričakovanja družbe
V/31	Kot, da sem slaba mama, zato ker me je tista zguba zapustila	Pritiski in pričakovanja družbe
VI/9	Družba je lahko zelo kritična, to vem iz prve roke. Izkušnje iz igrišč so mi dale vedeti, da ima družba zelo visoke kriterije in te hitro povežijo, če tem kriterijem ne ustrezaš.	Pritiski družbe
VI/10	...kot, da sem jaz kriva, da je otrok takšen, kot, da ga nisem dobro vzgojila.	Pritiski družbe
VII/14	Moja služba se odvija v moškem svetu in zato moram biti toliko bolj ostra in zagrizena, če ne te kaj hitro vržejo iz igre.	Delitev dela na podlagi spola v službi
VII/15	Redno se srečujem z dvomi o svoji zmogljivosti, ker sem ženska in povrh še mama.	Delitev dela na podlagi spola v službi
VII/16	Veliko dela moram vložiti v določeno zadevo, biti mora popolna, po mojem se moram potruditi dosti bolj, kot kak moški kolega.	Delitev dela na podlagi spola v službi
VII/17	...po mnenju mnogih...ni kompatibilno z vlogo mame.	Delitev dela na podlagi spola v službi

Tabela 13.2: Koda: Vpliv materinstva na možnost oziroma dostopnost do svobodnih izbir v javnem in zasebnem življenju.

(št. int./št. izjave)	IZJAVA	POJEM I. REDA	KODA
I/7	Tudi pri zdravniku moraš podpisati nek obrazec, kjer te določijo, da moraš kot brezposelna oseba ti skrbeti za otroka.	Brez možnosti izbire	Vpliv materinstva na možnost oziroma dostopnost do svobodnih izbir v javnem in zasebnem življenju.
I/8	Udeleženos na tem izobraževanju je bila nujna, saj te v nasprotnem vržejo iz zavoda.	Brez možnosti izbire	
I/26	Ker partner ni mogel na bolniško za otroka za 8 ur, ker sem jaz bila zaposlena samo za 4.	Brez možnosti izbire	
I/27	Tako sem spet jaz bila tista, ki je morala na bolniško, kar je bilo samoumevno konec koncev.	Brez možnosti izbire	
II/4	Nimam šole, delam kar lahko.	Občutek brezizhodnosti iz situacije	
II/15	Pride trenutek, ko si mislim, da bi, ampak kaj pa bi drugi rekli. Sama s sinom.	Brez možnosti izbire	
II/19	Vsi bi radi imeli moderne stvari. Saj mu kupim vsake toliko kaj lepega, vedno pa ne morem.	Brez možnosti izbire	
II/21	Boljše bi bilo, da imam tako dobro plačo, da jih ne bi rabila. Oni pomagajo koliko lahko.	Brez možnosti izbire	
II/34	Veliko slabega lahko prenesejo, ker ni druge, morajo. Tako je z vsemi nami.	Občutek nemoči in sprejemanje situacije	
II/36	Včasih pač nimaš izbire, nič ne moreš spremeniti in potem delaš s tem kar imaš.	Občutek nemoči in sprejemanje situacije	
III/1	V miru se povetim tem stvarim, nisem pod takim pritiskom, kot tiste ženske, ki so zaposlene.	Obremenjenost z vsakodnevnimi opravili	
III/3	Nobenih težav nisem imela, mama mi je vedno priskočila v pomoč.	Doživljanje stiske zaradi odsotnosti za nego otroka	
III/9	Imam hobi, ki me veseli, ustavrjam ročna dela. Za to imam čas.	Časovna stiska zaradi preobremenjenosti	
III/13	...priznam, da imajo veliko več kot nekateri njihovi vrstniki, ker si to lahko privoščimo.	Vpliv brezposelnosti na vsakdanje funkcioniranje	
IV/3	Res pa je, da so dnevi prekratki. V službi sem skoraj vsak dan do petih, včasih še dlje in ne ostane nič časa za kakšne druge stvari.	Časovna stiska zaradi preobremenjenosti	
IV/4	Vedno hitimo, tako kot vsi ostali se mi zdi.	Stiska zaradi finančne obremenjenosti	
IV/14	Svojo plačo on porabi zase. Še dobro, da imam službeno stanovanje, da ni tako velika položnica, saj ne vem kako bi.	Stiska zaradi finančne obremenjenosti	
IV/16	Loviš se iz meseca v mesec.	Omejevanje, Brez možnosti izbire	
IV/17	Ni tako, da smo lačni, vendar vedno iščeš najcenejše variante	Usklajevanje plačanega in neplačanega dela	
IV/24	Pa saj cel čas. sklepaš kompromise, ko imaš enkrat otroke. Nažalost večino krat na škodo otrok in samega sebe.	Usklajevanje plačanega in neplačanega dela	
IV/25	Težko uskladiš to dvojje, tako, da bi za obe plati bilo		

IV/32	pozitivno. Potem pač izbereš tisto od česa si odvisen za preživetje in to je služba. Ni časa zase.	Obremenjenost zaradi skrbstvenega dela Stiska ob soočanju z finančno obremenitvijo Stiska ob finančni omejenosti
V/3	Sama sem s tem otrokom, finančno sem zelo omejena...pa za vse si v glavnem sam.	
V/8	Težko je, ko bi rad otročku kupil nekaj, pa ne moreš.	Omejevanje zaradi skrbstvenega dela
V/15	Seveda bi rada imela spet neko zvezo, ampak ni tako enostavno.Trenutno je vsega preveč.	Časovna in finančna obremenjenost
V/17	Ni ne časa, ne denarja.	Časovna in finančna obremenjenost
V/18	..ni enostavno urediti varstvo za otroka izven rednega urnika. Vse se mi podre, če je kaj takšnega. Pa potem raje ne grem.	Omejevanje zaradi materinstva
V/21	Ja, to pomeni, da ne more delati karkoli in kadarkoli, da ostaja doma za vsako bolniško.	Omejevanje izbir, ki je posledica samohranilstva
V/23	Vendar je materam samohranilkam težko. Težko si najdeš takšno službo, ki bo upoštevala vse to.	Omejevanje izbir
V/25	Mogoče bi si lahko privoščila, da si izbiram kako in kaj, sedaj pa je pač tako, da greš s tokom.	Stiska ob soočanju s posebnimi potrebami otroka
VI/5	Za mene in mojo družino je to pomenilo, da moramo za njega nenehno skrbeti, ga vedno nadzirati in predvsem se njemu prilagajati.	Obremenjenost zaradi usklajevanja plačanega in skrbstvenega dela
VI/7	Zjutraj sem bila v službi, popoldan pa med ta malim in vsem drugim delom, ni bilo časa iti za spanje včasih.	Pomanjkanje podpore pri skrbstvenem delu s strani partnerja
VI/15	Mož je delal in še vedno dela skoraj cel dan.	Delitev dela na podlagi spola v družini
VI/16	Jaz sem prevzela vso skrb za družino, mislim za otroke, za dom.	Obremenjenost zaradi usklajevanja plačanega in skrbstvenega dela
VI/18	Bilo je res noro.	Obremenjenost zaradi usklajevanja plačanega in skrbstvenega dela
VI/19	..včasih nisi imel časa niti za spanje.	Omejevanje zaradi skrbstvenega dela v družini
VI/21	Ampak me to ne omejuje, bolj kot finance, me omejuje skrb za otroke.	Omejevanje zaradi zaposlitve in skrbstvenega dela
VI/22	Včasih sem si še mislila, da bom šla še kaj študirat, ko se zadeve umirijo, ampak sem že prestara, sedaj se mi ne ljubi več.	Omejevanje zaradi zaposlitve in skrbstvenega dela
VI/28	Mislim, da se vsem to dogaja, da enostavno nimaš več energije, da bi se družil in hodil ven. Zraven vseh obveznosti ni ne volje, ne časa.	Možnost izbire
VI/29	Cel dan se vrti okrog otrok in skrbi zanje.	Možnost izbire
VII/23	V naši družini smo optimalni potrošniki.	Možnost izbire
VII/24	...si želimo olajšati in olepšati življenje.	Podpora soc. mreže, možnost izbire
VII/25	Vedno sem se lahko obrnila na svoje starše, na partnerja. Vedno sem imela podporo pri vsaki moji	Možnost izbire

VII/26	odločitvi. Nikoli nisem občutila strahu, da bi kakšna moja odločitev slabo vplivala na mojo družino....		
--------	--	--	--

Tabela 13.3: Koda: Doživljanje neodobravanja zaradi odsotnosti z dela, ki je posledica skrbstvenega dela za družino.

(št. int./št. izjave)	IZJAVA	POJEM I. REDA	KODA
I/29	...so mi pa rekli, da imam veliko odsotnosti, kar pa ni najbolj zaželeno.	Odnos delodajalca zaradi bolniških odsotnosti	Doživljanje neodobravanja zaradi odsotnosti z dela, ki je posledica skrbstvenega dela za družino.
I/30	...ni bilo nekega razumevanja.	Odnos delodajalca zaradi bolniških odsotnosti	
I/31	Od takrat naprej sem vedno trepetala kdaj nas bo doletela kakšna viroza. Ma, počutiš se neprijetno in prestrašeno, ko moraš klicati zjutraj, da te ne bo,....	Doživljanje stiske zaradi odsotnosti za nego otroka	
I/32	Bojiš se za svojo službo, ki si jo komaj dobil.	Pomen zaposlitve	
I/40	Je ostal tisti grenak priokus iz prejšnje službe...(glede bolniških odsotnosti)	Doživljanje stiske zaradi odsotnosti za nego otroka	
I/41	Ja, tiste mlajše kolegice, ki so še brez otrok mi včasih rečejo, da so moji troci velikokrat bolani,...	Odnos delodajalca, kolegov zaradi bolniških odsotnosti	
I/51	..verjamem, da če bi se situacija zaostila, bi najprej potunkali mene, sem za določen čas, nekaj je bolniških odsotnosti.	Pomanjkanje podpore v službi	
II/7	...sem raje zamenjala s kakšno kolegico, kot pa da sem prosila šefa za dopust.	Odnos delodajalca, kolegov zaradi bolniških odsotnosti	
II/8	Me smo si med sabo pomagale, v firmi niso imeli radi, da greš na bolniško, niti na dopust.	Odnos delodajalca, kolegov zaradi bolniških odsotnosti	
III/3	Nobenih težav nisem imela, mama mi je vedno priskočila v pomoč.	Brez doživljanja stiske zaradi odsotnosti za nego otroka	
IV/21	V službi me je vso delo počakalo, poznalo se je, da me ni.	Doživljanje stiske zaradi odsotnosti za nego otroka	
IV/22	Ko si v službi in imaš bolnega otroka doma, te skrbi kako je otrok, imaš slabo vest, ker si bolnega otroka prepustil nekomu drugemu.	Doživljanje stiske zaradi odsotnosti za nego otroka	
IV/23	Ko pa si doma z bolnim otrokom, pa te skrbi kako je v službi, kaj bo šlo narobe, koliko časa boš spet vse skupaj spravljaj v red. Ni prijetno.	Doživljanje stiske zaradi odsotnosti za nego otroka	
IV/24	Pa saj cel čas sklepaš kompromise, ko imaš enkrat otroke. Nažalost večino krat na škodo otrok in samega sebe.	Usklajevanje plačanega in neplačanega dela	
IV/25	Težko uskladiš to dvojje, tako, da bi za obe plati bilo pozitivno. Potem pač izbereš tisto od česa si odvisen	Usklajevanje plačanega in neplačanega dela Pomembnost zaposlitve Neodobravanje s strani	

IV/26	za preživetje in to je služba. Ja, cel čas te skrbi.	delodajalca zaradi bolniških odsotnosti Podpora nadrejenih
V/9	ah... seveda nimajo radi, če greš na bolniško in na začetku je bilo kar nekaj trenj.	Finančna stiska kot posledica bolniških odsotnosti
V/10	Mislím, da razumejo, da sem sama in da ne zmorem drugače.	Neodobravanje
VI/11	Slabše je to, da se mi pozna pri plači, če sem predolgo na bolniški. Vsak evro, ki ga dobim manj se mi pozna.	delodajalcev in kolegov zaradi bolniških odsotnosti
VI/13	Nadrejeni mi niso nič rekli..... So mi pa rekle sodelavke, ki so morale prevzeti toliko več dela, ko sem jaz manjkala.	Stiska zaradi bolniških odsotnosti Podpora pri skrbstvenem delu
VI/14	Saj sem se počutila slabo, odgovorno..	Zunanja, plačljiva pomoč pri skrbstvenem delu
VII/1	Moram povedati, da imam srečo, da si lahko privoščim tudi kakšno zunanjo pomoč.	Usklajevanje zaposlitve in skrbstvenega dela
VII/3	Imava varuško in tudi eno gospo, katera pride enkrat na teden počistiti po hiši.	Podpora soc. mreže
VII/5	S partnerjem sicer poskušava uskladiti svoje delo tako, da je popoldan vsaj eden od naju z otroci, vendar vedno ne gre.	Obremenjenost z družbenimi zahtevami
VII/6	Včasih na pomoč priskočijo dedki in babice.	
VII/9	Nikoli nisem imela takšnega občutka..... In ni me sram povedati, da imam varuško in da plačujem, da mi počistijo hišo.	

Tabela 13.4: Koda: Izkušnje z institucijami socialnega varstva

(št. int./št. izjave)	IZJAVA	POJEM I. REDA	KODA
I/3	...jaz nisem bila upravičena do denarne pomoči.	Neupravičenost do pomoči zaradi partnerjeve plače	Izkušnje z institucijami socialnega varstva.
I/4	v glavnem neka katastrofa, nad katero nimaš vpliva, se ti mora zgoditi, da dobiš ta denar.	Kriteriji za dodelitev denarne pomoči	
I/5	Tam izpolniš nek obrazec, oni te popredalčkajo in jaz sem nažalost izpadla.	Birokratizacija postopkov	
I/6	Z mano so se pogovarjali kot z otrokom...pa kako pišem prošnje..madona sem si mislila, če imam diplomo, bom verjetno tudi zmogla eno prošnjo napisati.	Pokroviteljski odnos strokovnih delavcev pri nudenju pomoči pri iskanju zaposlitve	
I/46	..ko sem bila brez službe bi res potrebovala več podpore oziroma razumevanja, da pač nisem sama kriva, da sem brez službe.	Pomanjkanje podpore v času brezposelnosti	
I/52	Glede na izkušnje je najboljša možna opcija, da z njimi sploh nimam stika, razen v primerih, ko sem primorana v to, zaradi otroškega dodatka, vrtca.	Nezaupanje v javne službe	
II/18	Grem, da mi pomagajo pri hrani, za sina mi dajo kaj za oblečt, pomagali so mi pri šolskih stvareh za sina. Pomagajo koliko lahko.	Podpora institucij socialnega varstva	
II/21	Boljše bi bilo, da imam tako dobro plačo, da jih ne bi rabila. Oni pomagajo koliko lahko.	Brez možnosti izbire	
III/14	Trenutno nič, že par let nisem dala vloge za otroški dodatek.	Podpora javnih ustanov	
III/15	Če bi bila v stiski, bi najprej prosila za pomoč prijatelje in družino. CSD bi bil zadnja možnost.	Nezaupanje v javne službe	
IV/7	Takrat sem tudi morala na center in smo tam poskusili reševati situacijo, ampak to je kot da trobiš v prazno.	Podpora institucij socialnega varstva	
IV/8	Namesto, da bi njega poslali na zdravljenje, so meni naložili še to.	Podpora institucij socialnega varstva	
IV/10	Pričakovala sem takrat, da mi bodo pomagali urediti družinsko situacijo.	Podpora institucij socialnega varstva	
V/7	..saj, je tudi stanovanje majhno, dobivam še subvencijo od občine. Otrok ima v šoli subvencionirano prehrano, dobivam otroški dodatek in nekako gre.	Podpora institucij socialnega varstva	
V/33	Jaz sem takrat bila čist zgubljena, ona pa mi je pomagala....	Podpora institucij socialnega varstva	
V/34	Ful sem ji hvaležna.	Podpora institucij socialnega varstva	
VI/25	Na centrih sem vedno urejala samo formalne zadeve, nikoli se ne bi obrnila na njih po podporo.	Podpora institucij socialnega varstva	
VI/26	Na njih se ne bi obrnila kot mama v čustveni stiski..		

Tabela 13.5: Koda: Izkušnje glede delitve vlog in skrbstvenega dela v družini

(št. int./št. izjave)	IZJAVA	POJEM I. REDA	KODA
I/21	...so bili navajeni, da vse uredim jaz. Da kuham, da likam, da mislim na vse in na vsakogar.	Delitev skrbstvenega dela v družini	Izkušnje glede delitve vlog in skrbstvenega dela v družini.
I/37	Stanovanje mora biti urejeno, kosilo skuhamo, jaz pa nasmejana in nikoli utrujena.	Pritiski družbe, pričakovanja družine	
I/43	Vem, da ni ok, verjetno sem se tako naučila od svoje mame, da ženska ima pač svoje mesto v družini.	Delitev dela v družini na podlagi spol	
I/47	Nimam finančnih sredstev, da bi si lahko privoščila eno žensko, ki bi mi skuhalo in počistila ali da bi popazila na otroke, za vse sem skoraj sama.	Pomanjkanje podpore pri skrbstvenem delu	
I/48	...moški niti ne opazi teh tisoč drobnih stvari, ki jih opraviš čez dan, ki so pomembne, da stvari funkcionirajo.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/1	Pridem domov, skuham kosilo, sin me že čaka doma in dela nalogo. Jaz mu pomagam koliko lahko.	Skrbstveno delo za družino	
II/2	Ko sem popoldan, naredim vse zjutraj, skuham kosilo, vse pripravim, da sin, ko pride iz šole, da ima vse skuhamo, pa tudi mož.	Skrbstveno delo za družino	
II/22	Jaz urejam vse. Jaz imam bolj red pri tem.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/26	Doma vse naredim, da ima sin vse poštmano, oprano, zlikano...ne morem mu veliko pomagati okrog šole, ampak vse drugo naredim.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/27	Veste me ženske moramo malo potrpeti. Nam ni nikoli lahko.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/28	Ženska mora skrbeti za družino, za otroka.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/32	Pač naredim kar moram in to je to.	Obremenjenost z vsakodnevnimi opravili	
III/1	V miru se povetim tem stvarim, nisem pod takim pritiskom, kot tiste ženske, ki so zaposlene.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
III/2	Partner je v službi, jaz pa opravljam delo doma.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
III/7	Mož ceni moje delo v družini in je hvaležen.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
III/10	Ko sem jaz v kuhinji nima moški kaj delati tam.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
III/11	V gospodinjstvu jaz ne rabim moškega.	Obremenjenost s skrbstvenim delom.	
IV/6	Ja, večinoma. Pa kaj morem, tako sem se odločila. Imam starše, ki mi pomagajo.	Pomanjkanje podpore pri skrbstvenem delu	
IV/11	Ženska rabi pomoč in podporo vseh, ampak večinoma pa nazadnje naredi vse sama. A, ne?	Delitev dela v družini na podlagi spola	
IV/12	Jaz sem takšna in tako vzgajam tudi svoji deklici. Tako je mene vzgajala mama.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
IV/20	Nekatere stvari pač morajo imeti neko formo, morajo biti takšne kot morajo.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
IV/30	Njim je lažje, ne rabijo se ukvarjati z vsemi malenkostmi, katere morajo biti urejene, da	Delitev dela v družini na	

IV/36	življenje teče naprej.sem staromodna ženska, vsaj kar se enih področij tiče.	podlagi spola Delitev dela na podlagi spola v službi
V/26	V službi je nekako razdeljeno kaj so moška in kaj pa so ženska.	Delitev dela na podlagi spola v službi
V/27	Pa ji je šef rekel, da tega ne bo zmogla, ker naj bi bla prešvoh. Pa je kar ornk baba. Ampak ni mogla ker je ženska.	Obremenjenost s skrbstvenim delom
VI/2	Še posebej, če imaš zraven še enega otroka, kateri tudi potrebuje tvojo pozornost in ljubezen. Da ne govorim še o možu.	Obremenjenost zaradi usklajevanja plačanega in skrbstvenega dela
VI/7	Zjutraj sem bila v službi, popoldan pa med ta malim in vsem drugim delom, ni bilo časa iti za spanje včasih.	Delitev dela na podlagi spola v družini
VI/16	Jaz sem prevzela vso skrb za družino, mislim za otroke, za dom.	Podpora soc. mreže pri skrbstvenem delu
VI/17	Še dobro, da je prišla mama vsake toliko in mi kaj zlikala in popucala....	Delitev dela na podlagi spola
VI/30	Menim, da je tega še vedno preveč, ženske smo res obremenjene.	Zunanja, plačljiva pomoč pri skrbstvenem delu
VII/3	Imava varuško in tudi eno gospo, katera pride enkrat na teden počistit po hiši.	Usklajevanje zaposlitve in skrbstvenega dela
VII/5	S partnerjem sicer poskuša uskladiti svoje delo tako, da je popoldan vsaj eden od naju z otroci, vendar vedno ne gre.	Delitev skrbstvenega dela v družini
VII/7	Vse delo je deljeno, ko jaz ne morem, poskrbi partner, ko on ne more poskrbim jaz.	Obremenjenost zaradi skrbstvenega dela
VII/8	Glede gospodinjskega dela nimam preveč skrbi, niti mi ne vzame toliko časa. Čas, ki mi ostane raje preživim z otrokoma, da počnemo kaj zabavnega, da smo skupaj.	

Tabela 13.6: Koda: Dojemanje podrejenosti zaradi spola in vloge matere

(št. int./št. izjave)	IZJAVA	POJEM I. REDA	KODA
I/43	Vem, da ni ok, verjetno sem se tako naučila od svoje mame, da ženska ima pač svoje mesto v družini.	Delitev dela v družini na podlagi spola	Dojemanje podrejenosti zaradi spola in vloge matere.
I/48	...moški niti ne opazi teh tisoč drobnih stvari, ki jih opraviš čez dan, ki so pomembne, da stvari funkcionirajo.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
I/49	Mame drugače gledamo na svet.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/27	Veste me ženske moramo malo potrpeti. Nam ni nikoli lahko.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/28	Ženska mora skrbeti za družino, za otroka.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/32	Pač naredim kar moram in to je to.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/34	Veliko slabega lahko prenesejo, ker ni druge,	Občutek nemoči in	

II/35	morajo. Tako je z vsemi nami. Ah..ni cel svet kriv, če si brez službe ali če imaš slabega moža.	sprejemanje situacije Občutek nemoči in sprejemanje situacije
III/8	Enkrat bi mi samo rekel, da je nekaj samo njegovega, takoj bi šla v službo.	Doživljanje stiske zaradi finančne odvisnosti
III/10	Ko sem jaz v kuhinji nima moški kaj delati tam.	Delitev dela v družini na podlagi spola
III/11	V gospodinjstvu jaz ne rabim moškega.	Delitev dela v družini na podlagi spola
IV/9	A mislite, da bi ga zapustila? Pa kaj naj? Otroci morajo imeti oba starša.	Obremenjenost z spolnimi vlogami in pričakovanji družbe.
IV/12	Jaz sem takšna in tako vzgajam tudi svoji deklici. Tako je mene vzgajala mama.	Delitev dela v družini na podlagi spola
IV/13	Nekatere stvari pač morajo imeti neko formo, morajo biti takšne kot morajo.	Delitev dela v družini na podlagi spola
IV/29	Menim, da imajo ženske določene odgovornosti več kot moški.	Delitev dela v družini na podlagi spola
IV/31	Tako je bilo od nekdaj.	Delitev dela v družini na podlagi spola
IV/36	sem staromodna ženska, vsaj kar se enih področij tiče.	Delitev dela v družini na podlagi spola
V/28	Doma sem sama za vse, delam vse, pomovam posodo in menjavam žarnice.	Skrbstveno delo
V/29	...lahko rečem, da ženske zmoremo vse, tako verjetno tudi moški zmore vse. Tako, da je to, moško, ženski, kr neki.	Delitev dela v družini na podlagi spola
VI/23	So bili trenutki, ko se mi je zdelo, da je cel svet proti meni, da sem slaba mama, da me vsi kritizirajo.	Obremenjenost zaradi pritiskov družbe
VI/24	Tako ali tako družba cel čas zahteva, da si tip top, ne glede na to, kaj imaš doma za štirimi stenami.	Obremenjenost zaradi pritiskov družbe
VI/31	Mene je, recimo, vest pekla, če dva dni zapored nisem skuhala kosila...	Obremenjenost s spolnimi vlogami in občutek odgovornosti
VI/32	...preveč se obremenjujemo.	Soočanje s spolno delitvijo dela Delitev dela na podlagi spola v službi
VII/14	Moja služba se odvija v moškem svetu in zato moram biti toliko bolj ostra in zagrizena, če ne te kaj hitro vržejo iz igre.	Delitev dela na podlagi spola v službi
VII/15	Redno se srečujem z dvomi o moji zmogljivosti, ker sem ženska in povrh še mama.	Delitev dela na podlagi spola v službi
VII/16	Veliko dela moram moram vložiti v določeno zadevo, biti mora popolna, po mojem se moram potruditi dosti bolj, kot kak moški kolega.	Obremenjenost s spolnimi vlogami
VII/18	Zaenkrat mi uspeva, vendar kot pravim, z veliko truda in veliko vloženega časa.	Obremenjenost s spolnimi vlogami
VII/19	Pravično? Ne ni, ampak tako je v moji službi, je realnost.	Obremenjenost s spolnimi vlogami
VII/21	Vzpenjanje po družbeni lestvici za ženske poteka malce drugače kot za moške.	

Tabela 13.7: Koda: Soočanje s časovno stisko in obremenjenostjo, ki je posledica skrbstvenega dela za družino

(št. int./št. izjave)	IZJAVA	POJEM I. REDA	KODA
I/22	Tempo mojega vsakdana se je povečal za 200%.	Obremenjenost z vsakodnevnimi opravili	Soočanje s časovno stisko in obremenjenostjo, ki je posledica skrbstvenega dela za družino
I/35	Nimaš prostega časa, zanemarijaš veliko stvari, ki si jih prej počel. Mislim...nimaš časa, da bi imel razne hobije, da bi več časa preživel sam s partnerjem..da o karieri niti ne govorimo.	Časovna stiska zaradi preobremenjenosti	
I/38	Se mi zdi, da čas kar brezzveze mine, nič kakovostnega nimamo eden od drugega.	Vpliv vsakdanjih obremenjenosti na družinske odnose	
II/2	Ko sem popoldan, naredim vse zjutraj, skuham kosilo, vse pripravim, da sin, ko pride iz šole, da ima vse skuhan, pa tudi mož.	Skrbstveno delo za družino	
II/8	Me smo si med sabo pomagale, v firmi niso imeli radi, da greš na bolniško, niti na dopust.	Odnos delodajalca, kolegov zaradi bolniških odsotnosti	
II/11	Pride iz službe in vidi samo vse kar je narobe.	Pomanjkanje podpore pri skrbstvenem delu	
II/22	Jaz urejam vse. Jaz imam bolj red pri tem.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
II/26	Doma vse naredim, da ima sin vse poštmano, oprano, zlikano...ne morem mu veliko pomagati okrog šole, ampak vse drugo naredim.	Delitev dela v družini na podlagi spola	
III/1	V miru se povetim tem stvarim, nisem pod takim pritiskom, kot tiste ženske, ki so zaposlene.	Obremenjenost z vsakodnevnimi opravili	
III/9	Imam hobi, ki me veseli, ustavrjam ročna dela. Za to imam čas.	Časovna stiska zaradi preobremenjenosti	
IV/3	Res pa je, da so dnevi prekratki. V službi sem skoraj vsak dan do petih, včasih še dlje in ne ostane nič časa za kakšne druge stvari.	Časovna stiska zaradi preobremenjenosti	
IV/4	Vedno hitimo, tako kot vsi ostali se mi zdi.	Obremenjenost s skrbstvenim delom.	
IV/6	Ja, večinoma. Pa kaj morem, tako sem se odločila. Imam starše, ki mi pomagajo.	Pomanjkanje podpore pri skrbstvenem delu	
IV/11	Ženska rabi pomoč in podporo vsepovsod, ampak večinoma pa nazadnje naredi vse sama. A, ne?	Obremenjenost z vsakodnevnimi opravili,	
IV/18	Ah...vsepovsod. Saj sem zbolela...zelo.	pomanjkanje podpore	
IV/19	Pa človek dobi trdo kožo. Čez čas ni več tako hudo, lažje prenašaš stvari.	Obremenjenost z vsakodnevnimi opravili	
IV/20	Saj vse pade na mame. Vso delo doma in za otroke. Pa še služba...vse je na meni.	Obremenjenost z vsakodnevnimi opravili	
IV/24	Pa saj cel čas sklepaš kompromise, ko imaš enkrat otroke. Nažalost večino krat na škodo otrok in samega sebe.	Usklajevanje plačanega in neplačanega dela	
IV/25	Težko uskladiš to dvojje, tako, da bi za obe plati bilo pozitivno. Potem pač izbereš tisto od česa si	Usklajevanje plačanega in neplačanega dela	
		Obremenjenost zaradi skrbstvenega dela	
		Soočanje z obremenjenostjo, ki je posledica skrbstvenega dela	
		Stiska ob soočanju z materinstvom	

IV/32	odvisen za preživetje in to je služba. Ni časa zase.	Stiska ob soočanju z materinstvom	
IV/33	Grem ven, popijem kavo, pokadim cigaret, da se malo umirim in potem naprej v nove boje.	Stiska ob soočanju z finančno obremenitvijo Obremenjenost z usklajevanje skrbstvenega dela in službe	
V/1	Na začetku je bila kar kriza, strah kako bom zmogla.	Omejevanje zaradi skrbstvenega dela	
V/2	To je bilo stresno. Starši mi niso mogli veliko pomagati, saj sami nimajo veliko, tako, da sem res bila prepuščena sama sebi.	Podpora socialne mreže	
V/3	Sama sem s tem otrokom, finančno sem zelo omejena...pa za vse si v glavnem sam.	Časovna in finančna obremenjenost	
V/4	..imam cel dan organiziran do potankosti.	Časovna in finančna obremenjenost	
V/15	Seveda bi rada imela spet neko zvezo, ampak ni tako enostavno.Trenutno je vsega preveč.	Stiska zaradi obremenjenosti	
V/16	Imam prijateljice in gremo včasih ven na kakšno kavo...večinoma smo na igrišču pred blokom, skuhamo si kafe doma...	Obremenjenost zaradi usklajevanja plačnega in skrbstvenega dela	
V/17	Ni ne časa, ne denarja.	Obremenjenost zaradi usklajevanja plačnega in skrbstvenega dela	
V/18	.ni enostavno urediti varstvo za otroka izven rednega urnika. Vse se mi podre, če je kaj takšnega. Pa potem raje ne grem.	Omejevanje zaradi skrbstvenega dela v družini	
VI/8	Tisto obdobje je bilo za mojo celo družino kar težko.	Omejevanje zaradi zaposlitve in skrbstvenega dela	
VI/18	Bilo je res noro.	Podpora pri skrbstvenem delu Zunanja, plačljiva pomoč pri skrbstvenem delu	
VI/19	...včasih nisi imel časa niti za spanje.	Podpora soc. Mreže	
VI/22	Cel dan se vrti okrog otrok in skrbi zanje.	Obremenjenost zaradi skrbstvenega dela	
VI/29	Mislim, da se vsem to dogaja, da enostavno nimaš več energije, da bi se družil in hodil ven. Zraven vseh obveznosti ni ne volje, ne časa.	Obremenjenost z družbenimi zahtevami	
VII/1	Moram povedati, da imam srečo, da si lahko privoščim tudi kakšno zunanjo pomoč.	Obremenjenost z družbenimi zahtevami	
VII/3	Imava varuško in tudi eno gospo, katera pride enkrat na teden počistiti po hiši.		
VII/6	Včasih na pomoč priskočijo dedki in babice.		
VII/8	Glede gospodinjskega dela nimam preveč skrbi, niti mi ne vzame toliko časa. Čas, ki mi ostane raje preživim z otrokoma, da počnemo kaj zabavnega, da smo skupaj.		
VII/10	Kako pa bi drugače, vsega pa ja ne zmorem sama, pa saj bi se mi zmešal.		

VII/11	Ne moreš biti na vseh področjih 100%, jaz pač nisem dobra gospodinja. Mislim pa, da sem dobra mama.		
--------	---	--	--

Tabela 13.8: Koda: Dojemanje družbenih zahtev in pritiskov, ki so posledica spolne delitve dela

(št. int./št. izjave)	IZJAVA	POJEM I. REDA	KODA
I/18	Čutiš pritisk, da se zaposliš, da dobivaš svojo plačo.	Pritisk družbe	Dojemanje družbenih zahtev in pritiskov, ki so posledica spolne delitve dela
I/36	Cel čas so neki pritiski...otroci morajo kvalitetno preživljati čas, Bog ne daj, da bi eno popoldne gledali risanke, da bi jaz lahko v miru kaj naredila.	Pritiski družbe	
I/44	Privatne stvari ne sodijo v službo, tam nikog ne zanima, da nisi spal celo noč, ker ti je otrok celo noč bruhal in driskal, biti moraš urejen, točen, opraviti svoje delo. Ko pa prideš domov, pa nikogar ne zanima, da si v službi imel slab dan.	Delitev na javno in zasebno	
I/45	Glede otrok...kako so oblečeni, kako se obnašajo. Tudi glede mene, kakšna sem kot mama. Ampak vseh kriterijev pač ne moreš zadovoljiti.	Pričakovanja družbe	
I/54	...same so si krive po moje, ker se ženemo za temi stvarmi, ker to pomeni, da smo ok, da se nam nič hudega ne bo zgodilo...	Izpolnjevanje družbenih pričakovanj	
II/20	Mislim si, da sem slaba mama, ker nimam veliko, da bi mu dala	Pritiski družbe	
II/23	Ja, saj veste mi smo tujci, na nas že tako ali tako gledajo drugače.	Pritiski družbe	
II/24	Nočem, da si mislijo, da smo slabi ljudje, ker smo bolj skromni.	Pritiski družbe	
II/25	Saj ste videli po televiziji s kakšno lahkoto ti vzamejo otroka. Saj, če je slaba mama naj ji ga vzamejo, ampak če je dobra mama, če je delavna, pridna potem nima noben kaj.	Pričakovanje družbe	
III/12	mislim, da bi se vse ženske morale urediti, ne glede na to kaj delajo in kdo so.	Pritiski družbe	
III/16	Sami smo si krivi, samo kimamo.	Pritiski družbe, Občutek nemoči in sprejemanje situacije	
III17/	Posameznik itak ne more nič narest...	Občutek nemoči in sprejemanje situacije	
III/18	Vsak skrbi zase.	Obremenjenost z spolnimi vlogami in pričakovanji družbe.	
IV/9	A mislite, da bi ga zapustila? Pa kaj naj? Otroci morajo imeti oba starša.	Pričakovanja družbe	
IV/34	Če otrok ni oblečen v skladu s pričakovanji ali tudi če jaz nisem obečena v skladu s pričakovanji, sem takoj deležna pogledov in tudi obrekovanj.	Družbene spremembe	
IV/37	Mislim, da smo izgubili stik s tistimi dobrimi vrednotami.	Družbene spremembe	

IV/38	Krivi smo, seveda, mi, saj se ženemo za čistimi bedarijami.		
V/12	Ko sem zanosila so mi vsi govorili, da sem premlada, da nimam nič urejeno, da ne bom zmogla..	Pritiski družbe	
V/13	...sosedje me še vedno malo čudno gledajo...češ ubogi otrok, ki ima tako mamo. Po ni strani se jim smilim...	Pritiski družbe	
V/14	...saj kot mi pravijo, leta bežijo, ženske z otrokom, pa noče katerikoli.	Pritiski družbe	
V/20	...da pač niso vsi za to, da zaposlijo mamo samohranilko.	Družbena pričakovanja Pritiski in pričakovanja družbe	
V/30	Meni se zdi, da je to zaradi tega, ker sem sama z otrokom.	Pritiski in pričakovanja družbe	
V/31	Kot, da sem slaba mama, zato ker me je tista zguba zapustila.	Družbene spremembe in konformizem	
V/35	Tako pač je, vsak dela in skrbi zase, da bo njemu najboljše. Jaz tudi gledam nase in na svojega otroka.	Soočanje s spolno delitvijo dela	
VI/32	...preveč se obremenjujemo.	Pričakovanja družbe in posledice	
VI/33	Druge stvari so bolj pomembne, nažalost na njih pozabimo, ko laufamo sem in tja za tiste zgrešene stvari.	Pričakovanja družbe in posledice	
VI/34	Mislim, vem, da je pač treba držat tempo, ki ga narekuje svet, ampak kaj hudega pa bi se nam zgodiloče bi za par korakov zaostajali?	Obremenjenost s spolnimi vlogami	
VII/19	Pravično? Ne ni, ampak tako je v moji službi, je realnost.		

Tabela 13.9: Koda: Vpliv ekonomske neenakosti na njihova vsakdanja življenja

(št. int./št. izjave)	IZJAVA	POJEM I. REDA	KODA
I/1	En trenutek sem si že mislila, da je nekaj narobe z mano.	Občutek brezizhodnosti iz situacije zaradi brezposlenosti.	Vpliv ekonomske neenakosti na njihova vsakdanja življenja.
I/2	Ta čas se je kar vlekel, zdelo se mi je, da je situacija vsak dan slabša.	Občutek brezizhodnosti iz situacije zaradi brezposlenosti.	
I/10	..denar je vedno razlog za kreg.	Vloga financ v družini	
I/11	...ampak gledaš na vsako malenkost, še posebej, če samo partner prinaša plačo domov.	Občutek odgovornosti, ki je posledica finančne odvisnosti od partnerja	
I/13	..vendar sem za vsak higienski vložek morala k M po denar. To mi je bilo najhuje.	Stiska, ki jo prinaša finančna odvisnost od partnerja	
I/14	Moram priznati, da me je pekla vest, če sem šla	Stiska, ki jo prinaša	

	ven s prijateljicami. Pa ne samo zaradi denarja, ki mi ga je moral posoditi partner, ampak tudi zaradi otrok in dejstva, da je partner v službi cel dan in ko pride domov mora še skrbeti za otroke, jaz pa sem bila doma cel dan, zdaj pa grem na drink.	finančna odvisnost od partnerja
I/15	Ma..nekako si misliš...ok, partner dela in prinaša denar za račune, ti pa drgneš, kuhaš, vzgajaš otroke, opravljaš taksi službo. V glavnem prevzameš vso drugo gospodinjsko delo. Da imaš občutek, da nekaj prispevaš k družini.	Stiska, ki jo prinaša finančna odvisnost od partnerja in občutek moralne dolžnosti
I/16	Nato se začneš umikati iz družbe, kot, da moraš vsakič znova govoriti, da nimaš službe in da se ti mudi domov za štedilnik.	Umikanje iz družbe zaradi občutka sramu
I/17	Saj sem rekla..prav pomilovali so me..kot da sem brez službe izgubljena duša.	Odnos družbe do posameznice zaradi brezposelnosti
I/19	Če se v družini pojavi kakšen nepričakovan strošek, ki močno načne proračun, se počutiš odgovoren.	Občutek odgovornosti zaradi finančnega izpada
I/20	Cel čas te spremlja slaba vest, da ne prispevaš dovolj.	Občutek odgovornosti zaradi finančnega izpada
II/4	Nimam šole, delam kar lahko.	Občutek brezizhodnosti iz situacije
II/6	Plača pa je slabša. Mislim..plača je ista, samo težje je preživeti danes s to plačo.	Finančna stiska, ki je posledica sprememb
II/12	Sama ne bi zmogla. Še dve plači nas komaj preživita.	Finančna odvisnost od partnerja kljub zaposlitvi in občutek nemoči
II/13	Mož ima malo večjo plačo od mene, ampak jo velikokrat zapije.	Doživljanje stiske zaradi finančne odvisnosti
II/14	Prej, ko sem bila mlajša me to ni toliko motilo, zdaj pa me vedno bolj.	Doživljanje stiske zaradi finančne odvisnosti
II/16	Težko bi sama preživljala sebe in sina.	Finančna odvisnost od partnerja kljub zaposlitvi in občutek nemoči
II/17	Z mojo malo plačo ne, pa tudi tista socialna pomoč mi ne bi kaj dosti pomagala.	Finančna odvisnost od partnerja kljub zaposlitvi in občutek nemoči
II/29	Jaz, brez plače svojega moža ne bi zmogla sama in zato potrpim in to ni nič takšnega. Za še kaj hujšega sem slišala.	Doživljanje stiske zaradi finančne odvisnosti
III/5	Imava skupne finance, ni nobenih težav.	Odsotnost stiske zaradi finančne odvisnosti
III/6	Računi so skupni in ne rabim za vsak evro dobesedno prositi. In okrog tega nimava nobenih	Odsotnost stiske zaradi finančne

	konfliktov.	odvisnosti
IV/14	Svojo plačo on porabi zase. Še dobro, da imam službeno stanovanje, da ni tako velika položnica, saj ne vem kako bi.	Stiska zaradi finančne obremenjenosti
IV/15	Na njega ne morem računati, nikjer, nikoli.	Stiska zaradi finančne obremenjenosti
IV/16	Loviš se iz meseca v mesec.	Stiska zaradi finančne obremenjenosti
IV/17	Ni tako, da smo lačni, vendar vedno iščeš najcenejše variante.	Omejevanje, Brez možnosti izbire
IV/26	Ja, cel čas te skrbi.	Pomembnost zaposlitve
IV/27	Glede na to, da od njega nimam nič, bi bila v zelo težki situaciji.	Pomembnost zaposlitve
V/3	Sama sem s tem otrokom, finančno sem zelo omejena...pa za vse si v glavnem sam.	Stiska ob soočanju z finančno obremenitvijo
V/6	Moja plača ni ravno velika, vendar zmoreva čez mesec.	Finančna obremenjenost
V/8	Težko je, ko bi rad otročku kupil nekaj, pa ne moreš.	Stiska ob finančni omejenosti
V/11	Slabše je to, da se mi pozna pri plači, če sem predolgo na bolniški. Vsak evro, ki ga dobim manj se mi pozna.	Finančna stiska kot posledica bolniških odsotnosti
V/17	Ni ne časa, ne denarja.	Časovna in finančna obremenjenost
V/18	..ni enostavno urediti varstvo za otroka izven rednega urnika. Vse se mi podre, če je kaj takšnega. Pa potem raje ne grem.	Časovna in finančna obremenjenost
VI/11	...moram hoditi v službo, saj drugače moja družina ne bo preživela.	Finančna obremenjenost
VI/12	Samo z moževe plače ne bi zmogli pokriti vseh stroškov.	Finančna obremenjenost
VI/20	Samo z moževe plače ne bi zmogli pokriti vseh stroškov.	Nujnost dvojnega dohodka v družini
VII/23	V naši družini smo optimalni potrošniki.	Možnost izbire
VII/24	...si želimo olajšati in olepšati življenje.	Možnost izbire
VII/27	Višina plače nikoli ni bila pomemben faktor v najinem odnosu.	Obremenjenost s financami

Tabela 13.10: Koda: Strah pred izgubo zaposlitve zaradi materinstva

(št. int./št. izjave)	IZJAVA	POJEM I. REDA	KODA
I/31	Od takrat naprej sem vedno trepetala kdaj nas bo doletela kakšna viroza. Ma, počutiš se neprijetno in prestrašeno, ko moraš klicati zjutraj, da te ne bo,....	Doživljanje stiske zaradi odsotnosti za nego otroka	Strah pred izgubo zaposlitve zaradi materinstva.
I/40	Je ostal tisti grenak priokus iz prejšnje službe...(glede bolniških odsotnosti)	Doživljanje stiske zaradi odsotnosti za nego otroka	
I/41	Ja, tiste mlajše kolegice, ki so še brez otrok mi včasih rečejo, da so moji otroci velikokrat bolani,...	Odnos delodajalca, kolegov zaradi bolniških odsotnosti	
I/50	...velike podpore v službi ne pričakujem, tam se vsak bori za svojo rit.	Pomanjkanje podpore v službi	
I/51	...verjamem, da če bi se situacija zaostрила, bi najprej potunkali mene, sem za določen čas, nekaj je bolniških odsotnosti.	Pomanjkanje podpore v službi	
II/3	Ne smem se pritoževati, boljše to kot nič. Vsaj delovna doba mi teče.	Pomembnost zaposlitve	
II/30	Glavno je, da jaz imam službo, ki jo še lahko opravljam. Vprašanje je kako dolgo bom lahko.	Pomembnost zaposlitve	
II/31	In da poskrbim za otroka, za družino. Drugo je vse postranska stvar.	Pomembnost zaposlitve	
III/3	Nobenih težav nisem imela, mama mi je vedno priskočila v pomoč.	Odsotnost doživljanja stiske zaradi odsotnosti za nego otrok	
IV/21	V službi me je vso delo počakalo, poznao se je, da me ni.	Doživljanje stiske zaradi odsotnosti za nego otroka	
IV/22	Ko si v službi in imaš bolnega otroka doma, te skrbi kako je otrok, imaš slabo vest, ker si bolnega otroka prepustil nekomu drugemu.	Doživljanje stiske zaradi odsotnosti za nego otroka	
IV/23	Ko pa si doma z bolnim otrokom, pa te skrbi kako je v službi, kaj bo šlo narobe, koliko časa boš spet vse skupaj spravljaj v red. Ni prijetno.	Doživljanje stiske zaradi odsotnosti za nego otroka	
IV/24	Pa saj cel čas sklepaš kompromise, ko imaš enkrat otroke. Nažalost večino krat na škodo otrok in samega sebe.	Doživljanje stiske zaradi odsotnosti za nego otroka	
IV/25	Težko uskladiš to dvojje, tako, da bi za obe plati bilo pozitivno. Potem pač izbereš tisto od česa si odvisen za preživetje in to je služba.	Usklajevanje plačanega in neplačanega dela	
V/19	Najhuje bi bilo, če bi izgubila službo.	Strah pred izgubo zaposlitve, pomembnost zaposlitve	
V/24	Verjetno bi bilo drugače, če bi bila bolj izobražena, imela boljše plačo.	Pomembnost izobrazbe, višine plače	

VI/11	...moram hoditi v službo, saj drugače moja družina ne bo preživela.	Finančna obremenjenost	
VI/12	Samo z moževe plače ne bi zmogli pokriti vseh stroškov.	Finančna obremenjenost	
VII/26	Nikoli nisem občutila strahu, da bi kakšna moja odločitev slabo vplivala na mojo družino....	Možnost izbire	

Tabela 13.11: Koda: Dojemanje finančne odvisnosti in posledice, ki jih le-ta prinaša.

(št. int./št. izjave)	IZJAVA	POJEM I. REDA	KODA
I/9	Ah...na trenutke sem bila živčna, na trenutke čisto depresivna, ampak nimaš kaj, zaradi otrok moraš funkcionirati.	Vpliv brezposelnosti na vsakdanje funkcioniranje	Dojemanje finančne odvisnosti in posledice, ki jih le-ta prinaša.
I/12	Življenje gre naprej. Otroci morajo biti obuti, oblečeni, računi plačani, hrana mora biti na mizi.	Vpliv brezposelnosti na vsakdanje funkcioniranje	
I/25	Če bi se lahko bi se seveda zaposlila za polni delovni čas, ampak sem bila srečna, da sem dobila vsaj to.	Pomen zaposlitve	
I/28	Moja služba ni bila tako pomembna, ni preživljala naše družine.	Pomembnost zaposlitve po višini dohodka	
I/32	Bojiš se za svojo službo, ki si jo komaj dobil.	Pomen zaposlitve	
I/33	Ne vem kako naj se izrazim...bolj enakopraven član sem postala.	Pomen zaposlitve na občutek samovrednotenja	
I/39	No, vsaj glede bolniških sem zdaj v enakovrednem položaju s partnerjem. <i>(ob zaposlitvi za polni delovnik)</i>	Pomen zaposlitve na občutek samovrednotenja	
I/42	Skrbi me bolj to, da mi ne bodo podaljšali pogodbe, ko pride čas, saj sem zaposlena za določen čas.	Pomanjkanje občutka varnosti, ki jo prinese zaposlitev za nedoločen čas	
I/53	...meni to pomeni neko varnost, ki jo potrebujem zaradi otrok ne zaradi mene.	Pomen zaposlitve	
II/12	Sama ne bi zmogla. Še dve plači nas komaj preživita.	Finančna odvisnost od partnerja kljub zaposlitvi in občutek nemoči	
II/13	Mož ima malo večjo plačo od mene, ampak jo velikokrat zapije.	Doživljanje stiske zaradi finančne odvisnosti	
II/14	Prej, ko sem bila mlajša me to ni toliko motilo, zdaj pa me vedno bolj.	Doživljanje stiske zaradi finančne odvisnosti	

II/29	Jaz, brez plače svojega moža ne bi zmogla sama in zato potrpi in to ni nič takšnega. Za še kaj hujšega sem slišala.	Doživljanje stiske zaradi finančne odvisnosti
III/6	Računi so skupni in ne rabim za vsak evro dobesedno prositi. In okrog tega nimava nobenih konfliktov.	Doživljanje stiske zaradi finančne odvisnosti
IV/26	Ja, cel čas te skrbi.	Pomembnost zaposlitve
IV/27	Glede na to, da od njega nimam nič, bi bila v zelo težki situaciji.	Pomembnost zaposlitve
IV/28	Zato niti ne grem več na bolniško za otroke, pride babica v Ljubljano.	Pomembnost zaposlitve
V/3	Sama sem s tem otrokom, finančno sem zelo omejena...pa za vse si v glavnem sam.	Stiska ob soočanju z finančno obremenitvijo
V/5	Včasih plača, včasih ne. Zdaj več ne računam nato, ker nikoli nisem sigurna, če bo plačal.	Pomanjkanje podpore partnerja
V/23	Vendar je materam samohranilkam težko. Težko si najdeš takšno službo, ki bo upoštevala vse to.	Omejevanje izbir, ki je posledica samohranilstva
V/24	Verjetno bi bilo drugače, če bi bila bolj izobražena, imela boljšo plačo.	Pomembnost izobrazbe, višine plače
VI/21	Ampak me to ne omejuje, bolj kot finance, me omejuje skrb za otroke.	Omejevanje zaradi skrbstvenega dela v družini
VII/27	Višina plače nikoli ni bila pomemben faktor v najinem odnosu.	Obremenjenost s financami

Priloga C: Združevanje sorodnih pojmov in kod v širše kategorije; osno kodiranje

Tabela 13.12: Kategorija: Družbena neenakost

POJEM I. REDA	KODA	ŠT. IZJAVE	KATEGORIJA
Umikanje iz družbe zaradi občutka sramu; Odnos družbe do posameznice zaradi brezposelnosti; Pritisk družbe; Pomen zaposlitve na občutek samovrednotenja Pomanjkanje podpore v službi; Delitev dela v družini na podlagi spola Pomanjkanje podpore pri skrbstvenem delu; Doživljanje stiske zaradi finančne odvisnosti; Občutek nemoči in sprejemanje situacije; Pomanjkanje podpore pri skrbstvenem delu; Obremenjenost z vsakodnevnimi opravili; Usklajevanje plačanega in neplačanega dela.	Doživljanje in dojemanje diskriminacije na podlagi spola in vloge matere	I/16, I/17, I/18, I/33, II/9, II/10, II/11, II/20, II/22, II/27, II/28, II/29, IV/30, IV/34, V/12, V/13, V/14, V/30, V/31, VI/9, VI/10, VII/14, VII/15, VII/16, VII/17	Družbena neenakost
Brez možnosti izbire; Občutek brezizhodnosti iz situacije; Obremenjenost z vsakodnevnimi opravili; Doživljanje stiske zaradi odsotnosti za nego otroka; Časovna stiska zaradi preobremenjenosti Vpliv brezposelnosti na vsakdanje funkcioniranje; Stiska zaradi finančne obremenjenosti; Usklajevanje plačanega in neplačanega dela; Obremenjenost zaradi skrbstvenega dela; Stiska ob finančni omejenosti; Omejevanje zaradi skrbstvenega dela; Časovna in finančna obremenjenost; Omejevanje zaradi materinstva; Omejevanje izbir, ki je posledica samohranilstva; Pomanjkanje podpore pri skrbstvenem delu s strani partnerja; Delitev dela na podlagi spola v družini; Omejevanje zaradi skrbstvenega dela v družini; Omejevanje zaradi zaposlitve in skrbstvenega dela;	Vpliv materinstva na možnost oziroma dostopnost do svobodnih izbir v javnem in zasebnem življenju.	I/7, I/8, I/26, I/27, II/4, II/15, II/19, II/21, II/34, II/36, III/1, III/3, III/9, III/13, IV/3, IV/4, IV/14, IV/16, IV/17, IV/24, IV/25, IV/32, V/3, V/8, V/15, V/17, V/18, V/21, V/23, V/25, VI/5, VI/7, VI/15, VI/16, VI/18, VI/19, VI/21, VI/22, VI/28, VI/29, VII/23, VII/24, VII/25, VII/26	
Odnos delodajalca zaradi bolniških odsotnosti; Doživljanje stiske zaradi odsotnosti za nego otroka; Pomen zaposlitve; Pomanjkanje podpore v službi; Odnos delodajalca, kolegov zaradi bolniških odsotnosti; Brez doživljanja stiske zaradi odsotnosti za nego otroka Doživljanje stiske zaradi odsotnosti za nego otroka; Usklajevanje plačanega in neplačanega dela; Neodobravanje s strani delodajalca zaradi bolniških odsotnosti; Podpora nadrejenih; Finančna stiska kot posledica bolniških odsotnosti;	Doživljanje neodobravanja zaradi odsotnosti z dela, ki je posledica skrbstvenega dela za družino.	I/29, I/30, I/31, I/32, I/40, I/41, I/51, II/7, II/8, III/3, IV/21, IV/22, IV/23, IV/24, IV/25, IV/26, V/9, V/10, VI/11, VI/13, VI/14, VII/1, VII/3, VII/5, VII/6, VII/9	

Podpora pri skrbstvenem delu; Zunanja, plačljiva pomoč pri skrbstvenem delu; Usklajevanje zaposlitve in skrbstvenega dela; Podpora soc. mreže.			
Neupravičenost do pomoči zaradi partnerjeve plače; Kriteriji za dodelitev denarne pomoči; Birokratizacija postopkov; Pokroviteljski odnos strokovnih delavcev pri nujenju pomoči pri iskanju zaposlitve; Pomanjkanje podpore v času brezposelnosti; Nezaupanje v javne službe; Podpora institucij socialnega varstva; Brez možnosti izbire.	Izkušnje z institucijami socialnega varstva	I/3, I/4, I/5, I/6, I/46, I/52, II/18, II/21, III/14, III/15, IV/7, IV/8, IV/10, V/7, V/33, V/34, VI/25, VI/26	

Tabela 13.13: Kategorija: Spolna neenakost

POJEM I. REDA	KODA	ŠT. IZJAVE	KATEGORIJA
Delitev skrbstvenega dela v družini; Pritiski družbe, pričakovanja družine; Delitev dela v družini na podlagi spola; Pomanjkanje podpore pri skrbstvenem delu; Skrbstveno delo za družino; Obremenjenost z vsakodnevnimi opravili; Obremenjenost zaradi usklajevanja plačanega in skrbstvenega dela; Podpora soc. mreže pri skrbstvenem delu; Zunanja, plačljiva pomoč pri skrbstvenem delu.	Izkušnje glede delitve vlog in skrbstvenega dela v družini.	I/21, I/37, I/43, I/47, I/48, II/1, II/2, II/22, II/26, II/27, II/28, II/32, III/1, III/2, III/7, III/10, III/11, IV/6, IV/11, IV/12, IV/20, IV/3, IV/36, V/26, V/27, VI/2, VI/7, VI/16, VI/17, VI/30, VII/3, VII/5, VII/7, VII/8	Spolna neenakost
Delitev dela v družini na podlagi spola; Občutek nemoči in sprejemanje situacije; Doživljanje stiske zaradi finančne odvisnosti; Delitev dela v družini na podlagi spola Obremenjenost z spolnimi vlogami in pričakovanji družbe; Skrbstveno delo; Obremenjenost zaradi pritiskov družbe; Soočanje s spolno delitvijo dela; Delitev dela na podlagi spola v službi.	Dojemanje podrejenosti zaradi spola in vloge matere.	I/21, I/37, I/43, I/47, I/48, II/1, II/2, II/22, II/26, II/27, II/28, II/32, III/1, III/2, III/7, III/10, III/11, IV/6, IV/11, IV/12, IV/20, IV/30, IV/36, V/26, V/27, VI/2, VI/7, VI/16, VI/17, VI/30, VII/3, VII/5, VII/7, VII/8	
Obremenjenost z vsakodnevnimi opravili; Časovna stiska zaradi preobremenjenosti; Vpliv vsakdanjih obremenjenosti na družinske odnose; Skrbstveno delo za družino; Odnos delodajalca, kolegov zaradi bolniških odsotnosti;	Soočanje s časovno stisko in obremenjenostjo, ki je posledica skrbstvenega dela v družini.	I/22, I/35, I/38, II/2, II/8, II/11, II/22, II/26, III/1, III/9, IV/3, IV/4, IV/6, IV/11, IV/18, IV/19,	

Pomanjkanje podpore pri skrbstvenem delu; Delitev dela v družini na podlagi spola; Usklajevanje plačanega in neplačanega dela; Soočanje z obremenjenostjo, ki je posledica skrbstvenega dela; Stiska ob soočanju z materinstvom; Stiska ob soočanju z finančno obremenitvijo; Podpora socialne mreže; Časovna in finančna obremenjenost; Omejevanje zaradi skrbstvenega dela v družini; Zunanja, plačljiva pomoč pri skrbstvenem delu.		IV/20, IV/24, IV/25, IV/32, IV/33, V/1, V/2, V/3, V/4, V/15, V/16, V/17, V/18, VI/8, VI/18, VI/19, VI/22, VI/29, VII/1, VII/3, VII/6, VII/8, VII/10, VII/11
Pritisk družbe; Delitev na javno in zasebno; Pričakovanja družbe; Izpolnjevanje družbenih pričakovanj; Občutek nemoči in sprejemanje situacije; Obremenjenost z spolnimi vlogami in pričakovanji družbe; Pritiski in pričakovanja družbe; Družbene spremembe in konformizem; Soočanje s spolno delitvijo dela.	Dojemanje družbenih zahtev in pritiskov, ki so posledica spolne delitve dela.	I/18, I/36, I/44, I/45, I/54, II/20, II/23, II/24, II/25, III/12, III/16, III/17, III/18, IV/9, IV/34, IV/37, IV/38, V/12, V/13, V/14, V/20, V/30, V/31, V/35, VI/32, VI/33, VI/34, VII/19

Tabela 13.14: Kategorija: Ekonomska neenakost

POJEM I. REDA	KODA	ŠT. IZJAVE	KATEGORIJA
Občutek brezizhodnosti iz situacije zaradi brezposlenosti; Vloga financ v družini; Stiska, ki jo prinaša finančna odvisnost od partnerja; Umikanje iz družbe zaradi občutka sramu; Odnos družbe do posameznice zaradi brezposelnosti; Finančna stiska, ki je posledica sprememb; Finančna odvisnost od partnerja kljub zaposlitvi in občutek nemoči Stiska zaradi finančne obremenjenosti Omejevanje, brez možnosti izbire; Pomembnost zaposlitve; Finančna obremenjenost; Finančna stiska kot posledica bolniških odsotnosti; Nujnost dvojnega dohodka v družini.	Vpliv ekonomske neenakosti na njihova vsakdanja življenja.	I/1, I/2, I/10, I/11, I/13, I/14, I/15, I/16, I/17, I/19, I/20, II/4, II/6, II/12, II/13, II/14, II/16, II/17, II/29, III/5, III/6, IV/14, IV/15, IV/16, IV/17, IV/26, IV/27, V/3, V/6, V/8, V/11, V/17, V/18, VI/11, VI/12, VI/20, VII/23, VII/24, VII/27	Ekonomska neenakost
Doživljanje stiske zaradi odsotnosti za nego otroka; Odnos delodajalca, kolegov zaradi bolniških odsotnosti; Pomanjkanje podpore v službi; Pomembnost zaposlitve; Usklajevanje plačanega in neplačanega dela; Strah pred izgubo zaposlitve, pomembnost zaposlitve; Pomembnost izobrazbe, višine plače;	Strah pred izgubo zaposlitve zaradi materinstva.	I/31, I/40, I/41, I/50, I/51, II/3, II/30, II/31, III/3, IV/21, IV/22, IV/23, IV/24, IV/25, V/19, V/24,	

Finančna obremenjenost; Možnost izbire.		VI/11, VI/12, VII/26	
Vpliv brezposelnosti na vsakdanje funkcioniranje; Pomen zaposlitve; Pomembnost zaposlitve po višini dohodka; Pomen zaposlitve na občutek samovrednotenja; Pomanjkanje občutka varnosti, ki jo prinese zaposlitev za nedoločen čas; Finančna odvisnost od partnerja kljub zaposlitvi in občutek nemoči; Doživljanje stiske zaradi finančne odvisnosti; Stiska ob soočanju z finančno obremenitvijo; Pomanjkanje podpore partnerja; Omejevanje izbir, ki je posledica samohranilstva; Omejevanje zaradi skrbstvenega dela v družini; Obremenjenost s financami.	Dojemanje finančne odvisnosti in posledice, ki jih le-ta prinaša.	I/9, I/12, I/25, I/28, I/32, I/33, I/39, I/42, I/53, II/12, II/13, II/14, II/29, III/6, IV/26, IV/27, IV/28, V/3, V/5, V/23, V/24, VI/21, VII/27	